

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

DEDİKODU OLGUSUNA PSİKO-SOSYOLOJİK
BİR YAKLAŞIM:
VAN MERKEZ TOKİ ÖRNEĞİ

Çiğdem DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

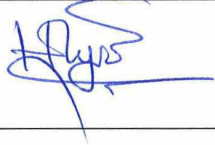

Danışman
Prof. Dr. Hayri ERTEN

Konya 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU

 KONYA	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		 NECMETTİN ERBAKAN KONYA ÜNİVERSİTESİ
	Öğrencinin Adı Soyadı	Çiğdem DOĞAN	
Öğrencinin	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi	
	Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN	
Tezin Adı		Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Dedikodu Olgusuna Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği başlıklı bu çalışma .../.../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Hayri ERTEN	
Jüri Üyesi	Dr. Öğrt. Üyesi Ali BAYER	
Jüri Üyesi	Dr. Öğrt. Üyesi Arif KORKMAZ	

 KONYA	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ <i>Sosyal Bilimler Enstitüsü</i> <i>Müdürlüğü</i>		 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA
	Öğrencinin	Adı Soyadı Çiğdem DOĞAN	
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi	
	Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN	
	Tezin Adı	Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği	

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

04/11/2019

Çiğdem DOĞAN

 KONYA	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		 NECMETTİN ERBAKAN KONYA ÜNİVERSİTESİ
	Öğrencinin	Adı Soyadı Çiğdem DOĞAN	
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi	
	Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN	
	Tezin Adı	Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği	

ÖZET

En az iki kişinin, en az bir kişiyi sanal bir masaya yatırıp, üzerinde, sosyolojik, ekonomik, psikolojik, biyolojik, tıbbi, sanatsal, siyasi, etik ve hatta antropolojik neşterler kullanarak yaptığı analizsel otopsiye dedikodu diyoruz. Toplumsal alanda ortaya çıkış biçimi ve etkileri bakımından dedikodunun incelenmesi sosyolojinin birçok alt bilim dalını ilgilendirdiği gibi din sosyolojisini de ilgilendirmektedir. Günümüzde din sosyoloji alanında dedikodu üzerine yapılan çalışmalar olmakla birlikte bu araştırmaların istenilen düzeyde yapılmadığı da bir gerçektir. Dedikodu, önemli bir sosyal iletişim türü olarak hem geleneksel hem de gelişmiş toplumlarda görülmekte ve sosyal yaşamda gündelik hayatın bir parçası olmasına rağmen toplum tarafından kabul edilmeyen ve ayıplanan konuşmalar olarak kategorize edilmekte, bu kavramın toplumda çelişik bir durumu ortaya çıkarttığı gözlemlenebilmektedir. Bu çalışmada söz konusu çelişik durumun altında yatan olguların katılımcılar tarafından nasıl algılandığı, kendilerince fayda, zarar ve amaçlarının ne olduğu, dedikodunun önlenebilmesinin mümkün olup olmadığı, dedikodunun inandırıcılığı, bu konuda dinin caydırıcılığı ile dedikodunun bireysel ve toplumsal ilişkiler üzerine etkisi hakkında duygu ve düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 1 Mart 2019- 30 Mayıs 2019 tarihleri arasında 18-62 yaş aralığında 50 katılımcı ile 11 sorudan oluşan derinlemesine mülakat ve literatür taraması yapılarak “Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği” başlığı altında, Van örneği üzerinden kuramsal ve uygulamalı olarak ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dedikodu, Din sosyolojisi, Van

	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
	Student's	Name Surname Çiğdem DOĞAN	
	Department/Field Philosophy and Religious Sciences/Sociology of Religion		
	Advisor Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Research Title		A Sociological Approach to the Phenomenon of Gossip: Case of Van Central Mass Housing	

SUMMARY

The analytical autopsy performed by at least two people by putting at least one person on a virtual table using sociological, economic, psychological, biological, medical, artistic, political, ethical and even anthropological scalpels is known as gossip. The study of gossip in terms of its emergence and effects in the social sphere concerns many sub-disciplines of sociology as well as sociology of religion. Today, although there are studies on gossip in the field of sociology of religion, it is a fact that these researches are not conducted at the desired level. Gossip is seen as an important type of social communication in both traditional and developed societies, and although it is a part of daily social life, it is categorized as a speech that is not accepted and condemned by the society and it can be observed that this concept creates a contradictory situation in society. In this study, it is aimed to learn how the participants perceive the underlying contradictory situation, what are their benefits, harms and objectives whether it is possible to prevent gossip, the credibility of gossip, in this respect deterrence of religion and the effects of gossip on individual and social relations. For this purpose, between March 1, 2019 May 30, 2019 an in-depth interview was conducted among 50 participants between the ages of 18-62 as well as review of related literatures under the topic, "A Sociological approach to the phenomenon of gossip: Case of Van central mass housing". Examined theoretically and practically.

Key Words: Gossip, Sociology of religion, Van

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	i
BİLİMSEL ETİK FORMU.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1 Dedikodu Kavramı.....	4
1.2 Dedikodunun Tanımı.....	4
1.3 Dedikodunun Oluşumu ve Yayılması.....	9
1.4 Dedikodunun Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	12
1.5 Dedikodunun Aktörleri.....	14
1.6 Dedikodunun Mekanı.....	17
1.7 Dedikodunun Amaç ve İşlevleri.....	20
1.8 Dinde Dedikodu(Gıybet).....	29
1.9 Medyada Dedikodu.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

2 DEDİKODU OLGUSU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	43
2.1 Araştırmanın Konusu.....	44
2.2 Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	45
2.3 Araştırmanın Yöntemi.....	46
2.4 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	47
2.5 Veri Toplama Teknikleri ve Uygulama.....	48
2.6 Varsayımlar.....	49
2.7 Kapsam ve Sınırlılıkları.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 “AMPİRİK ÇERÇEVE”: DEDİKODU OLGUSUNA PSİKO-SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM.....	52
3.1 Dedikodunun Tanımı.....	52
3.2 Dedikodu Mevzuları.....	56
3.3 Dedikodu Yapma Eğilimi.....	59

3.4	Dedikodu Mekanları.....	64
3.5	Dedikodunun Cazibesi.....	67
3.6	Dedikodunun Faydaları, Zararları ve Amaçları.....	71
3.7	Dedikoduyu Engellemeye Yönelik Yaklaşımlar.....	76
3.8	Dedikoduya İnanıp-İnanmama Tutumu.....	82
3.9	Dedikodu ve Psikolojik Durum Arasındaki İlişki.....	88
3.10	Dedikodunun Toplumsal İlişkilere Etkisi.....	93
3.11	Dedikodu ve Din İlişkisi.....	99
	SONUÇ.....	103
	KAYNAKÇA.....	110
	EKLER.....	114
	EK:1 Katılımcı Listesi.....	114
	EK 2: Görüşme Soruları.....	118
	ÖZGEÇMİŞ.....	120

ÖNSÖZ

Dedikodu bulunulan ortamda olmayan biri hakkında yaptıklarıyla ilgili doğru, yanlış, iyi, kötü gibi yargıda bulunup şikâyetlerimizi, kıskançlıklarımızı, sıkıntılarımızı bir diğerine/lerine aktardığımız, aktarırken de mutlu olduğumuz kendini aklama çabasıdır. Dedikodu toplumdaki birliktelikleri sağlarken diğer taraftan insanların ayrışmasına neden olan çoğu zaman bu birlikteliği sonlandıran sözlerden oluşmaktadır.

İlk lisans eğitimimi Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Sosyal Hizmet Bölümünde alırken dört yıl süresince çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında sosyo-ekonomik düzeyde dezavantajlı gruplar ile yapmış olduğum staj ve projeler sırasında; parçalanmış aileler, bu ailelerin kurum bakımından faydalanmak zorunda kalan çocuklarının yaşamış olduğu travmalar ile ihmal, istismar vakalarının meydana gelmesinde dedikodunun olumlu-olumsuz anlamda ne kadar etkili olduğunu gördüm.

İkinci lisans eğitimimi İlahiyat alanında tamamladıktan sonra Ankara’da özel bir eğitim kurumunda öğretmenliğe başladığımda, kurumda rekabet nedeniyle herkes birbiri hakkında acımasızca dedikodular yaymakta, kurum müdürleri tarafından çalışanlar ile ilgili çeşitli bilgilere sahip olabilmek için kullanılmakta, bunun sonucunda da kurumda huzursuzluk, verimsizlik ve güvensizlik ortaya çıkmaktaydı. Dedikodular yüzünden dışlanan, işinden ayrılmak zorunda bırakılan veya işine son verilen öğretmenler olmaktadır.

Dedikodu toplum tarafından kabul edilmeyen konuşmalar olarak kabul edilmesine rağmen neden günlük hayatın bir parçası haline almıştır. Bu çelişik durumun altında yatan sebepler nelerdir? Ne için sürekli dedikodu yapılmaktadır? Bizi dedikodu yapmaya iten sebepler nelerdir? Dini ve ahlaki uyarılar olmasına rağmen neden dedikodu bu kadar cazip? İnsan bu kadar mükerrem bir varlık olmasına rağmen neden bu kadar alçalabiliyor? Ve neden bu alçalmanın farkına varamıyor veya varmak istemiyor? Dedikodu önlenemez mi? Bu ve benzeri sorular ile Van ilinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmam beni “Dedikodu olgusu”nu

incelemeye götüren başlıca sorular oldu.

Tez çalışmasının planlanmasında, yazılmasında, yürütülmesinde ve tamamlanmasında engin bilgi birikimi ve tecrübelerinden yararlandığım, çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren, Sayın Hocam Prof. Dr. Hayri ERTEN'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tüm hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olduklarını hissettiren aileme de çok teşekkür ederim.

Çiğdem DOĞAN

Konya, Ekim 2019

GİRİŞ

Dedikodu, başkaları hakkındaki bilgi gereksinimini doyumunun informal, sıra dışı bağlamıdır. Dedikodu gündelik hayatın içerisinde, işyerlerinde çalışırken evlerde dinlenirken, sokak ve mahallelerde karşılaşırken, çay ve kahve aralarında, muhabbet, sohbet, soluklanma gibi boş zamanlarda, birdenbire ortaya çıkan ortamda bulunmayan bir kişi veya kişiler hakkında planlı veya plansızca yapılan çoğu zaman amaç gütmeyen, olan bitenden haberdar olmanın kolay yoludur. Bir başkası hakkında konuşmak konuşan kişilerin kendi haklarında konuşmamayı ve kendilerini eleştirmemelerini, muhabbetin sekteye uğramaması, daha hızlı akıp gitmesini sağlamaktır. Sır alıp, sır vererek bilginin değişimi ve dolaşımını sağlamaktır. Can sıkıntısına ve sessizliğe çaredir.

Her zaman ve her mekânda rastlanabilen türden, ortak tanıdığın çekiştirilmesi yoluyla “bir şey söyleyeceğim ama aramızda kalsın”, “olanlardan haberin var mı”, “benden duymuş olma ama”, “dedikodu gibi olmasın ama” diye başlayan cümlelerin devamı olan dedikodu genel olarak boş vakit doldurmak, merakın, küslüğün, kıskançlığın, kızgınlıkların, kırgınlıkların, suçluluğun dışı vurumu olarak karşımıza çıksa da insanlar arası yakınlaşma, cinsiyetler arası dayanışma ve bütünlemeye, iç dökmeye, dertleşmeye, problemine birlikte çözüm üretmeye, sıkıntıları paylaşarak rahatlamaya, eğlenceye, merak duygusunu beslerken duruma hakim olmaya, gırgıra alma yoluyla ferahlama ve gerilimden kurtulmaya sevk etmesi nedeniyle bazen faydalı ve gerekli olduğu düşünülen bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal ilişkilerin başlatılmasında, sürmesinde, bitmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkan dedikodu eylemi, toplumsal hayatın vazgeçilemez bir gerçeğidir. Otobüste, dolmuşta, bakkalda karşılaşılan herhangi birine gelin, kaynana, eş, komşu, çocukların yaptıkları, ettikleri, hataları, sevapları gibi konular anlatılır. Dinleyen dedikodusu yapılan kişiyi bilmesede, dinler, yorum yapar, üzülür, sevinir teselli eder. Bu yüzden dedikodu muhabbet veya sohbet değildir. Ahlaki erdemlerin karşısında duran konuşmalar olarak kötülükle eş değerlendirilir.

Dedikodu gündelik yaşam içinde gayri resmi iletişim türü ve varlığı inkar edilemez bir sosyal olgu olarak her zaman ve her yerde karşılaşılabilen konuşma türlerinden biridir. Zaman ve mekân sınırı olmadan, gruplaşma ve samimiyetin göstergesi gibi görülen dedikodu tarzı konuşmalar, toplumsal ilişkilerin ve normların belirlenmesi, uygulanması noktasında ön bilgi edinmek ve bilgi paylaşımı amacıyla yapılabilmektedir. Dedikodu, kimi zaman iletişimi başlatan bir özellik sergilerken kimi zaman da iletişimi bitiren bir takım olumsuz içerikler de taşımaktadır.

Dedikodu çoğu zaman kıskançlığın belirtisidir. Bu yüzden herkes dedikodudan haz etmediğini, dedikodu yapmadığını söyler ve “dedikoducu” olarak anılmaktan, bilinmekten korkar. Toplumda dedikoduya yönelik gösterilen tutumlar olumsuz iken davranış boyutunda ortaya çıkan ise dedikodunun olumlanmasıdır. Toplumda dedikodunun pratiğine yönelik her zaman için göze çarpan şey, işte bu çelişik durumdur. Dedikoduya atfedilen anlamın negatifiğine rağmen yine toplumda bir yaygınlık arz etmesi, bir anlamda toplumsal alanda bir işlevinin olmasıyla ilişkilidir.

Dedikodu toplumsal normların korunması, bilgi akışını sağlamak, tahakküm uygulamak gibi yönleri dışında aynı zamanda toplumsal ilişkileri, birliktelikleri oluşturabilmesi nedeniyle toplumsal etkileşim içine dahil olabilecek konuşmalardır. Bu yüzden dedikodu yapmak gündelik hayatın sosyolojisi içerisinde yaygın ve etkili iletişim türlerinden birisi sayılabilirken aynı zamanda toplumların boş zamanlarını değerlendirmesi anlamında da sosyolojik olarak incelenmeye değer bir konudur. Mikro sosyolojik boyutta gündelik yaşantı ve dünyayı anlamaya çalışan, gündelik, sıradan dünyanın insanlar tarafından nasıl yorumlandığını merkeze alan fenomenolojik yaklaşım ve sembolik etkileşimci etnometodolojik kuramlar çevresinde dedikodu incelenmeye çalışılacaktır.

“Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği” adlı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dedikodunun ne

olduğu, dedikodunun oluşmasını sağlayan etkenler, dedikodunun nasıl oluştuğu ve yayıldığı, dedikodu denilince akla gelen belli başlı mekânlar, dedikodu yapmaktaki amaçlar, dedikodunun işlevleri, önlenmesi tartışılırken, dinlerin dedikoduya bakışı da diğer inceleme konusudur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise nitel araştırma yöntemi ve mülakat kullanılmıştır. Nitel çalışmanın Van ekseninde yapılmasının sebebi, ilişkilerin duygusal, organik biçimde sürdürüldüğu içe kapalı cemaat türü mekanik topluluklarda uzmanlaşmanın ve farklılığın az, gözlemlenen görev ile sorumlulukların benzer ve fazla olmasının rekabeti artırmasıdır. Geniş aile yapısı, insanların birbirini daha fazla tanması ve haber ağının hızlı yayılmasından dolayı dedikodu türü konuşmaların içe kapalı küçük topluluklarda daha yaygın olduğu düşünülmektedir. Van ilinin bu özellikleri taşıması sebebiyle kapalı toplum olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise Van'da yaşayan farklı yaş ve meslek gruplarından bireylerle yapılan alan çalışmasında katılımcılar tarafından öncelikle dedikodunun nasıl algılandığı, kendilerince fayda, zarar ve amaçlarının ne olduğu, dedikodunun önlenmesinin mümkün olup olmadığı, dedikodunun inandırıcılığı, dinin caydırıcılığı ile dedikodunun bireysel ve toplumsal ilişkiler üzerine etkisi hakkındaki görüşleri verilen şahsi düşünceler ekseninde analiz yapılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Dedikodu Kavramı

*Zaman bir böcek gibi sinsi kenarda
Koltukların didikler durur kadifesini,
Hain bir kedi gözü parıldar lambalarda.*

*Şom ağızlar buz gibi üflerken nefesini,
Bir beddua halinde uzatarak sesini
Saat hırıltularla can çekişir duvarda.*

Halit Fahri OZANSOY, "Dedikodu", Bütün şiirleri.

1.2. Dedikodunun Tanımı

Dilin olduğu her yerde insan vardır (Uygur, 2015: 12). Dil nereden gelip neleri özümlediğimizi, kime ait olduğumuzu belirtmenin yanı sıra toplumun istekleri arasında bir yol bulup, isteklerimizi ve bu istekleri nasıl gerçekleştireceğimiz konusunda da yardımcı olur (Ellul, 2015: 220, Fischer, 2013: 173). Dil bir kişiye değil topluluğa aittir. Konuşabilmek için birden fazla insana ihtiyaç vardır. Konuşma eylemi insanları birleştirir. İnsan bir topluluğun üyesi olmakla birlikte onun bu birlikteliğe ait olmasını sağlayan şey ise söylediği sözler ve konuştuklarıdır (Uygur, 2015: 90). Konuşulan ve söylenen sözler birden bire gerçekleşse de dikkat ister ve söylenen her söz kişi için önemli olduğu kadar içerisinde bulunduğu toplum için de önem arz eder. Bir topluluk söylenen sözler ile gerçekleri yok edip aldatarak oluşan birliktelikleri sonlandırabilir. Bu nedenle dedikodu da yapılan konuşmalar içerisinde önemi olan sözlerdir.

Dedikodu kavramının olgusal ve kavramsal tanımının yanında farklı tanımları da vardır. Ancak dedikodu kavramının ifade ettiği anlamı tam olarak açıklayabilmek için, bu kavramın geçirdiği tarihi süreci ve kökenini de incelemek gerekir. Dedikodu kelimesi köken olarak “dedi” ve “söyledi” olan iki kelimenin birleşmesinden oluşmaktadır. Arapç anlamı kıl u kal ve Farsça anlamı güft u gû şeklinde ifade edilmektedir (Develioğlu, 1980: 354). TDK sözlüğüne göre (1998: 536), “konusu çekiştirme veya kınama olan konuşma” olarak tanımlanmaktadır dedikodu. Etimolojik kökenine gelince ise dedi ve koydu’dan, dediko(y)du olarak geçer (Gülensoy, 2007: 271).

Melanie Tebbut “Women Talk” (1995) adlı kitapta dedikodu kelimesinin kökenine inmiş ve kelimenin uğradığı dönüşümü incelemiştir. Tebbut’a göre dedikodu kelimesi “god - sibb” şeklinde ayrıştırılmış zaman içerisinde değişime uğrayarak İngilizce karşılığı “gossip” olan kelimeye dönüşmüştür. Tebbut vaftiz ailesi ya da vaftiz annesi olarak tanımlanan “God – sibb” kelimesinin “tanrıya yakın olma” olarak dönüştüğünü ve zamanla “kadın arkadaş ve sırdaş” olarak değişime uğradığını ifade etmiştir. 16. yüzyıl İngiltere’inde kadınların sosyal yaşam alanlarının evden ibaret olduğu, kadının doğumu sırasında ona yardım eden, onunla tecrübelerini paylaşan ve vaftiz annesi olan kadınlar “gossip” yani “sırdaş dostlar” olarak tanımlanmıştır. Çocuk bakımı, ev idaresi gibi ev içi konularda deneyimlerini paylaşıp birbirlerine yardımcı olmak amacıyla toplanan kadınlar “gossip network” oluşturmuştur. 17. yüzyılda ise gossip “sırdaş” anlamını kaybetmiş, “gevezelik üzerine olan” ve “onaylanmayan” arkadaş olarak boş işlerin paylaşıldığı şeklinde bir anlama dönüşmüştür. Günümüzdeki anlamına gelince ise yaşam biçimlerinin, toplumsal ilişkilerin, mekânın ve iletişim etkinliklerinin farklılaşması etki etmiştir (Çaylı, 2008: 12-13). Bu kelimenin başlangıçta dini bir anlamının varken zamanla bu anlamı kaybetmesi, bu kavramın uğradığı köklü değişikliği göstermektedir.

Kitle iletişim araçlarının en eskisinin dedikodu olduğunu açıklayan Eroğlu (2005: 205), tarihin erken dönemlerinden avcı – toplayıcı toplumlar içerisinde de birçok işin dedikodu ile yapıldığını P. Weissner'den alıntısıyla açıklamaktadır. “Kimin neye ihtiyacı olduğunu, kimde ne olup olmadığını saptamak için oldukça fazla zaman harcarlar. Bir ay boyunca kaydedilen konuşmaların yüzde altmış kimde ne var ne yok ve kime ne verip vermediği üzerinedir.” Weissner dedikodunun insanın konuşma yeteneğini keşfiyle başladığını, günümüze kadar birçok şeyin belirlenmesinde etkin olduğunu açıklamıştır.

Özellikle endüstri öncesi topluluklarda dedikodunun gruplar çerçevesinde ele alındığında, daha farklı bir kullanım aracına dönüştüğü izlenmiştir. Endüstri öncesi toplumlarda dedikodu, toplum ilişkilerine zarar verip sorun yaratan kişileri dışlamış ve yalnızlaştırmıştır. Gelenekselliği ve sosyal düzeni korumak için güçlü bir araç olarak görülen dedikodu, insanların birçok konuda farklı fikirlere sahip olmalarını sağlamıştır (Niedzviecki, 2010: 160).

Dedikoduya ilişkin literatürde bir çok tanım vardır. Nancy B. Kurland ve Lisa H. Pelled (2000: 429) Dedikoduyu “örgütlerde birkaç kişi tarafından, ortamda bulunmayan kişiler ile ilgili informal ve değerlendirme içeren söylemler” ve “kişiler ile ilgili değer atfeden bilgilerin aktarımı” şeklinde tanımlarken Kevin M. Kniffin ve David S. Wilson (2005: 279), “Bir örgütte birkaç kişinin o an için orada olan/olmayan diğer örgüt üyesi hakkındaki gayri resmi ve değerlendirme amacıyla yaptığı konuşma” olarak tanımlarken dedikodunun ortak bir düşünceye sahip olan grup üyeleri için işlevsel bir araç olduğunu ifade etmektedir. Bir konuşmanın dedikodu olarak tanımlanabilmesi için mutlaka üçüncü kişinin olmadığı bir yerde yapılmasının zorunlu olmadığını ifade etmektedir.

Mishra' ya göre (1990: 221), dedikodu ile ilgili üç grup birey bulunmaktadır. Bu gruplardan ilki “anahtar iletişimciler” olarak belirtilen söylentiye başlatanlardır. Anahtar iletişimciler bilgiyi alıp diğer kişilere aktarır. İkinci grup “çıkılmaz uçlar”

olarak adlandırılan söylentiyi alıp başkalarına iletmez. Üçüncü grubu ise “izole bireyler” olarak tanımlanan söylenenler ile hiç ilgilenmeyen bireyler oluşturmaktadır.

Nicholas DiFonzo ve Prashant Bordia (2007: 25)'ya göre dedikodu, insanların belli bir gruba ait olmak, grup üyeliğinin devam etmesini sağlamak, vakit geçirmek gibi amaçlarla gerçekleştirilen konuşmalardır. Ayrıca dedikodu bireylerin yalnızlıktan kurtulmak amacıyla bir gruba dahil olmayı istemeleri sebebiyledir. Bireylerin gruba aidiyetlerinin devamı için belli kurallara uyum göstermesi beklenir. Aynı zamanda dedikodunun grup üyeleri üzerinde bir sosyal kontrol ve yaptırım aracı işlevi bulunmaktadır. Bu kurallara uymayan grup üyeleri, diğer grup üyeleri tarafından dedikodularının yapılacağına farkındadır (Beersma ve Gerben, 2011: 646; McAndrew vd. , 2007: 1563).

Dedikodunun başka fonksiyonlarına da literatürde yer verilmiştir. Jerry M. Suls (1977: 164-165), dedikodudan, insanların kendilerini diğer insanlar ile kıyaslayabilmek amacıyla ve bilgiyi emeksiz, dolaylı bir şekilde elde etmek amacıyla faydalandıklarını belirtmektedir. Mike Noon ve Nick Delbridge (1993: 34) ise dedikodunun çalışanları sıkıcı iş ortamından kurtarabileceğini hatta eğlenceli olabileceğini ifade etmektedir.

Dedikodu, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “konusu çekiştirme veya kınama olan konuşma” olarak geçmekte ve olumsuz bir algı oluşturmaktadır. Fakat kurum içerisindeki çalışanlar arasında güçlü bir malzeme olarak iletişimi artırıp birleştirici bir araç olarak işlev görebilmektedir. Ayrıca dedikodu ile sağlanan iletişim ile kişinin psikolojik açıdan ihtiyacının da karşılandığı bilinmektedir (Çaylı, 2008).

Başkalarının kimlerle, kime neler yaptığı, hakkımızda neler düşündüğü gibi ifadeler bir ölçüğe uymayan, kesin kalıplara sokulamayan insan ilişkilerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bir varmış bir yokmuş gibi bilinen ifadeler ile başlayan

dedikodu, “bunu kimseye söyleme”, “sır saklar mısınız?”, “aramızda kalsın” şeklinde herkese açık bir ilişki özel bir ilişki şekline dönüşür. Dedikoduda iletişim kendiliğinden oluşurken dedikodu yapan taraflar eşittir. Dedikodu, iç dökme, onaylanma, paylaşma, dertleşme ve rahatlama ile sürerken kırgınlıklara, meraka, kıskançlığa, utanca ve suça ortam sağlamaktadır (Solmaz, 2004: 38).

Dedikodu güncel konularla ilgili gayri resmi doğru olup olmadığı belli olmayan haber niteliği taşımasına rağmen dedikoduyu yapanlar için inandırıcılığı olan bir konuşma türüdür. Dedikodu aktarılırken aslına sadık kalınabildiği gibi gerçekler çarpıtılabilir (Kapferer, 1992: 13 - 14). Dedikodular kulaktan kulağa aktarılırken şekil değiştirebilir, sadeleşebilir veya abartılabilir. Gizli olan bilgiyi öğrenip anlatabilmek için haberin kaynağının doğruluğu araştırılmaz.

Dedikoduyu dinleyen kişiler inandıkları şeyi haber olarak kabul ederken, yanlış olan inanmadıkları şeye ise dedikodu-söylenti olarak kabul etmektedir. Dedikodu ya da haberin ayırımı sağlayan şey kulaktan kulağa duyum, ulaşım şekli vs değil, dedikodunun öznel bir nitelik taşımasıdır (Kapferer, 1992: 24 - 25). Aktaran kişiye olan güven, bilginin doğruluk değerini belirlerken, dinleyenin dedikoduya inanışı söylenenin dedikodu veya haber haline dönüşmesine neden olur. Söylenenler dinleyen kişi tarafından inandırıcı bulunuyorsa haber, bulunmuyorsa dedikodu halini alır. Bu nedenle pek çok anlatımda haber – dedikodu ayırımı yapmak kişinin bakış açısı ile ilgilidir.

Kişileri dedikoduyla itham ederken, “dedikoducu” olarak nitelendirirken ve sosyal hayattan dışlarken bu o kişinin bulunmadığı bir ortamda yapılmaktadır (Leblebici ve Diğerleri, 2009: 562). Dedikodu her yerde yapılsa da ondan nefret edilir ve onu inkar edenler ona bağlıdır. Bu durum dedikodunun çelişikliğini göstermektedir (Vermeule, 2013: 236). İnsanlar dedikodu yaptığını kabul etmemekte gerekçe olarak ise önemli gördükleri bilgileri sözel yolla anlattıklarını söylemektedirler (Shermer, 2007: 54). Dedikodu yapmak yapanlar tarafından sohbet,

bilgi alışverişi, dertleşme gibi adlarla nitelendirilse de yapılan şey dedikodudur. Bu durum dedikodunun çelişkili durumuna işaret etmektedir. Dedikodu yaptığımızda yapılan şeyin dedikodu olduğunu inkar ederken, birisi bizim hakkımızda konuştuğunda yapılan konuşmayı dedikodu olarak ifade etmekteyiz.

1.3. Dedikodunun Oluşumu ve Yayılması

Sohbet dini, siyasi, vb. farklı konuların yüz yüze konuşulmasını sağlarken, duygusal ilişkiler ve toplumsallaşma açısından da önemli işlevleri bulunmaktadır. Sohbet aile ve arkadaş grupları arasında danışma, sohbet etme gibi toplumsal ihtiyaçları karşılamakta (Akin, 2011: 131) bunu yaparken de dedikodunun yapılmasına da zemin oluşturmaktadır. Sohbet, muhabbet gibi bir şeyler anlatma sonucu oluşan dedikodu bu kavramlardan ayrılmaktadır.

Kapferer'e göre (1992: 42 - 46) dedikodu yapmak puzzle parçalarını birleştirmek gibidir; parçalar eksik değilse dedikoduyu daha gerçek kılarken, parçalar ne kadar eksikse grup o kadar yorum yapar. Aynı zamanda dedikodunun tam olarak gerçek olmayışının arkasında algıların değişim ve dönüşüme uğraması bulunmaktadır. Çünkü konuyu nasıl anlar isek o şekilde aktarırız. Durandin'in (Aktaran: Kapferer, 1992: 46) yaptığı deneylerinin sonuçları da bunu göstermektedir. Durandin'e göre insanlar doğru olduğunu düşündükleri bilgilere güvenerek yanlış bilgileri başkalarına art bir niyet taşımadan aktarır bu nedenle tamamen doğru tanıklık etmek zor bir durumdur. Anlattıklarımız ise çoğu zaman gerçekten görünenden farklıdır, zihnimizdeki basmakalıp düşünceleri ifade eder. Birçok tanığın olması o olayın doğru olduğunu kanıtlamaz. Çünkü birçok kişi bu düşünceleri hatalı anlayıp anlatmış olabilir. Allport ve Postman (Aktaran: Kapferer, 1992: 169 –173) yaptıkları deneyler sonucunda iletişimi etkileyen üç müdahale süreci olduğunu belirtmektedirler. İletişimi etkileyen bu müdahale süreci kısaltma, vurgulama ve kendi içinde eritme şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıntıların büyük kısmı haber niteliği taşıyan bilginin diğerine aktarılmasıyla unutulur ve anlatım zamanla bir uzunluk ve denge kazanır. Yapılan kısaltmaların sonucunda bazı ayrıntılar vurgu kazanırken rakam, büyüklük ve

eylemler abartılır. Verilen mesaj sürekli bir değişime uğrar ve grup mesajı kendi içinde hikâyeleştirir, bütünleştirir ve dönüştürür.

Anlatım yalnızca anlatmakla sınırlı değildir aynı zamanda karşıdaki kişinin itirazlarına, sorularına cevap vererek anlatımı dönüşüme uğratarak bir değiş – tokuş sağlamaktır. Mesaj iletilirken mesaj basitleştirilerek özüne inilir. Anlatılanları şüpheye düşürecek veya önemi olmayan her şey anlatımdan çıkarılırken abartıya yer verilir. Mesajın inandırıcılığını artırmak için bire bin katılır, en ufak şeyler abartılarak aktarılır. Böylece tek kanıt olan dedikoduya zamanla başka kanıtlar da eklenmiş olur. Ayrıca dedikodu esnasında olayı ispat etmek için sadece o anın durumu anlatılmaz geriye dönük ve geleceğe yönelik bilgi ve tahminlere de yer verilir (Kapferer, 1992: 172 – 173; Karahan, 2005: 150; Leblebici ve Diğerleri, 2009: 565). Bu nedenle dedikodu bir konunun anlatımı olarak görülse de sadece o an için yapılanı değil geçmiş, beklentileri, yapılanları, yapılabilme ihtimali olanları ve o kişiye yönelik çevresinin algısını da içerir.

Dedikodu yapan kişiler arasındaki ilişkiler arttıkça tutumlar ve davranışları değerlendiren sınıflamalar oluşur. Bu sınıflamalar bireyin hareketlerini geneller ve katılımcılar ne zaman iletişim kursa paylaşılan bir bilgi olur. Böylece, dedikodu için gerekli olan tanışıklık, sosyal mesafenin azaldığı, karşılıklı olarak paylaşılan bilginin geliştirildiği bir sosyal ilişkiyi anlatır. Kişiler, dedikoduya olan yaklaşımlarına, ilgilerine, duyduklarıyla ilgili aldıkları tavra göre aktif veya pasif dedikoducu şeklinde tanımlanabilir. Dedikodu için bireylerin birbirlerini tanımaları gerekmediği gibi tek başına da dedikodu yapılamamaktadır. Dedikodunun yolunu açıp dedikodu yapabilmek için katılımcılar birbirlerini analiz etmeli, dedikoduya olan ilgilerini sözlü veya beden dili ile ifade etmeli, aralarında karşılıklı bir etkileşim kurulmalıdır (Solmaz, 2004: 46).

Aktif dedikoducular dedikoduyu ilgiyle dinleyen, dinlediklerini başkalarına aktaran böylece dedikodu için akıcı bir durum yaratan kişilerdir ve bu kişilerin

herkes ile herhangi bir konu hakkında konuşabilecekleri düşünülür. Bu kişilerin dışında, bazı bireyler dedikodu yapmamakla birlikte dedikoduya da katılmazlar. Bunlar ise “yumuşak huylu (pasif) dedikoducu”lar olarak tanımlanır. Pasif katılımcılar, konuşma sırasında orada olsalar da dedikoduya karışmaz, dedikodusu yapılan kişiyi tanımaz ve dedikoduyla ilgilenmezler ancak dedikodu sırasında orada oldukları için katılımcı olarak görülebilirler. Pasif katılımcılar etkileşim sırasında bu durumu bozacak bir davranış içerisine girmezlerse dedikodu için samimi bir katılımcı olarak algılanırken, sadece bir gözlemci olarak kaldığında samimi olmayan bir katılımcı olarak algılanır. Bir gözlemci bunu, konuşmanın devamını sağlamak için çeşitli yorumlarda bulunarak, sorular sorarak yapabilir. Pasif katılımcıların dedikoduyu onaylaması samimi olmayan bir ortam yaratmaktadır (Solmaz, 2004: 48).

Olumsuz değerler içeren dedikodu sırasında konuşma sırası gelen kişinin konuşmaya devam etmesi kişinin aynı negatif fikri savunduğunu göstermektedir (Karahana, 2005: 131). Dedikodu sırasında tepkisiz kalmak ve sadece dinlemek şüphe duymak anlamına gelirken, konuşmanın karşılıklı yapılması iki tarafın da dedikoduya inandığını gösterirken dedikodunun yayılmasında da etkili olmaktadır. Kişilerin şüphe etmedikleri, inandıkları dedikodular hızla yayılırken, şüphe edilen dedikoduları yayma cesareti gösterilememektedir.

Dedikodunun asıl konusunu korkulan ve beklenen olaylar oluşturmaktadır. Dedikodu öğrenildikten sonra verilen ilk tepki ise dedikoduyu saklayıp anlatıp paylaşmaktır. Dedikodunun bu şekilde paylaşılmasını sağlayan onun haber niteliğidir. Bu paylaşım sonunda ortaya çıkan tartışma konu ile ilgili ne düşünülmesi gerektiği üzerinedir. Bu anlaşma sonucunda grup ortak bir görüşe varır (Kapferer, 1992: 64 - 65). Dedikodunun yayılması özellikle hiçbir şeyin net olmadığı durumlarda konu ile ilgili detaylı bilgi vermesi nedeniyle genel durumlara oranla daha hızlı olmaktadır. Dedikodunun özel hayatı olumsuz etkilemesi ve diğer insanlarla kıyaslamaya neden olması onun artarak yayılmasına sebebiyet

vermektedir. Dedikodu insanların gizli olarak kabul edilenlerden haberdar olmasını ve sosyalleşmesini sağlayan bir araç olarak kabul görür (Solmaz, 2004: 41).

Dedikodu ve söylenti fıkralar gibi bastırılmış duyguları açığa çıkarıp tanıdıklar arasında mizah gibi tüketilmek için ve zevk, merak ve şaşkınlık yaratması nedeniyle yayılır. Bunların dışında dedikodunun yayılma nedenlerinden biri de tanıdıklara anlatılacak çok az şeyin kalması sonunda oluşacak sessizliğin boşluğundan kurtulmak amacıyla konuşacak bir şeye ihtiyaç duyulması ve inanma ihtiyacının karşılanması isteğidir (Kapferer, 1992: 71 - 75).

İnsanlar arasında dedikodunun hızlı yayılmasına sebep olan şey onu hemen çevresindeki insanlara anlatma ihtiyacı duymasıdır. Hızlı yayılan dedikodu taze, günceldir. Geçmişte yapılan dedikodular daha yavaş yayılırken, güncel dedikodular daha hızlı yayılır ve hızla yayılması o dedikodunun değerli olduğunu, değerinin korunmak istendiğini gösterir. Dedikodu taze bir ürene benzetilebilir bu nedenle tüketilmeden bozulabilme ihtimali bulunmaktadır (Kapferer, 1992: 78). Dedikodunun yayılmasını sağlayan etkenlerden bir diğeri ise grubun birbirine bağlılığıdır. Bağlılık ne kadar artarsa dedikodu da o kadar hızlı yayılmaktadır. Bu nedenle köy ve taşrada dedikodunun hızla yayılması yeni kurulan kentlerin ilk dönemlerine göre hızla yayılmaz. Bunun nedeni ise kişilerin bir arada olması ancak gerçek bir grup bağlılığının olmamasıdır (Kapferer, 1992: 78 - 79).

1.4. Dedikodunun Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Dedikodu sosyal bir olgu olarak insanın var oluşundan itibaren gerek yapıcı gerek yıkıcı olsun her zaman hayatımızda yer almıştır. Birey ve toplum açısından düşünüldüğünde dedikodunun olumlu ve olumsuz anlamdaki etki gücü oldukça büyüktür. Bireyin hayatındaki etki gücünün fazla olması onun hızlı bir şekilde yayılması ile ilgilidir. Bu hız o kadar güçlüdür ki dedikodunun yayılma potansiyeli hakkında dedikoduyu yapan kişi bile tahminde bulunamaz. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile gelen son durum dedikodunun hızını daha da artırmaktadır.

Dedikodu birey ve gruplar arasında duygusal durumlarını değiştirecek büyük bir etkiye sahiptir. Niedzviecki dedikodunun insanlar arasında utanç ve bilinme arzusu gibi duygular yaratarak birbirlerine bağladığını belirtmektedir. Niedzviecki, insanların arasında geçen diyalogların yüksek bir oranının yaşadıkları sosyal evre ile ilgili olduğunu ve dedikodunun insanlara toplum tarafından yasaklanan davranışlardan uzak durması gerektiği bilgisini verdiğini ifade etmektedir (Niedzviecki, 2010: 163).

Dedikodu, yakın çevremiz ve arkadaşlık ortamlarında yapılan zaman içerisinde insanlara zarar verecek düzeye gelen sürekli ve günlük olarak yapılan bir davranış haline gelebilmektedir. Davranışlara dikkat edilmediği sürece güven problemi, hayata küsme, hayal kırıklığı gibi psikolojik problemlere ve insani ilişkilerin bitmesine neden olabilir. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz düşüncesi insanların farklı düşünmesine ve insanları zor duruma sokabilirken dedikodunun araçsal ve iletişim konumsallığı da insanların hayatlarını etkileyebilmektedir (Artaç, 2017: 27).

Dedikodu yapmayan kişiler sadece kendilerinden bahsettiği, kendileriyle meşgul olduğu için egoist olarak tanımlanırken arada kimsenin dikkatini çekmeyen gereksiz sözler söylerler. Dedikodu her türlü sosyal ortamda yapılabilirken, dışa kapalı tutucu ortamlarda yapılan dedikodular oldukça tehlikeli olabilmekte, eğitim oranının yüksek olduğu yerlerde kıskanılık, gevezelik gibi nedenlerle yapılan dedikodulardan ise fazlasıyla keyif alınmaktadır. Dedikodu her türlü ortamda yapılabilmekte özellikle en tatlı dedikodular gazeteciler tarafından yapılırken ikinci sırada siyasi dedikodular yapılmakta, hastane ortamları da dedikoduların sıklıkla yapıldığı yerler iken en katı dedikodular üniversite ortamlarında yapılmaktadır (Solmaz, 2004: 43).

Dedikodunun olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabileceği kaçınılmazdır. Ancak dedikodunun her zaman taraflar açısından olumsuz bir sonuç doğuracağı da

söylenemez. Dedikodunun olumsuz sonuçlarına rağmen olumlu sonuçları da olabilmektedir. Özellikle bazı kurumlarda ve sosyal çevrelerde kişileri birbirine yaklaştırmakta, kişiler arasında sosyal ilişkiyi başlatma, sessizliği engelleme, dinleyiciyi canlı tutma, birlikteliğin devamını sağlama gibi olumlu etkileri de olabilmektedir. Bergmann ise; dedikodu yapılmasındaki amacın yalnızca zevk almak için değil, kişilerin meraklarını gidermek, karşıdaki kişiyi karalamak amacıyla da yapılabileceğini belirtir. Kendimizi ve çevremizi tanımamız noktasında güçlü bir etkiye sahip olan dedikodu bir iletişim aracı olarak kullanılarak toplum içerisindeki diğer bireyler hakkında bilgi sahibi olunabilmekte ve elde edilen bilgiler ile insanlar arasındaki sosyal bağ güçlendirebilmektedir (Aktaran: Demirci, 2004: 15 –16).

Dedikoduların tehlike yaratmayan tarafları yanında bir de tehlikeli tarafları bulunmaktadır. Örneğin, bir kişinin yaptığı yorumların başkasına taşınması tehlikeli olabilmektedir. İnsanlar bazen farklı olayları hiç umursamazken, küçücük bir olayı abartarak anlatabilir. Bazıları orijinallik yerine marjinal davranışlar sergileyerek dikkat çekmek amacıyla sürekli dedikodu yaparken bazıları da en yakın arkadaşları hakkında bile çok acımasız söylemlerde bulunabilmektedir (Gönül, 2002: 7; Solmaz, 2004: 43).

1.5. Dedikodunun Aktörleri

La Follette (1999: 148) dedikodu ile ilgili inançlarımızı özellikle insanlar hakkındaki bilgilerimizin yetersiz olduğu zamanlarda kanıtlara ve başkalarının tanıklığına ihtiyaç duyarak netleştirmeye çalıştığımız belirtmektedir. Sevmediğimiz bir kişi ile ilgili dedikodu yapıldığında inanma eğilimimiz artarken sevilen birisi hakkında çok az dedikodu yapılmakta yapılsa bile genelde dinleyici tarafından itiraz edilmektedir. Sevilmeyen kişilerin olumsuz davranışları dedikoduya ortam hazırlamakta ve diğer kişiler tarafından da beklenmektedir. Bu beklenti sonucunda sevilmeyen kişinin dedikodusunu yapan kişi kendisinin haklı olduğunu doğrulamakta ve diğerlerinin ondan uzak durmasını sağlamaktadır.

Kapferer dedikodunun ortaya çıkmasında, yayılmasında farklı aktörlerin olduğunu savunur. Dedikoduyu ortaya atan kişi kendi durumu tehlikeye giren kişidir ve dedikoduyu yayması için dedikoduya inanıp inanmaması önemli değildir. Birde yapılan dedikoduya mantıklı açıklamalar getiren ve sorulan soruları cevaplayan bir yorumcu bulunur. Taşıyıcı ise grubun düşüncesinin oluşmasında dedikoduya inanılmasında en etkili kişidir. Havariler ise dedikoduya inanan, başkalarını da inandırmaya çalışan, kendi çıkarları için dedikoduyu kullanan kişilerdir. Flört ediciler ise söylenenlere inanmayan, ortalığın karışmasından keyif alan kişiler iken, pasif araçlar ise kafasında karışıklık olan, bu karışıklığı çözmek yerine susmayı tercih eden kişilerdir. Birçok farklı aktör dışında bir de dedikoduyu kabul etmeyen ona karşı direnen aktörler de vardır (1992: 122 – 123).

Kapferer (1992: 163-166) dörde ayırdığı bilgi tiplerini dengesiz bilginin belirlediğini savunur. Birinci tip bilgi, sevilen bir kişi tarafından yapılan oldukça normal bir davranış olması nedeniyle nadir rastlanan, herhangi bir haber değeri ve dedikodu malzemesi taşımaması nedeniyle dedikodu açısından değeri yoktur. İkinci tip bilgi türü ise sevilen bir kişinin olumsuz bir davranış göstermesiyle bir olumlu bir olumsuz unsurdan oluşan dengesiz, sürpriz ve şaşırtıcı bir bilgi türüdür. Bu bilgi sonucunda ortaya atılan iddia ya reddedilir ya da o kişinin imajı olumsuz etkilenir. Olumsuz etkilenen imaj dedikodunun dolaşımına imkan verir. Üçüncü tip ise nefret edilen kişinin olumlu bir eylemde bulunmasıdır. Olumsuz bir kişinin olumlu bir eylemde bulunması uyumsuzluk içermekle birlikte herhangi bir haber değeri taşımamaktadır. Ancak bu bilgi tipinin yayılabilmesi için yapılan eylemin kötü niyetle yapıldığını asıl niyetin o kişiye zarar vermek olduğunu da eklemek gerekir. Dedikodunun oluşmasına neden olan en önemli bilgi tipi olan dördüncü tipte nefret edilen şahsın yapmış olduğu olumsuz eylemdir. Haber niteliği taşıdığı için dedikoduya uygun bir ortam hazırlar ve beklenen değerli bir bilgidir. Dedikodunun yayılması sırasında sevilen kişinin olumsuz davranışı ile nefret edilen kişinin olumlu davranışının değişime uğrama durumu çok fazladır. Beklenilmeyen şaşırtıcı bilgiler olumsuz-olumsuz olarak dönüştürülerek dedikodu için malzeme oluşturur ve dolaşıma girer ve ya olumlu-olumluya dönüştürülerek dedikodu malzemesi olmaktan

çıkıp ilgiyi kaybeder.

Kişiler dedikoduya olan ilgileri ve yaklaşımları bakımından aktif ve pasif olarak rol alırlar. Dedikoduyu dikkatle dinleyen, dedikodunun içinde yer alan ve bunu diğerlerine anlatmaktan keyif olan kişiler aktif dedikoducu olarak adlandırılır. Dedikoduya ilgi duyan, zevk alan kişiler olan aktif dedikoducuların yanında diğer kişiler başkası hakkında bu kadar bilgi sahibi olan ve bunu anlatan kişilerin kendisi için de aynısını yapabileceği düşüncesiyle dikkat etme zorunluluğu duyarlar. Bu kaygı ise dedikodunun dolaşımını engellemektedir. Pasif dedikoducular, farkında olmadan problem çıkarırlar ve bile bile problem çıkarırlar olarak ikiye ayrılır. Yaptığının farkında olmayanlar; kendilerine gelen bilgiyi dahi koruyamayan, potansiyel kişilerdir. Bilerek problem yaratanlar ise problemi başkalarına ileterek bu durumdan çıkar elde etmeye çalışan, kaos ortamından haz duyan kişilerdir. Bu kişiler aktif dedikoducular gibi tedirginlik yarattıklarından dedikodunun tıkanmasına sebebiyet verirler. Dedikodu yapılan ortamda bulunması nedeniyle dedikoducu olarak sayılan pasif dedikoducular ise konuşmaya dahil olmayan, genellikle ilgisiz ve dedikoduyu yaymayan kişilerdir (Solmaz, 2004: 46– 47).

Demirci (2004: 15), Bergmann'a atıfla her bireyin dedikoduya meyilli olduğunu ancak bazı gruplarda ve ortamlarda dedikodunun her hangi bir kısıtlama olmadan yapılabildiğini, özellikle kadınların ve yaşlıların bu duruma örnek olduğunu ifade eder. Dedikodu yapan her bireyin dedikodu kurbanı olması da oldukça normaldir. Özellikle, eşi vefat etmiş ya da eşinden ayrılmış kadınlar, gelinler, öğretmenler gibi bazı kesimler diğer insanlara nazaran dedikoduya daha fazla maruz kalabilmektedir. Bunun nedeni ise sıra dışı olaylar ile karşılaşma ihtimallerinin diğer kişilere oranla daha yüksek olmasıdır.

Kadınlar arasında kıskançlığın daha fazla yer tuttuğunu belirten Russell (2014: 68 – 69) bu olumsuz durumu kadınların dedikoduyla çözmeye çalıştığını ifade etmektedir. Russell'e göre erkekler arasında da çekememezlik ve bunun sonucunda

dedikodu yapılmaktadır ancak kadınlardan farklarının diğer erkeklere karşı değil özellikle meslektaşlarına yönelik dedikodu yapmalarıdır. Erkeklerin dedikodu yapmadığı, kadınların erkeklere göre fazla konuştuğu, iddialarının doğru olmadığını savunan Spender (Aktaran: Demirci, 2004: 14), bu durumu ilginç bir örnekle açıklar: genellikle kültürel olarak kadınların susması, erkeklerin konuşması beklenir. Bu nedenle kadınlar ne zaman konuşsa insanların dikkatini çekmekte ve dedikodu yaptıkları düşünülmekte iken bu durum erkekler için geçerli olmamakta, erkeklerin konuşmaları dedikodu olarak nitelendirilmemektedir (Solmaz, 2004: 52).

Genellikle dedikoduda cinsiyete dayalı bir ayırım yapılmaktadır. Dedikodu kadınlara has bir özellik olarak görülürken erkekler bu düşüncenin dışında tutulmaktadır. Dedikodu ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında bu düşüncenin yanlış olduğu görülmektedir. Çünkü tüm insanların sahip olduğu merak, nefrete, hırsa, hasede, eğlenceye, rahatlamaya dayalı bir eylem olan dedikodunun yalnızca kadınlara mal edilmesi doğru bir tutum değildir. Kadınlar ve erkekler tarafından yapılan dedikodu arasındaki fark konuşulan içeriktedir. Erkeklere göre daha duygusal olan kadınlar bu nedenle konuşma ihtiyacını daha fazla hissetmekte ve gün içerisinde etkilendikleri pek çok konu ile ilgili konuşabilmektedirler. Erkekler ise genellikle cinsiyete ve rekabete dayalı konularda konuşmakta ve yaptıkları bu konuşmaya sohbet ya da muhabbet adını vermektedirler. Ancak aynı konuşma kadınlar tarafından yapıldığında dedikodu ya da çekiştirme olarak adlandırılabilen ve kadın kimliği ile bağdaştırılmaktadır. Dedikodu cinsiyet ayırımı yapılmaksızın merak işidir, meraklı insanın uğraşısıdır.

1.6. Dedikodunun Mekânı

Dedikodu denilince akla başlıca mekanlar gelse de her yerde dedikodu yapılabilmektedir. İnsanların merak edip anlamaya çalıştığı ancak kesin cevaplar alamadığı her yerde dedikodu yapılmaktadır. Dedikodu bilginin “karaborsası”dır (Kapferer, 1992: 20).

Bergman (Aktaran: Demirci, 2004: 15), dedikodunun sadece eğlenmek amacıyla değil, hem işlerini yapıp hem de rahatsız edilmeden güzel vakit geçirmek amacıyla tanıdık insanların kasıtlı ya da kazara buluşabilecekleri her zaman ve her mekân içinde yapılabileceğini ifade eder. Bu durumu dünyanın her yerinde ve toplumunda görebilmek mümkün olduğunu savunur. Fransız köylü kadınlarının örgü toplantıları, İngiliz kadınlarının dikiş toplantıları, kırsal İspanya kadınlarının toplu halde ekmek yapma toplantıları ve Çin’de toplu halde sebze yıkama toplantılarının yanı sıra Afrika’da, Nepal’de, Yunanistan’da su nöbetlerinden dolayı etrafında toplanılan kuyular, Tofu işiyle uğraşılan Japon işyerleri, İspanya barları ve berber dükkanları ve Newfoundland’daki [Kanada] küçük dükkanlar adeta birer dedikodu merkezleri olarak işlev görürler.

Din, eğitim, ekonomi gibi kurumların yanında boş zamanlar da bir kurum olarak görülmektedir. Boş zaman kurumlarından eğlence ve muhabbet mekânları da kaynaşma, toplumsallaşma, sosyalleşme gibi işlevleriyle öne çıkmaktadır. İnsanlar boş vakitlerini değerlendirmek amacıyla bu eğlence mekanlarıyla hayata katılmayı istemektedir (Çağlak, 2009: 467). Dedikodu denilince akla belli başlı mekanlar gelse de her mekân dedikodu için uygun hale getirilebilir. Kahvehaneler, altın günleri, ev, sokak, kapı önleri, iş yerleri, eğlence ve muhabbet mekânları bu mekanlar arasında sayılmaktadır. Bu mekanlar dışında boş zamanları geçirmek niyetiyle toplanılan her yer sohbet mekânı olabilmektedir.

Mahalle komşuluğu karşılıklı ilişkileri resmi prosedürlere gerek kalmadan kendi doğal kanunu içinde meydana geldiğini belirten Nirun (1969: 169 – 175), insanların karşılıklı temas ihtiyacını, samimi konuşma duygusunu komşuluk duygusu içerisinde giderdiğini bu sırada yapılan uzun sohbetlerin dedikoduya neden olduğunu, dedikodusu yapılan kişinin grup dışına çıkarılmasına neden olduğunu böylece dedikodunun komşuluk ilişkisi içerisinde bir yaptırım şekline dönüştüğünü ifade etmiştir.

Kahvehaneler; kıraathane, kafe, oyun salonu gibi isimlerle anılsalar da esasta benzer işlevi gören çay ve kahvenin kurumlaştığı alanlardır. Muhabbet etme, dertleşme, oyalanma, toplanma, dedikodu yapma, okuma, iç dökme gibi kişisel ve sosyal ihtiyaçları karşılarlar (Alver, 2013: 110; Aytaç, 2005: 180). Kahvehaneler insanların günlük yaşamın stresini atmak, konuşarak rahatlamak için vakit geçirdikleri alanlardır. Türk toplumunda ise kahvehaneler siyaset, futbol gibi değişik alanlarda insanların bilgi sahibi olduğu, tartıştığı muhabbet ettikleri yerlerdir (Yağbasan ve Ustakara, 2008: 234).

Günümüzde kafeler gençlerin, lise-üniversite öğrencilerinin ve çalışanların bir araya geldikleri, kadın – erkek hep birlikte oturdukları baskın bir erkek alanı sayılan kahvehanelerden ayrılmaktadır. Kafelerin açılmasıyla birlikte kahvehaneler emekli, orta yaş üstü, mahalle sakinlerinin uğrak yerleri olması nedeniyle kahvehane dedikoduları ile kafe dedikoduları birbirinden farklıdır. Kahvehanelerde mahalle halkı, siyaset, futbol, makam, mevki, ekonomik koşullar vb. konular konuşulurken kafeler aşk ilişkilerinin, magazinsel olayların, eğitim durumlarının konuşulduğu dedikodu mekânlarına dönüşmüştür. Kahvehaneler çoğunlukla mahallenin ortak alanı iken kafeler şehrin ve alışveriş merkezlerinin ortak alanı haline dönüşmüştür.

İşyerlerinde ortaya çıkan dedikoduların çoğunluğu yönetim ile ilgiliyen ayrıca çalışanların görevini ne kadar iyi yapabildiği, başarı ve başarısızlıkları, aynı alanda çalışan diğer kurumlar hakkında yapılan konuşmalar, yöneticilerin özel hayatları hakkında yapılan konuşmaların dışında yöneticilerin çalışanlarla olan ilişkileri de önemli dedikodu konuları arasındadır. Bunun dışında yöneticilerin çalışanlar arasında ayırım yapması, görevini aksatıp layıkıyla yapamaması dedikodu için neden olabilmektedir. Yöneticilerin hakkında yapılan dedikodular dışında işyerlerinde yöneticiler tarafından yapılan dedikoduları da olabilmektedir. Yöneticilerin bunu yapmasındaki amaç işyerinde var olan problemleri, şikâyet ve memnuniyetlerin nedenlerini öğrenebilmektir.

1.7. Dedikodunun Amaç ve İşlevleri

Dedikodu grubun belli konuda ne düşünmesi gerektiğini sağlayan konuşmalardır. Grup içinde dedikoduya olan ortak inanç kaynaşmanın etkili bir aracı olur. Kendini soyutlamak, dedikoduyu kabullenmemek ise başka bir kaynağa yönelmek demektir (Kapferer, 1992: 69). Sosyal anlamda ilişkilerin devamını sağlayan dedikodu, toplumsal kontrolü sağlamakla birlikte grup içinde üyeliği belirlemek ve üyelikten mutlu olmayı da sağlar (Karahana, 2005: 126). Bu üyelik ise sınıf ve seviyelere göre ayrıştırır. Her dedikodu aynı seviyede insanları bir araya toplar (Gluckman, 1963: 311). Sosyal ilişkilerin gelişimi ve davranışların incelenmesinde önemli bir rol oynayan dedikodu, diğer insanlarla ahlaki, politik tartışmalar için önemli bir alan oluştururken dedikodunun analizi, grubun davranışları ve bunları belirleyen kurallar hakkında bilgi vermektedir. Belli bir geçmişi, geleneği ve kimliği olan grup için gruba yeni katılmalar ve katılımcıların dedikoduya yaklaşımı önem taşımaktadır. Belli kişi üzerine dedikodu yapma hakkı yalnızca o gruba kabul edilmiş üyelerin hakkıdır. Bu yüzden dedikodu yapabilme o gruba üyeliğin kabulü demektir. Bu yüzden birlikte dedikodu yapılmayan kişi veya dedikoduya katılmayan kişinin o gruba ait olduğu düşünülmez (Aktaran: Solmaz, 2004: 40). Dedikodu grupta ortak görüş almak anlamı da taşımaktadır. Grup içerisinde hangi dedikoduya inanılacağı kararlaştırılır ve bu uyuma başkaldırmak, dedikodu yapmamak veya dedikoduyu kabul etmemek gruptan soyutlanmaya neden olmaktadır. Shermer (2007: 54), küçük grup üyeleri arasında işbirliğinin geri bildirim dayalı olduğunu, bu geri bildirim için ise kimin destekleneceği ve bizim desteklenmemiz konusunda kime güvenmemizi bilmemiz gerektiğini belirtir. Bu bilgi ise diğer insanlar ile ilgili anlatılanlar ve dedikodular ile elde edilir. Dedikodu kişinin konumunu, itibarını, kabul edilmesini belirlemede de etkilidir. Ayrıca dedikodu toplum içerisinde işbirlikçi ve dolandırıcıları tespit edip tanıtmaya işlevi de görmektedir. Dedikodu kişinin toplumda iyi bir insan olup olmadığı ve güvenilirliğinin ön bilgisidir (Vermeule, 2013: 240)

Dedikodu insanların içinden geçenleri dışarıya vurmasının ilk aşamasıdır. Dedikodu yaparak bastırılmış duyguları toplum tarafından kabul edilmiş bir şekilde ortaya çıkarır. Herhangi bir cezası olmadığı için herkesin yapabileceği bir söylemdir

(Kapferer, 1992: 70-71). İnsanları gaza getirmek, bir fitneye neden olması yönüyle dedikodu şahit olunmayan olayları ve kusurları ortaya çıkarıp yorumlamayı amaçlar (Karahana, 2005: 126). Bir kişi ile yüz yüze hesaplaşamamak o kişiyi kötülemeye, hatalarını anlatmaya böylece İçindeki öfkeyi dolaylı olarak yansıtmaya yalancı bir rahatlamaya sebep olur. Öfkenin dedikoduyla yansıtılması o kişinin sırlarını, açığı, toplumun hoş karşılamayacağı, ilgisini çekeceği bilgilerini ortaya dökülerek yapılır. Bu yaptığının ahlaksızca ve yanlış olduğu düşünülmez çünkü onun amacının çevresindekileri ona karşı “uyarmak, bilgilendirmek” olduğu düşünülür. Bu nedenle dedikodu kişiye duyulan öfke, kıskançlık, kin duyma gibi duyguları başkasına aktararak sağlanan rahatlamamanın dışında dinleyiciyi de o kişiye karşı kıskırtarak gruplaşmayı da sağlar. Kişiler hakkında ön bilgiler dedikodu yoluyla elde edilir. Ön bilgi için edinilen bilgiler ise kişi veya grubun tutum ve yargılarını belirlemede önemli bir sebeptir. Gidilecek bir mekân, alışveriş yapılacak esnaf, muhabbet edilecek insanlar ve içinde bulunulacak topluluklar çoğu zaman tavsiyeler yani dedikodularla belirlenmektedir.

Söylentileri kara ve pembe olarak ikiye ayıran Kapferer’ in (1992: 163) düşüncesi dedikodu için de geçerli sayılabilir. Dedikoduların işlevleri istekleri yerine getirmek, grup içindeki kişilere zarar vererek bölünmeyi sağlamak, korku ve kaygıyı söylemektir. Kötülemek, imajını zedelemek gibi bir art niyet taşıyan dedikodular kara iken, pembe dedikodu muhabbet boşluğunu doldurmak için üçüncü şahıslar hakkında duyulanı anlatan, kişiye bir zarar vermeyecek söylemlerdir. Karahana ise (2005: 130 – 138) olumlu ve olumsuz dedikodudan bahsederken olumlu dedikoduyu kendini övme, temenni veya kendi eksiklerini ifade ederek aslında kendini ön plana çıkarma şeklinde yapıldığını, olumsuz dedikodunun ise kişilik ve davranışlar üzerine yapılan aşağılamalar, davranış ve konuşma şeklinin taklit edilmesi ve kişinin saygınlığını zedeleyici konuşmalar olduğunu ifade etmiştir. Nicholson (Aktaran: Solmaz, 2004: 49 – 50), ise dedikodunun ana işlevlerinin bağlantı kurma, etkileme ve toplumsal anlaşmalar yapma olduğunu ifade eder.

Dedikodunun ilk işlevi olan bağlantı kurmak için, insanların hemen hepsinde var olan toplumsal olma özelliğinden dolayı toplumun karmaşık yapısını ayrıntılı olarak bilmek gerekir. Bu anlamda yapılan birçok kapsamlı araştırma, insanlarda iyi bir konumda bulunmanın sağlık, var olma ve mutluluk bakımından önemli faydası olduğunu göstermektedir. Ancak toplumsal yapının dinamik olması, toplumsal hiyerarşinin ise çok boyutlu olması nedeniyle bu yararlılara ulaşmak ve başarısızlıktan kaçınmak zordur. Kitle iletişim araçlarının bize vermiş olduğu konuşma malzemeleri ile kendi etki çevremizdeki insanların konumu ve önemi sürekli değişim gösterir. (Tekgöz, 2013:8).

Dedikodunun ikinci işlevi etkileme olarak karşımıza çıkar, insanlar toplumsal konumlarını yitirmemek, diğer insanların haklarında iyi görüşlere sahip olması için çaba gösterirler. Ancak sadece iyi olmak yeterli değil, insanların şöhretlerinin de iyi olması gerekmektedir. Bu nedenle de insanlar, diğer insanların üzerinde iyi bir intiba bırakmak ve kendilerini tanıtmak amacıyla reklamlarını yaparlar. Ancak herkes kendisini tanıtmakta gerekli çabayı gösteremez ya da aynı ölçüde başarılı olamaz. (Tekgöz, 2013:8).

İki kişi genellikle dedikoduyu keyifli bir sohbet amacıyla kullanmakta bu keyfin kaynağı, dedikodunun üçüncü işlevi olan toplumsal anlaşma şeklinde ifade edilir. İnsanlar beğendikleri ve gruplarına dahil olmasını istedikleri kişilere bilgi taşırlar. Kişi karşısındakine bir dedikoduyu aktarırken bu ikimizin arasında dediğinde, aynı zamanda o kişiye bu dedikoduyu anlatacak kadar değer verdiğini ve bu yüzden karşısındakinin de kendisi hakkında iyi şeyler düşünmesi gerektiği mesajını vermeye çalışır. Kişi sahip olduğu bilgiyi, toplumsal yapıda kendisi için diğerlerine göre üstünlük sağlayacak yararlı anlaşmalar yapmak için kullanır. (Solmaz, 2004: 50).

Baskı ve direniş mekanizmalarından birisi olarak dedikoduyu ele alan J. C. Scott (1995: 198 – 199), dedikodunun halk saldırganlığının şekil değiştirmiş en temel

ve tanıdık biçimi olduğunu belirtir. Dedikodu yayıldığı zaman demokratik sözlere benzerken, dedikoduya itiraz edildiğinde ise herkesin dedikodudan kaçmaya çalışacağını, dedikoduyu ortaya atanın kendisi olmadığını belirtir. Scott'a göre dedikodu ihlal edilen toplumsal kurallara uymayı, bu kuralları korumayı, güvenilir toplumsal yaptırımları içerir. Kabul edilmiş standartlar yoksa dedikodunun hiçbir anlam ifade etmeyeceğini düşünür. Buna karşılık dedikodunun, olması gereken standartlara başvurarak, dedikodu yapan herkese ne tür davranışların hor görülmesi veya küçümsenmesi gerektiğini öğretmek bu standartları güçlendirdiğini ifade eder. Dedikodu yukarıdan aşağıya uygulanan denetimden ziyade eşit olanların kendi aralarından kullandığı denetim yöntemidir. Dedikodusu yapılan kişi güçlü olmadığı takdirde dedikoducu, onun hakkında dedikodu yapıldığını bilmesini ister. Kurbanı rahatsız edici bakışlar atarak, bir başkasına söyleyerek duyurmaya çalışır. Böylece onu cezalandırdığını ve yola getirebileceğini düşünür. Ancak tam tersi durumda ise dedikodusu yapılan güçlü veya zengin bir kimse ise işini, elde ettiği kazanımları kaybetme korkusuyla daha dikkat ederek dedikodu yapmaya çalışır. Alt tabakanın bu nedenle güçlüye karşı daha hafif bir yaptırım ve saldırısı söz konusu iken hiyerarşik olarak üstte bulunan insanlara yapılan keskin, sert dedikodu ile onların itibarını zedelemek amaçlanır.

Dedikodunun amacı belirsizdir. Bir yandan dünyayı tanıyıp onu yönlendirmeyi sağlarken diğer taraftan bir bakış açısını ifade eder (Vermeule, 2013: 243). Dedikodu diğer insanlar ile ilgili gerçek, yarı gerçek ve yalanları içerir. Dedikodu nefret, kin, kıskançlık, öfke gibi nedenlerden ortaya çıkabilmektedir (Polat, 2014: 6). Dedikodu başarılı olduğu takdirde dinleyicilerin de düşünceleri ve hisleri haline gelebilmektedir. Dolayısıyla kin, nefret ve öfke gibi duygular dedikodunun yayıcısını, dinleyicilerini ve muhatabını ele geçirmektedir. Dedikoducu öfkesini çoğu zaman dinleyicilere aktarmakta ve suçladığı kişinin maruz kaldığı durumdan dolayı öfkesini kinini elde edebilmektedir. Kapferer'e (1992: 69 - 70) göre ise dedikodu kişisel kaygıyı ifade ederken kendini ele verme durumudur. Fuhuş ile ilgili dedikoduyu ilk yayanlar muhbir rolü ile ahlakını ve kendi dürtülerini bastırarak, skandal bekleyen, amaçlayan ve bundan zevk alan kişidir. Bu yüzden sadece iletmek

yetmez, iletilen topluluğun da inanması gerekir. Her dedikodu herkesin ilgisini çekmez, ilgi çeken dedikodular kişinin yapmak isteyip de yapamadığı şeyin bir başkası tarafından yapıldığı, kişinin yapmak istediği ancak kendini engellemek zorunda kaldığı, onun için eğlenceli olan ve çevresinde uyarma niyetiyle kullanabileceği dedikodulardır. Bazen dedikodulara inanılmasa bile anlatılan hikaye ile toplumda kontrolü sağlamak, bazı konularda kişileri caydırmak, kendisinin dedikodu ile tehlikede olabildiğini ifade etmek için kullanılmaktadırlar. Örneğin sürekli taciz ve tecavüz dedikodularından bahseden kadınların, bu dedikoduyla kendilerinin de tehlike altına olduğunu ima etmeye çalışması sıkça görülmektedir.

Sözlü saldırı modellerinden birisi olan dedikodu, şiddetin apaçık ortada olmadığı, dilin olumsuz yönünü örnekleyen, şiddetin içeriğini gizleyebilmekle birlikte etik görünümüne de bürünebilmektedir (Polat, 2014: 5). Anlatan ve dinleyen ortak tanıdıklar hakkında konuştuğu iki taraflı bir süreç olan dedikodu, konuşulan konuların tatlı sıcaklığını vermekle birlikte hakkında konuşulan kişide ise öfke, utanç, düş kırıklıklarına sebebiyet vermektedir. Aydınlatıcı olmanın yanı sıra yakıcı da olabilen dedikodu, özellikle küçük toplumlarda ortak bir geçmişi olan insanların kendiliğinden gerçekleştirdiği bir eylemdir (Solmaz, 2004: 39).

Dedikodu yapmak, dedikoduya davet etmek Bateson'a göre (Aktaran: Kapferer, 1992: 76) dedikodu yapmak, dedikoduya davet etmek, üstü kapalı olarak sizinle sadece dünya meseleleri hakkında konuşmakla kalmayıp dedikodu yapacağız anlamına gelmektedir. Dedikodu gelişi güzel bir konuşmadan ziyade genel konulardan uzaklaşıp özel konulara inme, bir şeyi paylaşmayı anlatır. Dedikodu samimi, güvenilir olan kişilerle bilinçli bir şekilde yapılan paylaşımdır. (Russell (2014: 69) sıradan insanların en kötü özelliklerinden birinin başkasının sahip olduğu şeyleri düşünüp mutsuz olmasına neden olan ve kişiyi kötülük yapmaya iten çekememezlik olduğunu belirtir. Bu kötülük yapma duygusunun altında kişinin kendini rahatlatma güdüsü bulunmaktadır. Lori Platnik ise dedikodu yapmanın sebeplerini şöyle açıklar (Aktaran: Polat, 2014: 17–18). Başkalarının kötü yaşamları,

insanlara kendi yaşamlarının daha güzel olduğunu düşündürürken kişinin kendini iyi hissetmesini, buldukları ortamda dikkat çekmelerini, popülerlik kazanmalarını, günlük yaşamın sıkıcılığından kurtardığını, eğlendirdiği, konu kalmadığı zaman konuşma eylemini devam ettirdiği düşünülür. Toplumda gazete ve medya organlarının dedikoduyu yüceltmesiyle dedikodu teşvik edilir.

Bergman'a göre insanların kişilikleri, tutarsızlıkları, davranışları, karakter bozuklukları, ahlak dışı davranışları, toplumca kabul görmeyen hareketleri, ihmalleri, suçlamayı gerektiren hataları, haddini aşmaları, talihsizlikleri ve başarısızlıkları hakkında duyulan, anlatılan ve şüphelenilen olaylar dedikodunun konusunu oluşturmaktadır (Aktaran: Demirci, 2004: 15). Gündelik yaşamda kadınlara atfedilen dedikoduyu sadece kadınlara ait bir davranış, iletişim olarak görmek doğru değildir. Orada olmayan kişi hakkında konuşmak olarak tanımlanan dedikodu cinsiyet gözetmeksizin hem kadınların hem de erkeklerin kurduğu iletişim biçimidir. Dedikodu yapan kadın, değerlerin dışına çıkan diğer kadınları yargılamak, yakınmak, iç dökmek ve rahatlamak amacı gütmektedir. Çaylı (2008: 18 – 20), Deborah Jones'un araştırmalarına dayanarak erkeklerin ise spor, kadınlara dair mahrem öyküler ve cinsellik üzerinden diğer erkekler ile ilgili dedikodu yaptığını ifade etmiştir. Kadın ve erkeklerin dedikodu yapmasındaki ortak amaç kendini savunmaktır.

Söylenti ve dedikodular topluluğun bilmemesi gereken, gizli bilgiler içerir. Bu gizlilikten dolayı bireyler dedikoduyu bir başkasına anlatmak için sabırsızlık gösterir. Bir sırrın ortaya çıkması sonucunda oluşan dedikodu değerlidir. Dedikoduyu değerli kılan ise nadir olması nedeniyle hızlı bir şekilde anlatma isteği oluşturmasıdır. Dedikoduyu hızlı bir şekilde yaymaktaki amaç bir sırda sahip olan kişinin yüceltilme isteğiyle dedikodudan faydalanmaktır (Kapferer, 1992: 28 - 29). Dedikodu sahte samimiyet içermektedir dedikoduyu anlatan kişi anlattığı kişiye ben sana güveniyorum ve önemli bir sır paylaşıyorum diyerek, dedikoduyu dinleyen ise gizli bir sırrın kendisiyle paylaşılmasından duyduğu samimiyet ile kendisine

güvenildiğini hisseder. Dedikodunun cazip olması olayın oluşuna ve anlatım şekline bağlıdır. Anlatım sırasında dedikodunun önemi, aciliyeti, tazeliği, taşıdığı skandal değeri onu cazip kılarken bilgi ne kadar çekici ve skandal yaratacak mahiyette olursa olsun onu değerli yapan konuşulan kişinin tanınmasıdır (Solmaz, 2004: 48). Dedikodusu yapılan kişi bilinmediğinde dedikodu yapılmış sayılmaz, bu durum dedikodunun küçük gruplar içerisinde ve bilinenler üzerinden konuşulması özelliği ile ilgilidir. Dedikodu sırasında dinleyicinin de konuşulanlar hakkında yorum yapabilecek düzeyde bilgi sahibi olabilmesi gerekmektedir. Çünkü aksi takdirde dedikodu dolmuştaki yaşlı teyzenin yanında oturan tanımadığı genç çocuğa gelinini anlatması gibi tek taraflı bir iletişime dönüşecektir. Bu durum ise dedikodunun sürdürülebilirliği için engel taşımaktadır.

Ülken (2012: 157 - 158), dedikoduyu tatlı bir hastalık olarak tanımlarken dedikodu kazanı kaynayınca ortaya yalan çıkacağını belirtir. Dedikodu yapanları aslan cesedi üzerine çullanan leş kargısı olarak betimleyen Ülken bu yüzden vebadan, taun istilasından kaçır gibi dedikodudan kaçınmak gerektiğini, dedikodunun azap, avutma, teselli için bir araç olduğunu belirtmektedir.

Dedikodular grubun durumuna ve o dönemin psikolojik hali ile ilgili bilgi vermektedir. Amaç dedikoduda grubun katılım ve hareketini sağlamaktır. Dedikoduyu başlatan, oluşturan kişiler o bilgiyi duyan ve yeniden bahsedenlerdir. Nadir görülen haberler, dedikodular bir değer taşır ve bu yüzden kulaktan kulağa dolaşan hızlı bir şekilde yayılır (Kapferer, 1992: 37 - 41). Bilgi sahibi olma, etrafa hâkim olma isteği dedikoduyu güçlü ve inanılır kılar. Kimse değişikliklere neden olan bu ön bilgilerden uzak kalmak istemez. Bu nedenle bu yeni bilgileri öğrenmek için çaba gösterilir, ileride işime yarar düşüncesiyle dedikodunun peşine düşülür.

Aynı şeyi birden fazla kişiden duymak, dedikodunun büyümesi inandırıcılığını artırır. Dedikoduyu anlatanın kullandığı kelimeler de inandırıcılıkta çok önemlidir. (-duğu anlatılıyor) gibi tarafsızca, (-duğu iddia ediliyor) şeklinde

kesinleşmemiş ya da (-duğu kesinmiş) ifadesiyle dedikodunun gerçekliğinden emin olunduğu belirtilir (Kapferer, 1992: 90 – 104). Bu şekildeki anlatımlar anlatan kişinin dedikoduya tavrını, mesafesini göstermekle birlikte dinleyicinin ne derece inanması gerektiğine dair bir yönlendirmede yapar. Aynı zamanda anlatıcının dinleyici üzerindeki konumu ve rolü inandırıcılıkta büyük etki eder. Toplumca yalancı ya da “dedikoducu” olarak bilinen bir kişiye itibar edilmezken saygın, güvenilir olarak bilinen bir kişiye itibar edilir. Ayrıca anlatıcının dedikoduya ikna etme çabası arttıkça da dedikoduya itibarı artıracaktır.

Dedikoduların çoğu eğlence, sıkıntı, konuşmayı devam ettirme duygusu ile yapılmaktadır. Dedikodunun konusu yaşantımızı ciddi bir şekilde etkilemiyorsa ortadan kalkar. Ancak bu dedikodunun tamamen yok olduğu anlamını içermez. Çünkü anlatırken heyecan sona ermiş olsa da unutulmamış ve gizli gerilim sona ermemiş, bağlam değişime uğramış, dedikodu sönmeye başlamıştır. Bunun nedeni ise artık o dedikodunun varoluş nedeninin ortadan kalkması ve bir işe yaramamasıdır (Kapferer, 1992: 136 - 140). Dedikodu o sürede gündemden düşse de zamanı geldiğinde tekrar kullanılmak üzere rafa kaldırılır. Dedikodunun gruba yeni katılımlar olduğunda yeni üyelere bilgilendirme, dedikoduda ismi geçen kişiye karşı grubun duygu ve düşüncesini aktarma, ön kabul sağlama amacıyla iletilmesi dedikodunun tekrar kullanılmak üzere raftan indirildiğinin bir göstergesidir. Dedikodunun yalanlanması, yanlış veya çarpıtılmış olduğunun anlaşılması onun direncini kırarken artık gerçekliğini yitiren dedikodunun anlatılması heyecan vermez. Böylece o dedikodu ya yeni bir hal alarak, değişime uğrayarak, düzenlenerek tekrar ortaya çıkar ya da tamamen zihinlerden çıkarılır.

Dedikodunun sonunda ise her şey yoluna girmiş, hayat normale dönmüş gibi bir tayfun gelip geçmiş, güzel havanın gelmesiyle hiçbir şey olmamış gibi bir sükunet oluşur. Yaşananların sonucunda grup içerisinde yer değiştirmeler olmuş, geçici bir denge sağlanmıştır. Beklenmedik bir anda gizli gerilimler nedeniyle tekrar bir tayfun oluşabilir (Kapferer, 1992: 141). Dedikodu sonucunda oluşan kriz durumunda

dedikodunun bastırılmaması ile gruba aynı düşüncede yeni bireyler girer. Dedikodunun bastırılması ile ortaya çıkan zafer ise geçici bir zaferken değişik zamanlarda farklı veya aynı dedikodu tekrar gündemdeki yerini alabilir.

Dedikodunun yok etmek amacıyla kullanılan yollardan biri de yalanlamaktır. Fakat yalanlamak dedikodunun yok olması için güçlü bir sebep olamaz. Dedikodu ortaya atıldığında beklenen onun yalanlanmasıdır, asıl şaşırtan olay suçlanan kişinin bunu kabul etmesidir. Dedikoduyu kabullenmek gündem oluşturacak bir haberdir, aksi ise sıradandır. Dedikodunun yalanlanması, anlatıldığında heyecan veren, insanları etkileyen bir olayın ortadan kaldırılmaya çalışılması takip edenler için keyif kaçırarak, sıradan bir durumdur (Kapferer, 1992: 292 - 293). Fakat yalanlamak çoğu kez etkili olamaz çünkü dedikoduya maruz kalan dedikodunun yalan olduğunu kanıtlarla çürütse de akıllarda bir soru işareti kalacaktır. Ancak kanıt olmadan dedikoduya cevap vermek dedikoduyu dikkate aldığına göstergesi olduğundan dedikoduyu gündem olmaktan çıkaramayacaktır.

Bilgilerimizi kanıtlandığı ya da doğru olduğundan dolayı değil, sadece ona inandığımızdan dolayı doğru kabul ederiz. Toplumun kabulü olan dedikodu ve söylentiler o topluma ait olduğumuzdan bizim için de kabulümüzü gerektirmektedir. Gayri resmi, kontrol edilemeyen bir bilgi olan dedikodu kanıttan ziyade inanca dayalıdır. Kapferer (1992: 325-327), dedikodunun önüne geçilmesinin tek yolunun insanlara konuşmayı yasaklamak olduğunu ifade etmiştir. Dedikoduyu önlemek mümkün değildir. Tarihte siyasi dedikodular yasaklanmaya çalışılmış, dinler tarafından yapılmaması emredilmiş olsa da engellenememiştir. Dedikodu ağızdan çıkan sözün kontrol edilemeyeceği için bireyler, toplumlar, devletler tarafından çoğu zaman sıkıntı yaratmıştır. Bir virüs gibi dışarıdan yayıldığı fark edilemeyen dedikodu, ancak kişinin kendisine ulaştığında fark edilir. Bu sebepler nedeniyle dedikoduyu engellemek oldukça zordur ayrıca dedikoduyu duymak ve engellemeye çalışmakta dedikodunun içine girmiş olmaktır.

1.8. Dinde Dedikodu (Gıybet)

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren dedikodu, iletişim sürecinin ve insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuş yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle dedikodu hem sosyolojik hem de psikolojik bir süreç olarak toplumları ve bireyleri ilgilendiren önemli bir konudur. Ahlaki davranışlar din tarafından etik sistemler içerisine dahil edilmiştir. Devlet, hükümet gibi kurumların, yasa, hak gibi kavramların tarihi yüzyıllara dayanırken dinin tarihi binyıllara dayanmaktadır (Shermer, 2007: 56).

İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan dinler dedikoduyu yasaklamış, büyük günahlar arasında saymışken kanuni olarak dedikodunun tam bir cezai hükmü bulunmamaktadır. Dedikodunun dinler tarafından kötülenmesinin nedeni aynı dine mensup kişilerin birlik ve beraberliklerine zarar vermesidir. Bu nedenle İslam dininde olduğu gibi Hıristiyanlık ve Yahudilikte de dedikodunun önlenmesi için bir takım yasaklar ve yaptırımlar bulunmaktadır (Çaylı, 2008: 16).

Yahudi geleneğinde kesin ve doğru olmasına rağmen orada olmayanlar ile ilgili zarar verici bilgilerin gittiği yere “habis dil” denmesi dedikodunun kategorilere ayrılmasında ve dinlerin uyarılarda bulunması noktasında oldukça önemlidir. İncillere bakıldığında da dedikoduya yönelik olumsuz yorumlar ile karşılaşmak mümkündür:

“Dil öldürücü zehirle dolu, dinmeyen bir kötülüktür.” (Yakup 3: 6-8)

“Sevgi isteyen kişi suçları bağışlar, olayı diline dolayansa can dostları ayırır.” (Süleyman’ın Özdeyişleri, 17: 9 Eski Antlaşma)

Dinlerin dedikoduya yönelik negatif bir tavır takınmasının, onları yasaklamasının nedeni ortaya çıkan etkilerindedir. Toplumsal kaosa neden olabilen dedikodunun kişiye verebileceği zararlar dışında söylendiği andan itibaren geri

dönüşünün olmadığı (Solmaz, 2006: 574), bilinen bir Musevi hikayesiyle anlatılmaktadır:

“Bir adam yaşadığı topluluk içinde hahamla ilgili bir söylenti yayar. Sonradan yapmış olduğu şey ve verebileceği zararlar konusunda etraflıca düşünür. Hahama gider ve hatasını telafi etmek için her şeyi yapmaya hazır olduğunu söyleyerek affını diler. Haham, adama “kuş tüyü bir yastık al, onu kes ve tüyleri rüzgâra savur” der. Adam bunu tuhaf bir şey olduğunu düşünür ama kolay olduğu için memnuniyetle yerine getirir. İsteğini yerine getirdiğini söylemek üzere hahamın huzuruna geldiğinde haham ona şöyle der, “şimdi git ve rüzgârda savrulan bütün tüyleri tek tek topla. Çünkü sözcüklerin vermiş olduğu zararı tüyleri tekrar toplamadan telafi edemezsin.”

İslam dininde gıybet çok sayıda ayet ve hadisle kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İnsanlara güven veren, başkaları hakkında konuşmayan, söz taşımayan “dilinden ve elinden Müslümanların emniyette olduğu kimse” (Buhari, İman 4) en değerli Müslüman olarak nitelendirilmiştir. Gıybet, hadislerde “birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anması” olarak ifade edilmiş devamında “eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun. Eğer söylediğin onda yoksa bir de iftirada bulundun” (Tirmizi, Birr 23: (1935) diyen Hz. Peygamber tarafından gıybet ile iftira arasındaki sınırı belirtmiştir.

İnsanı gıybete sürükleyen pek çok sebepten bahseden (İmam- ı Gazali, 51 – 55) geneli ilgilendiren gıybeti sekiz başlığa ayırmıştır. Bunlar, *kişinin kin ve gazap içinde olması, bir kişinin kendisinin gıybetinin yapılacağını düşünerek o kişi hakkında gıybet yaparak kendini savunma/saldırı amacı gütmesi, arkadaş sohbetlerinden arkadaşlarının –dışlanmamak için- gıybet etmesine izin vermek, kendi üzerine suçlamaları gıybet yoluyla cevaplamak, gösteriş ve övünme arzusu, kıskançlık, başkalarını küçük görmek ve vakti gevezelik ve gülmekle geçirmek arzusudur.*

İslam dininde ise dedikodu; gıybet, koğuculuk ve nemime (söz taşıma) gibi kavramlarla ifade edilirken; Kur'an'da ise dedikodu "hümeze", "lümeze", "hemmaz" ve "gıybet" kelimeleri ile tanımlanmaktadır. Kur'an, hümeze ve lümeze kavramlarıyla hem kişinin yüzüne karşı hem de arkasından sözlü ve beden dili kullanılarak yapılan dedikoduya açıklık getirmiştir.

"(İnsanları) diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesat kişinin vay haline! O ki mal yığıdı, onu saydı durdu. Malının kendisini ebedi yaşatacağını sanır." (Hümeze, 104/1-3.)

Kur'an dedikoduculuk davranışını "hemmaz" kalıbıyla bir kez daha açıklık getirir. Hemmaz, insanları hafife alan, arkadan çekiştiren, onurlarını kıran, kaş göz işareti yaparak insanların kusurlarından bahseden kimsedir. Kur'an, hemmaz olan kimseye "neml" yani koğucu özelliğini de ekler. Hemmaz iki taraf arasındaki dedikodu etkinliğini tanımlarken koğuculuk konunun iki tarafla sınırlı kalmayacağını, üçüncü ve daha fazla tarafında olaya dahil edildiğini ifade eder. (Kasapoğlu, 2006: 57).

"Sen, elbette büyük bir ahlak üzeresin... Şunların hiçbirine itaat etme; yemin edip duran aşâğılık, (herkesi) kınayan, söz götürüp getiren, hayra engel olan, saldırgan, günahkar, kaba, ayrıca kötülükle damgalı, mal ve oğullar sahibi olmuş diye (yolunu şaşırılmış)." (Kalem, 68/4.)

Kur'an gıybeti konusuna yer verdiği ayette, gıybetle bağlantılı olan kötü zan ve tecessüs davranışına da açıklık getirir. Kur'an, gıybet davranışının hükmünü açıklamakla kalmaz, bu davranıştan uzak kalabilmenin yöntemlerini de gösterir.

"Ey inananlar, zandan çok sakının. Zira bazı zanlar günahtır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın; biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Sizden biri

ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte bundan öğrendiniz. O halde Allah'tan korkun, şüphesiz Allah tevbeyle çok kabul eden, çok esirgeyendir." (Hucurat, 49/12.)

Kur'an gıybeti bir davranış bozukluğu olarak açıkladığı ayette kötü zandan, ardından sırasıyla teccsüsten ve gıybetten uzak durmayı bir ahlak ilkesi olarak belirtmektedir. Kötü zan, teccsüs ve gıybet davranışlarının ayetteki sıralamasının gelişigüzel yapılmadığı, belli bir amacının olduğu anlaşılmaktadır. Bu üç davranış tek başına bir davranış bozukluğu olmanın yanında, birbirinden etkilenme özelliğine de sahiptirler. Kötü zan insanı teccsüste bulunmaya, teccsüs de gıybeti iter. Dolayısıyla ayette belirtilen bu üç davranış bozukluğunun sıralamasını gıybetin ortaya çıkış süreci olarak tanımlayabiliriz (Kasapoğlu, 2006: 61).

Kur'an'a göre davranış bozukluğu kabul edilen zan, her hangi bir kanıt olmadan sebepsiz yere başkasını suçlamaktır. Ayette zannın tamamından sakınılmasından ziyade çoğu durumlarda zandan sakınılması emredilmiştir. İnsanların birbirleri hakkında iyi zanda bulunmaları normal bir davranış olarak kabul edilirken sakınılması istenen zan, Kur'an'ın nitelendirmesiyle, zannın bir kısmını oluşturan kötü zandır. Zandan sonraki aşama ise teccsüstür. Kur'an'a göre, başkalarının özel yaşantısını, sırlarını, kusurlarını araştırmak, soruşturmak, öğrenmeye çalışmak yani teccsüsten sakınılması gerektiği belirtilmiştir.

Kur'an; zan, teccsüs ve gıybet konularını ele alırken ilk süreci, kişinin aklına gelen kötü birtakım zanlar oluşturur. Zannın bir sonucu olarak ortaya çıkan teccsüs ile birlikte kişi tahminlerde bulunmaya araştırma yapmaya başlar. Böylece zanna sebep olan kimsenin davranışları hakkında bir görüş oluşturmaya başlar. Bu nedenle Allah (c.c), insanlara zanda bulunmayı yasaklamış akabinde kusur araştırmayı da yasakladığını belirtmiştir. Çünkü zan ve teccsüs evrelerinin ardından gıybet aşamasına geçildiğine dikkatleri çekmek istemiştir.

Kapferer (1992: 215) dedikodunun büyük şehirlere nazaran köy ve küçük kasabalarda daha yaygın olduğunu bunun nedeninin de kabilecik olduğunu ve uzun yıllar boyunca birbirini tanıyan köy ve kasaba halkının birbirini çok daha iyi tanıyor olması olduğunu ifade eder. Kibirleşmenin, toplumsal egonun ön planda olduğu toplumlarda düşünce darlığından dedikodu oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Hucurat 12. Ayette geçen gıybet aracılığıyla anlatılan sembolik olarak kardeş etinin yenmesi, toplulukların yaşamış olduğu kokuşmuşluğu anlatmaktadır. İçe kapalı, kendilerinin her şeyin merkezinde olduğunu kabul eden toplulukların gıybetle ortaya çıkmasının nedeni olan kokuşmuşluk toplulukların kendilerine özel yapılarını olumsuz etkilemektedir (Abidoğlu, 2015: 158).

Gıybeti yasaklayan ayet ve hadislerde, İslam dini gıybetin haram sayılmadığı, mübah olduğu durumları da açıklamıştır. İnsanların arasına fitne sokarak huzursuzluğa ve toplum düzeninin bozulmasına neden olan gıybet altı durumda mübah görülmüştür. Bu durum İslam'ın gıybetle karşı sert bir tutum sergilemediğini göstermektedir. İslam dini kötülüğe sebep olan gıybeti yasaklarken kötülüğe karşı uyarı amacı olan gıybeti de mübah saymış, insanların üçüncü bir kişi ile ilgili bilgi alıp verebilmesi amacıyla bazı hususlarda gıybetin yapılabileceğini hadislerle belirtilmiştir. Bu altı durum şöyledir:

- 1) *Zalimin zulmünü anlatmak.*
- 2) *Bir kimseyi yola getirmek, kötülüğünü önlemek için yardım istediği kişiye o kişinin yaptığı kötülükleri anlatmak.*
- 3) *Alışveriş, evlilik, ticaret, komşuluk gibi sosyal hayatla alakalı şeylerde Müslümanları olası kötülüklerden korumak ve öğüt vermek için, üstlendiği göreve layık, ehil olmaması, görevini ihmal veya suiistimal ettiği için başkalarını uyarması bilgilendirmesi.*
- 4) *Fetva sorarken.*
- 5) *Günahlarını veya bid'atçiliğini açıkça sergileyen kişinin kötülüklerini*

söylemek.

6) *İnsanın şaşı, kör, topal gibi lakaplarla tanınması halinde o kişiyi taraf etmek amacıyla yapılan gıybetler mubah sayılmıştır* (Nevevi, 2014: 607 – 608).

Dedikodu alışkanlığından uzak durabilmek ve ya kurtulabilmek için Kur'an önerdiği bazı yöntemler vardır. Kur'an'ın önerileri arasında, olumlu kişilikleri model alma ve olumsuz kişilikleri model almama, vicdanı canlı ve uyanık tutma, ilahi değerlere bağlılık gösterme sayılabilir. Böylece bir mü'min, dedikodu davranışından kendisini kolaylıkla alıkoyabilir, Allah'tan bağışlanma dileyerek yeniden bu davranışı yapmama kararlılığını gösterebilir (Kasapoğlu, 2006: 63).

Yüce Allah, Kur'an da gıybet etmeyi ölü eti yemeye benzetirken ölen kimsenin etinin yenildiğinin farkında olmaması, gıybet edilen kimsenin de gıybet edenin söylediklerinden haberinin olmaması ile aradaki benzerliği ifade etmiştir. Ancak gıybeti yapılan kişinin haberi olmasa bile gıybet edilen kimsenin şeref ve namusuna leke sürülmüş insanın şeref ve namusu da eti kadar kıymetli olduğu için insanın bedenine saldırmak ona nasıl acı veriyorsa, onuruna saldırmak da o kadar ruhuna acı verecektir. Bir kimsenin etini yemek hoş bir durum olmayacağı gibi onun namusuna leke sürmek de oldukça itici bir davranış olacaktır (Kasapoğlu, 2006: 64)

Ayette yapılan benzetmede geçen "e yuhibbu" (sever mi, hoşlanır mı?) ve "fe kerihumuh" (ondan hoşlanmazsınız, tiksiniyorsunuz, nefret duyarsınız) ifadeleri, kardeş eti yeme gibi bir olay karşısında insanın duygusal yönünü öne çıkarırken soru biçiminde sorularak insanlar üzerinde daha büyük bir etki bırakması böylece gıybet edenin kendi vicdanına dönerek, ölmüş kardeşinin etini yemeye razı olup olamayacağına karar vermesi istenmiştir. İnsanın ölmüş birisinin etini yemesinin tiksindirici olduğunu, aynı durumun gıybet hakkında da geçerli olup ondan da uzak durulması gerektiği vurgulanarak vicdani duyarlılığının aktif hale geçmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Dedikodu yapan bir kimse vicdanını dinlediğinde içerisinde sevgi ve hoşlanma duygularının aksine, antipati, nefret, tiksinti duyguları

hissedecektir (Kasapoğlu, 2006: 66).

Bir kimse gıybet yapabilmek için öncelikle ilgili kişi hakkında kötü zan ve tahminde bulunup tahminlerini destekleyecek kanıtlar elde etmek için de tecessüse başvurur. Tecessüs yoluyla gerekli malzemeyi bulduktan sonra gıybet eylemini gerçekleştirir. Kur'an'ın önce kötü zannı, sonra tecessüsü, ardından da gıybeti yasaklaması, gıybetin önlenmesinde dikkatle takip edilmesi gereken önemli bir eğitim modelidir. Kur'an; kötü zan ve tecessüs aşamalarında, daha insan gıybet alışkanlığına yakalanmadan gıybetin önünü kesmeye çalışır. Yüce Allah, insanların gıybetten uzak durmalarını sağlayacak en önemli yöntemlerden birinin "ittika" olduğunu, mü'minlerin Allah'a karşı gelmiş olmaktan sakınıp daima O'nun gözetiminde bulduklarını unutmayıp bu emre uymaları ile doğal olarak gıybetten uzak kalabileceklerini belirtmiştir (Kasapoğlu, 2006: 67).

Gıybet eden gıybetini yaptığı kimseye karşı da sorumludur. Bu sorumluluktan kurtulmanın yolu ise o kimseden bağışlanma dilemektir. Kişinin hem vicdanı hem de Allah'a olan imanı böyle bir sorumluluğu göz ardı etmesine engel olur. Böyle inanan ve düşünen bir kimse gıybetini yaptığı kimseden helallik dilemeli, onun gönlünü kazanmalı, üzüntüsünü ve pişmanlığını belirtmelidir. Bunu yaparken ikiyüzlülük ile değil bütün içtenliğiyle yapmalıdır. Tevbe şuuru, kişinin gıybet yapmaya eğilim duyduğu zaman karşısına çıkmakta insanın hem gıybetini yaptığı kimse nazarında hem de Allah katında sorumlu olduğu bilincini her zaman canlı tutmaktadır (Kasapoğlu, 2006: 68).

Gıybetten uzak durabilmenin önemli yollarından birisi, kişinin başkalarından önce kendi davranışlarını değerlendirmeyi alışkanlık haline getirmesidir. Hiçbir insan tam anlamıyla kusursuz olduğunu söyleyemez. Kendi kusurlarının farkında olup bu kusurları düzeltmek için uğraşan bir kimse, başkalarının kusurlarını yaymaya, gıybet etmeye çalışmaz, insanları kusurları nedeniyle affedebilir.

İnsanların, bütünüyle olumsuz özelliklere sahip olmadığını bilmeli her insanın olumsuz yönlerinin yanında olumlu yönlerinin de bulunduğunu düşünmeliyiz. Eğer başkalarından hakkında konuşacaksak, onların iyi yönlerinden bahsetmeli, bunu da yapamıyorsak en azından susmalı, o kişiye zarar vermemeliyiz. Birisinin bizim hakkımızda dedikodu yaptığını duyduğumuzda üzülür, öfkelenir, utanç duyarız. Bu yüzden kişi empati yaparak kendisini dedikodusunu yaptığı kimsenin yerine koymalıdır. İnsanlara empatiyle yaklaşabilen kimse, gıybetin kendilerine verebileceği zararı hissederek bu davranıştan uzak durabilir.

Gıybetin yapılırken mümkünse gıybet edene engel olmalı, gıybet edilen ortamdan uzak durulmalı, bu da imkansız ise gıybetten rahatsızlık olduğu belirtilmelidir. Gıybetçinin dinleyici bulamaması ona gıybet etme fırsatı vermezken, bizim onu dinliyor olmamız ise ona cesaret verecektir. Gıybet yapana engel olmadığımız ve ya da bu durumdan rahatsız olduğumuzu belirtmediğimiz zaman o kişinin ortağı haline gelmiş oluruz.

1.9. Medyada Dedikodu

Dedikodu hayatımızın hemen her aşamasında yer almaktadır. Medya iletişim araçlarının da yaşantımızın hemen her alanında varlığını sürdürmesi, ve her geçen gün giderek yaygınlaşıp hız kazanması ile yeni özelliklere sahip olması dedikoduyu yaşantımızın vazgeçilemez bir gerçeği haline getirmektedir. Özellikle son zamanlarda gittikçe gelişen medya ve iletişim araçları sayesinde dedikodular hızla yayılmakta hatta dedikodu üretim mekanları haline gelmektedir. Günümüzde bu amaçla açılan özel internet siteleri, forumlar aracılığıyla dedikodular kolaylıkla yayılabilmektedir. Bu platformlarda kişiler gerçek kimliklerini gizleyerek istedikleri kişi/kişiler hakkında rahatlıkla yorum yapabilmektedir. Yapılan bu yorumlar doğru olmasa da insanların aklında bir soru işareti, şüphe bırakmakta ve konuşulanların doğruluğu hakkında herhangi bir araştırma yapmadan inanılması ise dedikodunun ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak bu

mekanlarda üretilen dedikodular artık bir “medya malı” na dönüşmekte ve medya bundan kar elde etmektedir.

Dedikodu için gerekli olan haberler sosyal medya ile daha kolay elde edilir bir boyuta ulaşmıştır. Kişinin ulaşmak istediği dedikodu sosyal medya aracılığı ile sadece apartman, mahalle veya şehir çevresinde kalmamakta, evrensel bir boyuta ulaşmaktadır. Gelişen modern dünyada iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla dedikodu sadece çeşme başlarında, mahallede veya kapı önlerinde kalmayıp boyut değiştirerek gazetelere, radyolara, televizyonlara ve son olarak da dünyayı kuşatan internete doğru evrilmiştir. Fısıltı gazetesi görevini üstlenen dedikodu gazeteleri magazin türü denilen habercilik yapan bazı yayın organlarının vazgeçilmez parçası haline gelmiş, insanların zihinlerini başka şeylerle meşgul ederek günlük hayatın sıkıntı ve stresinden uzaklaşacakları sığınaklar haline gelmiştir (Demirci, 2004: 16 – 17).

Türkiye’de internet kullanımı 1990’lardan itibaren yaygınlaştıkça ve yeni teknolojilerin sağladığı imkanlar ile insanlar diğer insanlar ile bildiklerini internet ortamında paylaşma imkanına sahip oldular. Çeşitli internet sitelerinin açtığı forumlar ile beraber, siyaset, spor, sağlık, sanat, edebiyat gibi kuruluş amaçları ve hedef kitleleri kadınlar, erkekler, takım taraftarları, öğrenciler, memurlar olarak değişiklik gösterse de her alanda bilgi paylaşımında hızın artması ile birlikte dedikodu da büyük bir artış olmuştur. Günümüzde bu forumlar dedikodu iletim mekânı olarak da işlev görmektedir. Bu forumlara üye olan kişilerin kullanıcı adı ile kimseye hesap verme, zan altında kalma, suçlama, güvenini kaybetme gibi kaygı ve sorumlulukları olmadan görüşlerini yazdıklarından dedikodular sanal ortamda daha hızlı bir şekilde çok fazla bir kitleye ulaşabilmektedir. Dedikodu kültürü gazeteler, dergiler vb. aracılığıyla beslenerek milyarlarca dolarlık bir piyasada sohbet ortamları oluşturulmaktadır. Bu şekliyle forumlarda yapılan dedikodular, çocuklar ve büyükler arasında oynanan “Kim, Kiminle, Nerde, Ne Zaman, Ne yapıyor” oyununa benzetilebilir (Kocabay, 2007). Görüldüğü gibi internet ortamı her türlü

dedikodunun araştırılmadan, kimi zaman eğlence aracı kimi zaman intikam alma yolu olarak kullanıldığı ve hızla yayılabildiği dedikodu mekanlarıdır.

“Dedikodunun, yalnızca ucuz gazetelerde değil, bir hikâye için milyonlarca dolar ödeyen, Hello! Ve Okay! gibi dergilerin erişiminde de yer alması dünya çapında yayılması hayret vericidir. Büyük bir istekle o kişilerin yaşamlarının ayrıntılarını doldurmaya çalışırız. Bu yaşamlar, arkadaşlarımızda önemseydiğimiz türden şeylerin derinleşmiş, yoğunlaşmış, içi boşaltılmış ve düzeltme yapılmış fotoğraflarıdır ki onların sağlığı, zenginliği, statüsü, eşyaları, ilişkileri, mutluluğu ve daha da önemlisi, bu şeylere ulaşmakta bizden ne kadar daha az ya da ne kadar fazla başarılı olduklarıdır önemli olan.” (Vermeule, 2013: 23). Ünlü kişilerin günlük ilişkileri, sosyal yaşamları ile ilgili dedikoduları artık sadece dergilerle ve televizyonlarla sınırlı kalmamakta ayrıca twitter gibi sosyal paylaşım sitesi aracılığı ile kendilerine sorularak ya da kendisinin duyacağı şekilde onu yargılayarak daha ayrıntılı inceleme fırsatı sunmaktadır.

Dikizleme artık evrensel bir dedikodu fabrikası gibi çalışıyor. Dedikodu tıpkı uçan bir balon gibi uzay boşluğunda amaçsızca dolaşüyor ve sizi yaşadığınız topluma uzaklaştırıyor. Hangi hayaletlerin bunları izlediği, boşlukta neler olduğu ile ilgili bir bilgimiz yok. Bütün bu insanlar tıpkı bir hayalet gibi dikizleme fabrikasının içinde dolaşiyor.” (Viedzviecki, 2010: 144). Sosyal paylaşım siteleri ve forumlar aracılığı ile artık herhangi birinin günlük yaşantısını, duygularını, ne yaptığını dikizlemek çok daha kolay. Dikizlemeye başladığında durmak imkansız hale gelir ve dikizleme bağımlılık yapar. Zamanla kendinizin veya başkalarının özel anlarını herkese duyurduğumuzu unuturuz. Bu unutma ise insanı tekrar tekrar paylaşım yapmaktan alıkoyamaz. Ne kadar çok paylaşım yapılırsa o kadar normalleşir ve böylece her şey kamu tüketimi için dijital ortama eklenir (Viedzviecki, 2010: 149 – 150). Fotoğraf ve video paylaşım sitesi Instagram bunun örneklerindedir. Hiç kimse tarafından tanınmayan on binlerce dikizcisi olan kişilerin yanı sıra ünlü kişiler de mahrem hayatının anlarını giydiği kıyafetten, yediği yemeğe, uyuduğu yataktan, uyandığı

duruma kadar birçok özel anını fotoğraflayıp kim olduğunu bilmediği takipçilerinin düşüncelerini, beğeni, övgülerini duymak için bu gibi sitelerde paylaşmaktadır. Ancak yapılan yorumlarda yalnızca beğeni, övgü yer almamakta çeşitli eleştiri, iftira ve dedikodulara da yer verilmektedir.

Twitter, Facebook gibi sosyal medya platformalarını ilgi çekici kılan olayı cazip hale getiren şey sosyal medya ile dedikodu ve pembe yalanlar arasında var olmaya çalışmalarıdır. 140 vuruş ile Twitter şuan ne yapıyorsun sorusuna cevap vermekle küresel ve sanal alemin genişliğini anlamaya çalışan mecralardandır. Dayandığı mantık ise en yakınımızdan bile sakladığımız ufak tefek ayrıntıları itiraf ettirmesidir. Bu itiraflar bağımsızlık kazandırmakta ve bir süre sonra neleri anlattığının, kimlerinin okuduğunun veya yorumladığının umursanmadığı dedikoduya yol açan bir anlam kazanmaktadır (Viedzviecki, 2010: 145 – 149). Hiç görüşmediğiniz, hakkında bilgi almadığınız arkadaşımız hakkında dedikodu yapmayı sağlayan şey, o kişinin sosyal mecrada yaptığı paylaşımlardan kaynaklanır, o kişi hatırlanır ve üzerine konuşulur. Kişinin yaşadığı, hissettiği, başına gelenler, ilişkileri kolay bir şekilde aktarılır ve burada dayanak Facebook, Twitter, Instagram olarak gösterilir.

Medya bizi bizden, eşlerimizden daha güzel, zengin insanların görüntüleriyle yayılım ateşine tutmaktadır. Bu yayılım ateşi ise insanları tatminsizliğe ve sahip olmadıkları şeylerin açlığına sürüklemektedir (Vermeule, 2013: 24). Sosyal medya ikonlarının fiziki görünümelerini, giyimlerini, yaşam tarzlarını sergilemesi ile ortaya çıkan özenme sonucunda spor salonları, alışveriş merkezleri bu kişiler gibi olma amacıyla çaba sarf eden insanlarca dolmuştur. İnsanların hayal ettikleri yaşamı başkasının yaşaması onu acıya sürüklemektedir. Sonuç olarak sosyal medyadan kaynaklı mutsuzluklar artmaktadır. Niedzviecki (2010:159), Sosyal platformlarda dedikodunun artmasıyla kaynağın güvenilirliği, söylenenin gerçekliği, yapılan paylaşıma bağlı hale gelmiştir. Paylaşımların güvenilirliği paylaşımı yapan kişinin takipçi sayısına göre belirlenen popülerliğine, indirilme sayısına, aldığı retweete ve

yaptığı paylaşıma göre belirlenir. Yüzbinlerce takipçisi olan bir popstarın siyasi paylaşımı, o konuda uzman kişinin görüşüyle eşdeğer hatta daha inandırıcı olabilmektedir. Niedvizecki'nin de belirttiği gibi, paylaşımın yayılması gerçekliğini ve güvenilirliğini büyük ölçüde etkilemektedir.

Dedikodunun yapılması için sanal dünyada birden fazla sayfa ve site bulunmaktadır. Günümüzde kullanıcı sayısı oldukça yüksek olan ekşisözlük, uludağsözlük, incisözlük, memurlar.net, ajansspor.com gibi siteler ile Facebook'un yaygınlaşmasıyla her üniversitenin, kentin, ilçenin kendine ait açılan itiraf sayfalarında dünyaca ünlü bir manken, siyasetçi, sporcu veya sıradan bir insanın yaşantısının da dedikodusu yapılabilmektedir. Bu forumlarda tarihten bugüne, spordan siyasete, cinsel hayattan evliliğe, flörtten arkadaşlığa, aileden ev arkadaşına, komşudan hocalara kadar her şey konuşulmakta, en mahrem şeylerin bile dedikodusu yapılmakta, dedikodu akışını sağlamak için kullanıcılardan üyelik alınmaktadır. Kullanıcılar, bu platformlarda başkaları ile ilgili fikirlerini takma bir isim ile paylaşmakta ve sanal dedikodunun bir parçası olmaktadır. Aktörü belli olmayan, anlatanın kim olduğunun önemin kaybettiği dedikodu tanınmayan kişiler tarafından okunmakta, kimi zaman kınanmakta, aşağılanmakta, tavsiyeler verilmekte ve her insan, kendi yorumlarını milyonlarca insana ulaştırmaktadır. Bu yorumların içerisinde siber zorbalık ve mağduriyet yaratacak yorumlar da bulunmaktadır. Ancak kullanıcılar için önemli olan yorumların çarpıcı, yaratıcı olması, gündem oluşturması ve dedikodunun etki gücüdür

Çok sayıda izleyicisi olan televizyon programlarında ve yarışmalarda da dedikoduya oldukça yer verilmektedir. Survivor, Biri Bizi Gözetliyor, Ütopya, Gelinim Olur Musun? Gibi yarışma programlarında ve televizyon dizilerinde dedikodu stratejik bir araç gibi kullanılmaktadır. Kişilerin davranışlarının eleştirisi, yapılanlar ve yapılması gerekenlerin yapılmaması üzerine yapılan fazlasıyla dedikodu yapılmaktadır. Yarışmayı kazanmasını engelleyeceği düşüncesiyle dedikoduya katılmayanlar olsa da amaç dedikoduyu devam ettirmektir. Böylece

diğer yarışmacıların dışlanıp izleyicilerin gözünden düşmesi ve popülerliğini kaybetmesi amaçlanmaktadır. Dedikodu yapılırken ise bu “günün değerlendirilmesi” adı altında yapılmaktadır. Aynı gruba ait olan yarışmacılar bir araya toplanıp dedikodu yaparak günü değerlendirir ve ortak bir görüş geliştirirler. Yarışma programlarında kadınlar genellikle alçak ses tonuyla birbirlerine soru sorarak dedikoduyu devam ettirecek argümanlar ortaya atarak tarafını belirleyerek dayanışmayı sağlamaktadırlar. Olumlu dedikodu örneklerinin olduğu bu tarz programlarda başkasının olumsuz yönlerinin kendisinde olmadığı belirtilerek kişinin kendisini övmesi söz konusudur (Çaylı, 2008: 24). Yarışması yapmış olduğu olumlu dedikodu ile hem bir yarışmacıyı kötüleyerek ona yönelik ilgili yok etmeye çalışmakta hem de kendisini överek izleyicilerce taraftar bulup popüler olmaya çalışmaktadır. Sonucun seyirci oylamasıyla belirlendiği yarışmalarda da fazlasıyla dedikodu yapılmaktadır. Yarışmacılar seyircilerden ve yarışma içindeki kişilerden taraftar edinebilmek için dedikodu yapmaya çalışmaktadır. Bunların dışında magazin programları başta olmak üzere Talk Show’lar ve haber bültenlerinde dedikoduyla karşılaşmaktadır. Çaylı (2008: 26 – 29), televizyonda özel hayata ilişkin evlilik, boşanma, flörtler, dış görünüş, kişisel özellikler gibi dedikodunun ön planda olduğu televizyon programları siyasetçi, müzisyen, oyuncu, manken ve şovmen gibi ünlü kişileri malzeme olarak kullanmaktadır. Bu kişilerin kimlerle nerede görüldüğü, neler yaptığı ile ilgili görüşler ortaya atılmakta ve geçmişi ile ilgili bir takım yorumlar yapılmaktadır. Ayrıca televizyon programlarında kişilerin giyimleri, konuşmaları dedikodu malzemesi olarak kullanılırken bazen de ünlü kişiler kendileri hakkında dedikodu yapılması için çeşitli sebepler sunmaktadır. Gündemi sürekli değişen televizyon dedikodularında ortaya atılan önceki dedikodular yalanlanırken hiç ara verilmeden yeni dedikodular ortaya sürülerek yeni bir gündem oluşturulmaktadır. Böylece izleyicilerin merak ve ilgisi canlı tutulmaktadır. İzleyiciler yaşananları dizi izler gibi sürekli takip etmekte konuşup yorumlar yaparak yeni dedikodular yapmaktadır. Televizyonda yapılan programlarda davet, tören ve eğlence yerleri dedikodunun mekânları olarak yansıtılmaktadır. Televizyonda geleneksel dedikodu mekânlarının tam tersi olarak dedikodu için mekanlar tasarlanmaktadır (Çaylı, 2008: 29). İzleyici sanki o mekan içerisindeymiş gibi konuya dahil olur yanındaki diğer izleyicilerle dedikoduyu konuşur. İzleyicinin

dikkatini çekip akılda kalıcılığı artırmak amacıyla haber ve magazinsel programlarda atasözleri, deyimler, kalıp sözler, tekrar ve klişelerle anlatım süslenmektedir. Abartılı ifadelerin kullanılmasıyla anlatım sansasyonelleştirilir ve anlatıma dramatisasyon kazandırılır. Dramatisasyon ve sansasyonelleştirmek için programda alt metin ve üst anlatıcı kullanılır (Çaylı, 2008: 30 - 33). Görüntüyle birlikte gelen alt metin izleyiciye nasıl düşünmesi gerektiğini ve neyle muhatap olacağını gösterir. Kadınsı bir ses tonuna sahip olan üst anlatıcı dedikodunun anlaşılır olması için gerekli ayrıntıları, yorumları, ispat ve iddiaları izleyiciye sesli bir şekilde anlatarak hayali bir dedikoducu karakterini kazanır.

Teknolojinin gelişimine paralel olarak dedikodu temelli iletişim pratikliğini zaman ve mekandan bağımsız bir şekilde sağlayan sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcı sayısı her geçen gün artarken kullanıcılara denetimden uzak bir iletişim ortamı oluşturmaktadır. Dedikodusu yapılan kişinin kim olduğuna bakılmaksızın istenilen konu ve kişi hakkında yapılabilir. Bu nedenle dedikodusu yapılan kişi gerçek hayatımızda iletişim içerisinde olduğumuz, aynı ortamı paylaştığımız kişi dışında daha önce görmediğimiz medya sayesinde ulaşabileceğimiz kişileri hedef almıştır. Başkalarının yaşamlarına bakarak kendi yaşantımızı karşılaştırma olanağı elde edebildiğimiz ve ya sahip olmak istediğimiz ancak sahip olamadığımız bazı yaşam tarzlarına yönelik haberler dikkatle incelenmektedir. Sosyal medya platformları sınırsız iletişim ve bilgi imkanı sunmakta ve bireysel kullanımın artması ile dedikodu temelli iletişim, bilgi ve haberlerin kaçınılmaz kılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEDİKODU OLGUSU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Türkiye’de dedikodu üzerine çalışmalar sınırlı ve geneli iş yerleri ve yönetimi ile medya alanında olsa da teorik ve uygulamalı literatür mevcuttur. Dedikodu üzerine yazılan Dilber’in (2018), “Kurumsal İletişimde Dedikodu ve Söylenti” kitabı, Göle’nin (2016), “Dedikodu” adlı kitabı, Kapferer’in (1992), “Dedikodu ve Söylenti” adlı kitabı, Solmaz’ın (2006), “Kurumsal Söylenti ve Dedikodu: Türkiye’deki İşletmeler Üzerine Bir Uygulama ” adlı kitabı ile Alver’in (2012), mahalle kitabı içerisinde “mahallede dedikodu” ve (2010) “dedikodu: hilekâr rahatlık” denemeleri bulunmaktadır. Ayrıca Demirci’nin (2004) “Dedikodu Kavramına Dair”, Eroğlu’nun (2005) “Yöneticilerin Dedikodu ve Söylentiye Yönelik Davranış Biçimlerinin Belirlenmesi (Arfor Taşıma Hizmetleri A.Ş.’de Bir Uygulama)”, Karahan’ın (2006), “Biçembilim ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Dedikodu Sütunlarına Yönelik Bir İnceleme”, “Toplumbilimsel Betimlemeler ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında “Gelinim Olur musun?” Adlı Yarışmadaki Dedikodu Nitelikli Konuşmalara Yönelik Bir İnceleme”, Kasapoğlu’nun (2006) “Kur’an’da “Gıybet” Olgusu -Bir Davranım Bozukluğu Olarak Dedikodu ve Korunma Yolları-”, Çaylı’nın (2008), “Popüler Bir Tecrübe”/ Tahakküm ve Direnişin Aracı Olarak Dedikodu: Türkiye Televizyonlarında Dedikodunun Söylemsel Analizi” isimli makaleleri, Akdoğan ve diğerlerinin (2009), “İşgörenlerin Dedikoduya İnanma Düzeyleri ve Dedikodunun Amaçlarına İlişkin Algılamaları: Örgütsel ve Bireysel Değişkenler Açısından Bir İnceleme ” isimli bildirisi, Leblebici ve diğerlerinin (2009) “Örgütsel Yaşamda Dedikodunun Algılanışı ve Araçsallığı”, Arabacı ve diğerlerinin (2012) “Öğretmenlerin Dedikodu ve Söylenti Mekanizmasına İlişkin görüşleri: Nitel Bir Çalışma”, isimli makaleleri bulunmaktadır. Bunun dışında günümüze kadar altı adet Yüksek Lisans tezi yazılmıştır. Bunların dışında gazete, dergi, sosyal medya sitelerinde magazinsel yazılar bulunmaktadır.

2.1. Araştırmanın Konusu

Konuşma insanları bir arada tutan bir eylemdir. İnsan bir topluluğun üyesidir ve insanları bu topluluğun üyesi yapan konuşuklarıdır. Ağızdan çıkan sözler insan için olduğu kadar toplum için de önem taşır ve dikkat gerektirir. Bir toplum dil ile gerçekleri saklayabilir, olduğundan farklı gösterebilir ve sonunda bu birlikteliği yok edebilir. Konuşmalar içinde dedikodu da bu önemde söylenebilecek sözlerdir.

Dedikodunun hem birey hem de toplum üzerinde büyük zararları vardır. Toplumdaki bireylerin kusurlarını açığa çıkararak, sevgi-saygı, birlik beraberlik gibi duyguları ortadan kaldıran güveni zedeleyen, kin, öfke ve nefretin doğmasına yol açan dedikodu başlangıçta basit bir eylem gibi görünse de en ürkütücü yanı, yol açabileceği kötü sonuçların potansiyel büyüklüğüdür. Bir kere ağızdan çıktığı zaman insanlar arasında dalga dalga yayılabilir, tahmin edilemeyen fitnelere neden olabilir. Dedikodunun psiko-sosyal, siyasal, ekonomik hayata kısacası insanın bütün geleceğine verebileceği zararları kestirebilmek mümkün değildir.

Kuramsal ve uygulamalı olarak ele alınan çalışmamızın konusunu, ilk bölümünde dedikodunun ne olduğu, dedikodunun oluşmasını sağlayan etkenler, dedikodunun nasıl oluştuğu ve yayıldığı, dedikodu denilince akla gelen belli başlı mekânlar, dedikodu yapmaktaki amaçlar, dedikodunun işlevleri, önlenmesi, medyada dedikodu ile dinlerin dedikoduya bakışı oluştururken, ikinci bölümünde dedikodunun birey ve toplum üzerindeki etkili olup olmadığı etkili ise nasıl ve ne ölçüde etkili olduğu ve başka ne gibi etkenlerin olduğu sorularına cevap verebilmek amacıyla on bir sorudan oluşan derinlemesine mülakat, ilişkilerin organik biçimde sürdürüldüğü, insanların birbirini daha fazla tanıdığı, haber alma ağının geniş, yayılma hızının fazla olduğu cemaat türü Van merkez Toki bölgesinde ikamet eden 50 katılımcıya uygulanmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise Van'da yaş, cinsiyet, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kırsal yaşam, kendisi-ailesinde din eğitimi alıp almama durumuna

göre farklı gruplarından bireylerle yapılan alan çalışması sonucunda elde edilen veriler karşılaştırılarak incelenmiş ve ulaşılan sonuçlar ilgili soru başlığı altında paylaşılmıştır.

2.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Dedikodu gündelik yaşam içinde informal iletişim türü olarak her zaman ve her yerde karşılaşılabilen konuşma türlerinden biridir. Zaman ve mekân sınırlaması olmadan, gruplaşma ve samimiyetin göstergesi gibi görülen dedikodu tarzı konuşmalar şüphesiz toplumsal ilişkilerin, normların belirlenmesi ve dayatılması noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Dedikodu aynı zamanda ön bilgi edinmek ve bilgi paylaşımı adına da yapılabilmektedir. Haber veya ön bilginin tarafsız olmadığı düşünüldüğünde aktarılan bilgi, anlatanın duygu, düşünce ve çıkar durumuna göre yanlışlıklar içerebilmektedir. Bu durum toplum içinde birlikte bulunulan kişiler hakkında konuşmanın, ilişkisel bağları zayıflatmasıyla birlikte çevrenin de o kişilerle bağlarının zayıflamasına, insanın yapay ilişkiler sürdürmesine ve yalnızlaşmasına sebebiyet vermektedir.

Dedikodunun sayılan tüm sorunlarının içe kapalı, mekanik toplumlarda daha sık görülmesi, yayılabilmesi nedeniyle konu seçilirken alan araştırması Van ili üzerinden yapılarak, dedikodu toplumsal ilişki ve normların belirlenmesi noktasında din sosyolojisi bağlamında incelenecektir.

Bir alan çalışması niteliğinde olan çalışma teorik anlamda yer alan dedikodunun ne olduğu, hangi mekânlarda yapıldığı, faydaları, zararları, cazibesi ve önlenebilmesi, dini inancın caydırıcılığı, birey ve toplum üzerindeki etkileri hakkında kişilerin genel değerlendirmeleri ile dedikodu yapmaya/yapılmasına verilen şahsi düşünceler ekseninde analiz yapmayı ve dedikodunun enlerini anlayabilmeyi amaçlamıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Dedikodu üzerine yapılan bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat yapılması planlanmıştır. Sosyolojik araştırma yöntemlerinden olan nitel araştırma, sosyal olayları anlama, kavrama ve çözümleme için insanların kendi ifadelerini ve anlatılarını merkeze koymaktadır. Bu sayede incelenen birey, grup davranışlarının insanlarca algılanan bir resmini sunmaktadır. Temelinde “anlam, anlama” olan nitel araştırmalar, “insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine tanımını yapmak, insanları gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için” eylemlerin anlamına yoğunlaşmaktadır (Alver, 2010b: 132; Kümbetoğlu, 2005: 47).

Çalışmamız için kullandığımız mülakat soruları hazırlanırken çeşitli kaynaklardan faydalanılmak istenmiş ancak dedikodu alanında yapılan çalışmaların yetersiz olması nedeniyle YÖK’ün veri tarama sayfasından dedikodu konulu 6 tez incelenmiş çalışmalarda konunun ele alınmış biçimleri, amaç ve önem, yöntem ve teknik, evren ve örneklem belirleme gibi kısımlar gözden geçirilmiştir. Bu çalışmaların incelenmesi yapılacak araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinin belirlenmesi, mülakat sorularının hazırlanması ve uygulanması gibi konular açısından çok büyük fayda sağlanmıştır. Ayrıca kaynak oluşturması amacıyla taranan kitaplar, makaleler ve bildiriler de soruların hazırlanmasında yardımcı bir unsur olmuştur.

Mülakat sorularının tamamına yakını M. Salih Daniş’in (2005) “Dedikodunun Sosyolojisi”, adlı tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Soruların hazırlanma aşamasından sonra uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulama sırasında üçerli grup çalışması şeklinde sorular sorularak yanıt alınması öngörülmüş ancak katılımcıların birbirlerinin görüşlerinden etkilenmesi ve görüşlerini tam olarak ifade edememeleri nedeniyle bu yöntemden vazgeçilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara, kendilerine ait bilgilerin kodlanarak verileceği ve ses kayıt cihazı kullanılacağı

bildirilerek izinleri alınmıştır. Katılımcılara birebir yaklaşık 20-30 dk süren on bir sorudan oluşan mülakat soruları sorularak görüşleri alınmıştır.

2.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Sosyal bilimlerde yapılan saha araştırmalarında temel amaç bütünü temsil eden genel yargılara ulaşmaktır. Ayrıca bütünü temsil edecek sonuçlara ulaşmak araştırmanın bilimselliğini etkileyen önemli özelliklerden birisidir. Bu nedenle ulaşılan sonuçların araştırma kapsamına giren bütün üyelere genellenebilir olması istenir. Araştırma kapsamına giren bütün üyeler yapılan araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Fakat saha araştırmalarının en büyük dezavantajı konuyla ilgili olan bütün üyelerin incelenmesinin zorluğudur. Zaman ve maddi imkanların yetersizliği bütün üyelere ulaşılmasını imkansız kılmaktadır. Bu nedenle bütün içinden, evreni mümkün olan en iyi şekilde temsil edecek bir kesit seçilir ve araştırma bu kesit üzerinden yapılır. Bu küçük kesit de araştırmanın örneklemini oluşturur.

Çalışmanın genel evrenini görev ve sorumlulukların benzer, uzmanlaşma ve farklılığın az, rekabet ve benzerliklerin fazla olduğu, ilişkilerin duygusal biçimde sürdürüldüğü insanların birbirini daha fazla tanıdığı, daha samimi ilişkilerin gözlemlendiği, haber ağının hızla yayılmasından dolayı dedikodu türü konuşmaların cemaat türü içe kapalı topluluklarda daha yaygın olduğu ve bu özellikleri taşıması sebebiyle Van ili oluşturmaktadır.

Fakat böyle bir çalışma da tüm Van halkına ulaşma imkanı olmadığından bütünü temsil etmesine dikkat edilerek çalışmanın örnekleme Van Merkez Toki'de yaş, cinsiyet, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kırsal yaşam, kendisi-ailesinde din eğitimi alıp almama durumuna göre farklı gruplarından bireyler seçilerek belirlenmiştir. Örneklem seçme işlemi yapılırken bazı ölçütler tespit edilmiş, sayıların birbirine eşit ya da yakın olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmada 20 erkek, 30 kadın olmak üzere toplam 50 kişinin görüş ve düşüncelerine yer verilmiştir. Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine bakıldığında yaş aralığı 18 – 62 arası olup, 18 – 26 yaş aralığında 15 kişi, 27 – 40 yaş aralığında 20 kişi, 40 ve üzeri yaş aralığında da 15 kişi bulunmaktadır. Bu anlamda bakıldığında 18 yaş üzeri her yaş aralığından, dedikodu üzerine fikirler anlaşılmaya çalışılmıştır. Genç, yetişkin ve yaşlı gruptan eşit sayılarda katılımcı alınmasının sebebi ise her yaş grubunun dedikoduya karşı nasıl bir tavır ve düşünce içinde olduğunu anlayabilmektir.

Araştırmaya katılım gösteren kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında ise 3 hiç okumamış, 10 ilkokul, 4 ortaokul mezunu, 5 lise mezunu, 2 ön lisans mezunu, 4 üniversite öğrencisi, 17 üniversite mezunu, 4 yüksek lisans öğrencisi, 1 yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslek durumlarına bakıldığında ise idareci, öğretmen, imam, bayan kuaförü, berber, polis, üniversite öğrencisi, ev hanımı, hemşire, eczacı, garson, taksi şoförü gibi çeşitli meslek gruplarından oldukları görülmektedir. Taksi şoförü, berber, bayan kuaförü, polis gibi meslek dallarını ele almaktaki amacımız mahalle ve şehir dedikodularının boyutlarını konu alırken üniversite, hastane, okullarda yapılan mülakatlar ise daha çok mesleğe dönük olmuştur.

2.5. Veri Toplama Teknikleri ve Uygulama

Derinlemesine mülakat ile açık uçlu sorular kullanılarak yapılan uygulama aşamasında okul idaresi, öğretmen, öğrenci ve velilerin yönlendirmesi ile katılımcıların, farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarından olmasına dikkat edilerek randevu alınıp bizzat görüşülmüştür. Gönüllülük ilkesine dikkat edilerek katılımcılardan, görüşme sırasında sorulan sorulara verecekleri yanıtların ses kayıt cihazı ile kaydedileceği, kişisel bilgilerinin kodlanarak kullanılacağı ile ilgili gerekli izinler alındıktan sonra yaklaşık 20-30 dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sonunda elde edilen veriler ilgili soru başlığı altında analiz edilerek kullanılmıştır.

2.6. Varsayımlar

1- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların cinsiyetine göre dedikoduya ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

2- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların yaşlarına göre dedikoduya ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

3- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların mesleklerine göre dedikoduya ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

4- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların geniş-çekirdek aile yapısına göre dedikoduya ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

5- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların kent-kır yaşamına göre dedikoduya ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

6- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların kendisi/ailesinde din eğitimi alıp almama durumuna göre dedikoduya ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

7- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikodunun ihtiyaç olup olmama durumuna ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

8- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikodunun yaygın olarak yapıldığı mekanlar ve neden buralarda dedikodu yapıldığına ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

9- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikodunun cezbedici yönlerine ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

10- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikodunun faydaları, zararları, amaçlarına ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

11- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikodunun önlenmesine ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

12- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikoduya inanıp inanmama durumlarına göre duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

13- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dedikodularının yapılmasına yönelik tepkilerine ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

14- Van Merkez Toki bölgesinde oturan katılımcıların dini inançlarının dedikodunun yapılmasında caydırıcı olup olmadığına ilişkin duygu ve düşünceleri değişkenlik göstermektedir.

2.7. Kapsam ve Sınırlılıklar

Uygulanan mülakat tekniği 2019 yılı Mart-Haziran aylarında Van Merkez Toki bölgesinde oturan bireyleri kapsamaktadır. Yapılan çalışma katılımcıların samimi cevaplar verdiği varsayımından hareketle uygulamanın yapıldığı zaman dilimi için geçerlidir.

Ayrıca bu araştırmadaki bilgilere ulaşılması ve elde edilen verilerin yorumlanması, araştırmacının gayreti ve yeteneği ile sınırlıdır.

Çalışma esnasında özellikle kadın katılımcıların birkaçı dedikodu ile ilgili bir çalışmaya katılmayı, kendisinin “dedikoducu” olarak algılanmasına bağlamıştır. Kendisiyle yapılacak çalışma konusunun dedikodu olduğunu duyduğu zaman, “ çevremde dedikoducu olarak mı biliniyorum, neden benimle mülakat yapmaya geldiniz?” benzeri sorular sormuştur. Bu nedenle mülakat soruları sorulmadan önce yapılacak çalışmanın kişinin kendisiyle ilgili bir durum olmadığı, çalışmanın farklı yaş ve cinsiyetten katılımcılarında görüşlerinin alınması üzerine planladığı anlatılarak ikna etme çabasıyla karşılaşılmıştır.

Dedikodu üzerine bahsettiğimiz sınırlılıklar dışında bu konuda çalışmanın avantajlı yanını her yerde dedikodunun olmasıdır. Mutlak anlamda dedikodu mekân ve konu bakımından sınırsızdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. “AMPİRİK ÇERÇEVE”: DEDİKODU OLGUSUNA PSİKO-SOSYOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Bir alan çalışması niteliğinde olan bu çalışma teorik olarak dedikoduyu tartışırken, dedikodunun toplumsallığı üzerine yapılan görüşmelerden elde edilen bir uygulama örneği sunmakla Türkiye’de çok az gerçekleştirilen dedikodu araştırmaları arasında yer almakla birlikte özellikle din sosyolojisi literatürüne bir katkı olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın bu bölümü önceki bölümlerde teorik anlamda yer alan dedikodunun; ne olduğu, hangi mekânlarda yapıldığı, faydaları, zararları, cazibesi ve önlenmesi, dini inancın dedikodu üzerindeki etkileri gibi konuları incelemeyi amaçlamıştır. Mutlak anlamda dedikodu mekân ve konu bakımından sınırsızdır, çalışmada amacımız dedikodu üzerine kişilerin duygularını, düşüncelerini ve dedikodunun “en”lerini anlayabilmektir.

3.1. Dedikodunun Tanımı

Dedikodu esnek bir anlam taşıması sebebiyle kesin bir tanım içerisine alınamamaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde dedikodu üzerine verilen çeşitli tanımlamalardan da dedikodunun ne olduğu sorusunun tek bir cevabının olamayacağı anlaşılmaktadır. Kişinin, dedikodunun tanımından ne anladığı son derece önemlidir. Çünkü kimi zaman bir başkasını son derece rencide edebilecek, söylenenlerin duyulması halinde karşımızdaki kişi ile iletişimimizi tamamen yok edebilecek derece tehlikeli konuşmalar yapılmasına rağmen, kişiler yapılan bu eylemin dedikodu olmadığını sadece bir sohbet veya bilgi paylaşımı olduğunu düşünebilmektedir. Kimi zaman da kişiler yapılan konuşmanın dedikodu olduğunu bildiği halde aksini iddia ederek itiraz edilebilmektedir. Hatta bazen kişinin olumsuz yönleri konuşulmadığı için bu konuşmalar dedikodu olarak kabul edilmemektedir. Bazı kimseler tarafından yapılan olumlu konuşmaların değil sadece olumsuz konuşmaların dedikodu olarak adlandırılabilmesi iddia edilebilmektedir. Ancak durum böyle olsa da dedikodunun, orada olmayan kişi hakkında yapılan konuşma olarak tanımlanması konuşmaların

içeriğinin olumlu ya da olumsuz olmasını geri plana atan bir tutum olmaktadır.

Araştırmanın ilk sorusunda, katılımcıların dedikoduyu nasıl tanımladıkları, hangi tür konuşmaları dedikodu olarak adlandırdıkları, neden dedikodu yapıldığı ve kendilerince ihtiyaç olup olmadığı üzerinde düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Sizce dedikodu nedir? Niye dedikodu yapılır? Dedikodu bir ihtiyaç mıdır?

“Bana göre dedikodu kendine ait bir hayatı olmayan insanların geçirmek zorunda oldukları vakitleri başkalarının hayatlarını konuşarak geçirmeleridir. Bana göre insanlar kendi iç dünyalarında tamamlamadıkları ne olduğunu bilmedikleri bazı öğeleri tatmin etmek, tamamlamış gibi hissetmek için ve ayrıcı kendilerinde olan eksiklikleri sanki kendilerinde yokmuş gibi başkalarına yansıtmak için dedikodu yaparlar. Dedikodu kendini gerçekleştirme sürecini tamamlayamamış insanlar için gerçekten bir ihtiyaçtır.” (F. R, 41,E)

“Kişilerin bilgisi dışında hayatıyla ilgili konuların konuşulmasıdır. Merak nedeniyle dedikodu yapılır. Dedikodu bana göre bir ihtiyaç çünkü hayatında o merak denilen duyguyu bir şeye yönlendirmek gerekir. ” (S.D, 42, K)

“Gıybet doğru olsun veya olmasın birinin hoşuna gitmeyecek söylediği bir şeyi paylaşmak, konuşmak onunla ilgili fikir yürütmek. Nefsani arzular nedeniyle yapılıyor. Al-i İmran suresi 14. Ayet kadınla başlıyor, oğullar, altın-gümüş, serbest bırakılmış atlar vs diye gidiyor. Bunlar insana süslü gösterildi ve imtihan vesilesi olduğu anlatılıyor. Ahmet’i Mehmet’le çekiştirdiğinde ya onunla daha samimi bir ilişki kurmaya ya da Ahmet’e karşı düşman biriktirmeye çalışıyor ve ya bundan haz alıyor. Atalarımızın da belirttiği gibi çok laf yalansız olmaz. Konuşmayı çok seven adamda ne konuşacak. Ahmet bunu Mehmet bunu dedi diyecek. Neden gıybet edildiğini nefsi arzular olarak görüyorum. Bir erkeğin kadına, bir kadının erkeğe düşkünlüğü ne kadar insanın fitri doğasında varsa gıybet etmenin de insanın

fitratında olduğunu düşünüyorum. Aslında doğasında olması bunun insan için bir ihtiyaç olduğunu gösteriyor. ” (M. G, 29, E)

“Gereksiz konuşanı rahatlatan karşı tarafı rahatsız eden her türlü söz. Kendi kusurlarını örtmek amacıyla yapıyor. İnsanı rahatlattığına ve bu kadar insan yaptığına göre bir ihtiyaç olabilir ancak basit düzeyde bir ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.”(M. E,33,K)

‘İki kişinin kendi arasında başka birisinin artı ya da eksinini gözetmeksizin yapılan konuşmalardır. İki insan bir araya gelince mutlaka konu üçüncü şahsa gider gayri ihtiyari istemsizce gidiyor. Bir ihtiyaç diyebiliriz aslında dedikodu için bir kişi tüm insanları tanımaz tanımak için onu iyi tanıyan bir insana sorarak bilgi edinmek noktasında ihtiyaç duyar.’ (M. Ç, 35, E)

Katılımcıların çoğunluğu dedikoduyu ihtiyaç olarak değerlendirmezken, bu beş katılımcının ortak özelliği dedikoduyu kendini gerçekleştirme, merak duygusunu giderme, insanın fitratında olması, bilgi edinme ihtiyacını karşılaması, rahatlatıcı etkisi ve içindekileri dışarıya vurabilmeyi sağlamasından dolayı bir ihtiyaç olarak değerlendirmeleridir.

“Allah resulüne sordular günahdır dedi. Bizde günahdır deriz. Çekememezlik, haset nedeniyle yapılır. Dedikodu bana göre bir ihtiyaç değildir. Boş bir konuşmadır. Asr suresinde zamana yemin olsun ki insan hüsrandır buyuruyor ya aynen o ayetin tecellisidir. ” (M. B, 33, E)

“Birisinin arkasından ortalığı karıştırmak amacıyla yapılan konuşmalardır. Karşıdaki insanı rakip olarak gördüğü için yapıyor. Bana göre bir ihtiyaç değil yemek içmek gibi değil, insan dedikodu yapmasa da yaşayabilir. Hatta daha huzurlu yaşar. ” (M. F, 37, E)

“Başkalarının kişisel hayatları ile ilgili görüş alışverişinde bulunulmasıdır. İnsanlar bazen duymak istedikleri şeyleri kendilerinin ağızlarından kendilerine söylerler. İçlerindeki o isteği bu şekilde doyuma kavuştururlar. O kişiliğe bağlıdır. Yetişme ortamına bağlı ben ihtiyaç olarak görmüyorum. Bu kişilik ve karaktere göre değişiklik gösterir. Benim hayatımın hiçbir evresinde yer almaz.”(E. P, 38,E)

“Bir insanın kendisi tarafından hoşlanılmayacak konuşmaların başkası tarafından arkasından konuşulmasıdır. Çekememezlikten, vakit öldürmek için, eğlenmek için yapılabilir. Dedikodu yapmayan insanlar bir eksiklik hissetmiyorlar bu nedenle ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum. Sadece şeytanın dürtmesiyle insanların başkaları arkasından konuşmasıdır. Sonuçta dedikodu yapmadan, başkalarını çekiştirmeden yaşayan mutlu olan, vicdanen rahat eden insanlar var. ” (V.G, 41, E)

“Başkalarını çekiştirmektir. Genellikle birileriyle başkalarının arkasından yapılır. Tek başına yapılmıyor. Dinimizce haram olduğu için yapmamamız gerekiyor. Bazılarında Alışkanlık haline gelmiş, istemesek de yapılıyor. Bazen de insan arkadaş kurbanı olup şeytana uyup katılıyor. Düşündüğüm zaman dedikodunun ihtiyaç yanını hiç göremiyorum.”(S. T, 45, K)

“Dedikodu bir insanın hoşuna gitmeyecek şeylerin gıyabında konuşulmasıdır. Zaten gıyaptan geliyor gıybet. Olumlu ve ya olumsuz da diyebiliriz. Zaten olumlu da olsa o kişinin hoşuna gitmeyecek ise gıybettir. Dedikodunun ilk sebebi kıskançlık, hasettir. Kendisinde olmayan bir şey başkasında olunca mesela başarısız kişi başarılı kişinin dedikodusunu yapar. Aslında iki türlü olur. Birincisi Kendisini üstün gördüğünü zanneder. İkincisi karşı tarafı küçümsemek. Dedikodu kesinlikle bir ihtiyaç değildir. İnsan dedikodu olmadan da yaşayabilir. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde dedikodu olmadığına göre dedikodu bir ihtiyaç değildir.”(H. E,27, E)

Katılımcıların dedikoduyu tanımlamalarına baktığımız zaman kişinin arkasından ve duyduğunda rahatsız olacağı şekilde kötü niyetle abartı, yalan katılarak anlatılan konuşmalar olduğu algısını görmekteyiz. Bazı katılımcılar dedikoduyu iyi – kötü niyetli olarak ayırır da genel kabul dedikodunun olduğundan farklı anlatılan olumsuz konuşmalar olduğu yönündedir. Dedikodu yapmak katılımcıların çoğunluğuna göre ihtiyaç değildir. Fakat içindekileri söylemeyi, itiraf etmeyi, taraftar bulmayı, yakın gördüğü kişilerle önemli bulduğu sırları paylaşarak aradaki ilişkiyi güçlendirmeyi sağlaması açısından insana geçici bir rahatlama sağladığı ve bu şekilde dayanışmayı, paylaşımı artırdığı için ihtiyaç gibi algılanmaktadır.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile yapısının, kent/kırda yaşamasının ve kendisi/ailesinde din eğitimi alma durumuna göre dedikodunun tanımı, neden yapıldığı, ihtiyaç olup olmaması üzerine dedikodunun çoğunlukla gerçeklerden uzak, hayali, karalamaya yönelik bir politika olduğunu ve yapılma sebebini çoğunlukla çekememezlik, haset, rahatlatma, alışkanlık, ortama uyum sağlama, dedikodu yaparak kendini üstün gösterme, kusurlarını örtmek, karşıdakini rakip olarak görmek, onun toplumdaki prestijini sarsmak, merak duygusunu gidermek ve karakter problemi olarak değerlendirdikleri, aynı zamanda her ne kadar rahatlama sağlasa da dedikodunun yanlış bir şey olduğunu ve ihtiyaç olmaması gerektiğini değerlendirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

3.2. Dedikodu Mevzuları

Araştırmanın ikinci sorusunda, katılımcılara göre dedikodu konularının neler olduğu üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Nelerin dedikodusu yapılır?

“Ogün bir araya geldiğinde gündemde olan ne ise onun dedikodusu yapılır. Birilerinin başarıları, başarısızlıkları, özel yaşamı vb. dedikodu sadece bir noktada değil, birçok şeyi kapsar geniş bir şeydir.” (E. E, 32, K)

“Her şey konu olabiliyor. Elini kaşına sürmen bile olabiliyor. Karşı tarafın tamamen niyetine bağlı, Her hangi bir sebebe gerek yok her halde iki kişinin ilişkisine de bağlı .” (M. E, 33, K)

“Genelde zahirde gördüklerini bunun arka planını o kişiye sormadan hakkındaki her konuyla ilgili konuşuluyor. Mevki ve konum, ekonomik durum, aile içerisindeki muhabbet konuşulabiliyor. Genellikle cami hocası hakkında konuşuluyor. Su-i zanda bulunulabiliyor. Hoca 33 lük teşbih kullanıyor. Hoca takkesiz dolaşüyor. Hocamız maça gidince, çocuklar ile oynayınca böyle hoca mı olur. Bizim zamanımızda böyle şeyler yoktu gibi konuşuluyor. Genelde cami cemaatinin yaşlarına göre konuşulan konular değişiyor.” (M. B, 33,E)

“Gelen müşteriye çalışıyor musunuz şeklinde bir soru yönelttiğimiz anda sohbet başlıyor. Kendisi ne paylaşmak istiyor ise onu anlatıyor. Hem fiziksel hem de ruhsal bir rahatlama sağladıklarını gözlemliyoruz. Bir nevi terapi yapıyoruz. ” (Ç.S, 36, K)

Yukarıda görüşleri belirtilen dört katılımcının ortak düşüncesi dedikodu konularının zaman ve mekana göre değişiklik gösterebileceği ve o anki duygu, düşünce, gündemlere göre şekil alması nedeniyle konu olarak sınırlandırılmayacağıdır.

“ Her şeyin dedikodusu yapılıyor. Hastanın cebinden reçete ücreti çıktığı için bu eczane bizden çok para alıyor diye dedikodu yapıyor. Oysa Türkiye'nin her yerindeki eczanede aynı rakam çıkacak. Doktorların, sağlık ocağının dedikodusu yapılıyor. Oraya gidip eczanenin buraya gelip onların dedikodusun yapıyorlar.” (Ö. O, 40, E)

“Genellikle sağlık ocağına gelen hastalara baktığımızda eşleri ile ya da kayınvalideleri ile geliyorlar. Bu bölgede de onların yanında konuşamıyorlar ya da kısık sesle konuşuyorlar. Buldukları ilk fırsatta ise eşinin, kayınvalidesinin dedikodularını daha çok yapıyorlar. ” (K. P, 26, K)

“Yeni bir olay olmuşsa o konuşuluyor. Mesela ben kızımı nişanladım o konuşulur. Birisi boşanmışsa, yeni bir ev, araba almışsa konuşulur. Birisi taziye evine gidince, kim nasıl yemek vermiş, gelenler nasıl giyinmiş, düğün evine gidince de gelin çirkin mi kim ne taktı gibi şeyler konuşulur. ” (A. A, 62,K)

“Çoğunlukla elti, görümce, kayınvalide vb. yakın çevrenin dedikodusu yapıyor, evine gittiğinizde sizi incitmek için özellikle bir şeyler söylüyor. Evinde iken de bunu kendisine söyleyemiyorsunuz. Dönüyorsun patlıyorsun ve bunu anlatma ihtiyacı duyuyorsun. Böylece akrabalık ilişkileri azalıyor. Dinimizin emri olan sıla-i rahim de yapılamıyor. Sonra yine akrabalık bağlarımız kopmasın diye yine gidiyoruz. Yine ağlaya ağlaya dönüyorum. Bu kısır döngü böyle devam ediyor maalesef...” (Y. G, 38, K)

“İdare ile ilgili olumlu olumsuz şeyleri tartışır, dedikodusunu yaparsınız ya da bir öğretmen arkadaşımızın özel hayatıyla ilgili şeyler konuşulur. Özellikle erkekler elde edemedikleri karşı cins ile ilgili konuşurlar. ” (Ö. Ö, 35, E)

“Üniversite gençliği akademik başarılarından ziyade daha çok kendini ön plana çıkarma, ikili ilişkiler, aşk ilişkileri, asistanların öğrencilerle olan ilişkileri ya da asistanların kendi ilişkileri üzerine oluyor. ” (D. S, 23, K)

Dedikodunun konusu katılımcıların söylemlerinden de anlaşılacağı gibi cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kırt yaşamı, ailede din eğitimi alma durumuna göre değişiklik göstermektedir. Üniversite öğrencilerinin dedikodu

konuları aşk, arkadaşlık ve akademisyenler üzerine olurken, çalışanlar arasında mesleki dedikodular ön plana çıkmaktadır. İş yerlerindeki amirlerin, meslekte başarısız olduğu düşünülen kişilerin eleştirisi dedikodu üzerinden anlatılmaktadır. Bunun dışında erkeklerin dedikodu konuları karşı cins, futbol ve siyaset üzerine ağırlıklı olurken, kadınların dedikodu konuları kişilerin yaptığı alışverişler, yakın akraba ve eş olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca sosyal statülerin de dedikodu üzerindeki etkisinin büyük olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kayınvalidelerin dedikodu konusu genellikle gelinleri olurken, gelinlerin kayınvalideleri, evlenmiş çocuğu olan ev hanımlarının dedikodu konuları çocuklarının başarıları ile eşlerinin statüleri üzerinden övünme ve komşuluk ilişkileri olarak göze çarpmaktadır. Kırdan yaşayan geniş ailelerin dedikodu konuları yakın çevreleri oluştururken, kentte yaşayan çekirdek ailelerin dedikodu konuları iletişim içerisinde buldukları daha uzak kişilerden oluşmaktadır. Ailede ya da kendisi din eğitimi alan kişiler ise dedikodunun büyük günah olması nedeniyle uzak kalmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

3.3. Dedikodu Yapma Eğilimi

Dedikodu tek başına yapılan bir eylem olmayıp en az iki kişinin bir başkası hakkında konuşması şeklinde gerçekleşir. Dedikoduda özel bir ortak paylaşım olduğu için bunun kimin ile yapılacağı sosyal ilişkiler açısından önemlidir. Çünkü dedikodu söylenildiği yerde kalmamakta daha sonraki zamanlarda hem dedikodu yapan hem de dedikodusu yapılan kişinin karşısına çıkabilmektedir. Bireyler bazen kızgınlık anında duygularını, karşısındakinin kim olduğunu düşünmeden paylaşabilmekte, bu durum dedikodunun kim ile yapılacağı her zaman göz önünde tutulamayacağını göstermektedir. Böylece dedikodunun bazen planlı bazen de plansız bir şekilde gerçekleşebileceği sonucuna ulaşılabilir. Dedikodu yapabilmek için öncelikle bireylerin birbirlerini tanımaları gerekir. Buradan dedikodu yapmak için samimiyetin, sırdaşlığın ya da arkadaşlığın olması gerektiği sonucu çıkarılmamalı; ama en azından arada sosyal mesafenin az olduğu bir yakınlığın olması gerekir. Farklı yaş, statü ve rol, kişilik yapısından bireylerin karşılıklı iletişim ve paylaşımlarda bulunduğu sosyal mesafenin geniş olduğu

ilişkilerde dedikodunun gerçekleşmesi zorlaşabilmektedir. Dedikodu yapmaya başlamadan önce genelde, normal bir bilgi alışverişi ile kişiler arası muhabbet ve karşılıklı paylaşım için ilk adım atılmış olmaktadır.

Araştırmanın üçüncü sorusunda, katılımcılara göre kimlerin daha çok dedikodu yaptığı ve kimlerin dedikodusunu yaptıkları üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Kimler daha çok dedikodu yapar? Kimlerin dedikodusu yapılır?

“Kadın veya erkek değil de karakteri ve ilmi bilgisi daha düşük olanların daha çok dedikodu yaptığını düşünüyorum. İnsanın dedikodu yapabilmesi için boş zamanın olması gerekir. Zaman bana hiç yetmiyor. Ben mesela burada tefsir kitabı okurken evde divan-ı kebir okuyorum mesela onunla ilgili bir sürü çalışmalarım var film izliyorum. Yabancı diziler izliyorum. Din benim en büyük ilgi alanım. Mesela yemek yerken hiç tv izlemem. Youtube dan dini bilgisine güvendiğimi kişilerin görüşlerini dinlerim. “ (M. G, 29,E)

“Bana göre erkekler daha çok dedikodu yapıyor, çünkü yapacak başka işleri yok, o günkü duruma göre siyaset, futbol, karşı cins ile olan ilişkilerini sadece kendini ispat etmek amacı güderek yapıyor. Eğer birisi hakkında konuşmuşsam bunu da mutlaka o kişiye söylerim ve yanımda konuşulmasına da izin vermiyorum.” (R.G,28, E)

“Boş insanlar dedikodu yapıyor. Çalışan, eğitilmiş işi olan insanın vakti bile olmaz. Kadınlar daha çok dedikodu yapıyor. Akrabalarının, komşularının kiminle sık görüşüyorlarsa onun dedikodusunu yapıyorlar. “ (A. A, 62, K)

“İş gücü olmayan boş zamanı olan kişinin en çok yaptığı şeydir dedikodu. Cinsiyet olarak düşündüğümüzde Toplumda yaygın olan kadınlar daha çok dedikodu yapar tezinin arkasına sığınarak erkekler daha çok dedikodu yapıyor. Siyaset ve spordan konuşulur, ancak en çok yakın çevremizin dedikodusu yapılır.” (H. E, 28,E)

“Boş kişiler daha çok dedikodu yapar diyeceğim ama çalışan, belli kariyerde olan “dolu” kişiler de dedikodu yapıyor. Belki de birazcık ihtiyaçtan doğuyor dedikodu, insan kendini rahatlatmak için bir şeyler konuşmak istiyor. Toplumun önünde olan belirli konuma gelmiş kişilerin dedikodusu bence daha fazla yapılıyor.” (V. G, 41, E)

“İnsanoğlu her zaman dedikodu yapıyor ancak boş oldu mu daha çok dedikodu yapıyor, arıyor resmen. Yapacak bir şey olmadığı için haber arıyor. Bu yüzden ev kadınlarında çok fazla dedikodu oluyor. Gelinler kaynanalarının, kaynanalar gelinlerinin dedikodusunu yapıyor. Akrabalar çok fazla konu oluyor, komşuların dedikodusu yapılıyor. Kendi hatalarını örtmek amacıyla başkalarının gizli hallerini daha çok ön plana çıkarmaya çalışıyorlar.” (Ü. D, 25, K)

Boş zaman kişilerin çalışma yaşamları dışında var olan zamanlarını değerlendirme biçimidir. Boş zaman eğlenme ve kültürlenme zamanlarıdır, bu yüzden hiçbir şey yapılmayan zaman boş zaman içinde ele alınmamaktadır. Boş zaman yaşam kalitesinin artırma, hayata katılma sürecidir. Boş zamanda bireyin kendi ilgi ve isteğiyle seçeceği etkinlikle uğraşma vaktidir (Çağlak, 2009: 467). Beş katılımcının ortak düşüncesi herhangi bir uğraşı olmayan, boş vakti bulunanların daha çok dedikodu yaptığı üzerinedir. Bundan dolayı katılımcıların birçoğu dedikodu yapanları, yapacak işi olmayan kişiler olarak tanımlamışlardır. Burada düşünceleri verilen son iki katılımcıların göre (V.G. – Ü.D.) dedikodunun sadece boş zaman etkinliği olmadığını belirtebiliriz. Bundan dolayı çalışan – çalışmayan ayrımı yapmak, dedikodu yapanı tanımlamada belirleyici özellik değildir.

“Kendine güveni olmayanlar daha çok dedikodu yapıyor. Başarılı olanların, toplumda ön planda olanların, çoğu kişi tarafından sevilenlerin dedikodusu yapılıyor. Çünkü onlar başarılı, seviliyor, onları aşağı çekmek isteyen, kıskanan bir topluluk var.”(K. K, 26, K)

“Çok okumayan, çok araştırmayan, kişiliğinin farkında olmayan, hedeflerini ideallerini bilmeyen insanlar dedikodu yapmaktan zevk alır. Genelde örnek alınan, çekemediğin insanların dedikodusu daha çok yapılır.”(E. P, 38, E)

“Bana göre erkekler daha çok dedikodu yaparlar. Kendilerinden üstün gördükleri çekemedikleri erkeklerin konumu, statü hakkında daha çok dedikodu yapıyorlar. Örneğin bir yakın akrabamızın iş yeri var. Elektrik faturasını öderken önce yan esnaf komşunun elektrik faturasını sordu ve ikimizde aynı miktarda kullanıyoruz onun nasıl daha az faturası gelebilir diye sorgulayabiliyor. Erkeklerin yaptığı dedikodu daha acımasız bence...”(K. Ö, 35, K)

“Zengin olan, makam mevki sahibi başarılı kimselerin dedikodusu daha çok yapılıyor, eleştiren kişiler bu kimseleri kıskanarak tembelliklerine kılıf bulmak adına dedikoduya başvuruyor. Allah resulü mal ve mülkte kendinizden alttakilere, ilim ve irfandan kendinizden üstünüzdekilere bakınız uyarısı da bizim için önemlidir.”(E.T,26, E)

“Psikolojisi bozuk insanlar daha çok dedikodu yapıyor. Bakıyorum işi gücü olmayan dedikodu yapmazken, tam tersi kariyeri olan daha çok dedikodu yapabiliyor. Bu bence kişilik ile ilgili, kendisini üstün gören kıskanç insanlar dedikoduya daha meyilli...”(D. S, 25, K)

“Genellikle çok samimi olduğum, güvendiğim bir arkadaşımın kendi ailemle, beyimle ilgili konuları konuşuyorum. Mesela beyimle bir şeyi tartışmışım bunu

arkadaşımınla paylaşınca arkadaşım bizim evimizde de aynı şeyi oluyor deyince bak her ailede oluyor diyerek çok rahatlıyorum. Ama başkaları hakkında konuşurken rahatsız oluyorum.”(S. T, 45, K)

“Bence insanlar kendi akrabalarının, dostlarının dedikodusunu daha çok yapıyor. Çünkü kıskanıyor ve kendinden üstün olmasını istemiyor. Sürekli mal varlığını, eşini, çocuklarını kıyaslıyor ve sorguluyor. “ (L.A, 50, K)

En çok kimlerin dedikodu yaptığı ve kimlerin dedikodusunu yaptığı konusunda katılımcıların söylemlerinden de anlaşılacağı gibi kişilerin yaş, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kırt yaşamı, ailede din eğitimi alma durumuna göre değişiklik gösterirken, cinsel kimlik konusunda kadın ve erkek ayrımı olmadan her iki cinsiyetin de dedikodu yapabileceği konusunda görüş belirtmişlerdir. Dedikoduyu kıskanç, çekememezlik duygusuna sahip, işi olmayan kişilerin yaptığı konusunda görüş yüksektir. Katılımcılara göre dedikodu bir kişinin yapmak istediği fakat yapamadığı şeyleri başkasının yaptığını görmesi sonucunda bu kişiyi kıskanıp yaptıklarını kabullenememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Kimlerin dedikodusu yapılır sorusunda da iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre göz önünde bulunan, başarılı, zengin, kariyer sahibi, karizmatik şahsiyetlerin dedikodusunun yapıldığı görüşü hâkimdir. Çekirdek ailelerin yaygın olduğu kentlerde yaşayan bu tür kişilerin, maddi ve manevi anlamda kendini kabullendirmiş, göz önünde olan, kişilerin hayalinde olanı gerçekleştirmiş kişiler olması nedeniyle dedikodu konusu olmaları tabii bir durumdur. Bunun dışında kırsal kesim ve geniş aileye sahip kişilerde arkadaş, dost, akraba ve eşlerinin dedikodusunun yapıldığı görüşü hakimdir. Eşlerin, yakın akrabaların dedikodusunun yapılması çoğunlukla iç dökme, rahatlama amaçlı olmaktadır. Nitekim katılımcılardan (S.T.) eşiyile olan problemlerini birine anlatarak rahatladığı için eşinin dedikodusunu yaptığını söylemiştir. Dedikodu konusunda bir diğer faktörse kişinin hayatına belirgin bir yeniliğin girmesinden kaynaklanmaktadır. Yeni nişanlar, evlilikler, satın alınan ev, araba veya işe başlama gibi olayların göz önünde olması ve yapılmak istenenin

başkası tarafından yapılması nedeniyle dedikodular artmaktadır. Kendisi ya da ilesinde din eğitim alan kişiler dedikodunun dinen büyük günah olması nedeniyle dedikodu yapmamaya çalıştıkları ve dedikodu yapılan ortamlarda bulunmamaya, yapanları da uyardırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

3.4.Dedikodunun Mekanları

Dedikodu kimilerine göre o kadar alışılan bir eylemdir ki mekanı yoktur. Ve dedikodu için gerekli olan tek şey iki kişinin bir arada olmasıdır. İki kişinin bir arada olduğu her yer dedikodunun mekanıdır artık. Genel olarak belli bir mekanı olmadığı söylenen dedikodunun kendiliğinden ortaya çıkma imkanı bulunduğu yerler vardır. Özellikle rahat olunabileceğinin düşünüldüğü kahvehaneler, berberler, kuaförler, işyerleri, evler, kapı önleri, düğünler, iletişim araçları vb. yerler dedikodunun kolayca gerçekleşebileceği mekanlar arasında sayılabilir.

Araştırmanın dördüncü sorusunda, katılımcılara göre “Dedikodunun yaygın olarak yapıldığı mekanların nereler olduğu ve neden buralarda dedikodu yapıldığı ile ilgili düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Sizce dedikodunun yaygın olarak yapıldığı mekânlar nerelerdir? Neden buralarda dedikodu yapılır?

“Genellikle toplu ortamlarda yapılıyor. Mesela kadın günlerinde, son zamanlarda taziyeler hiçe sayılıp, Kuran okunması durduktan sonra hemen dedikoduya başlanıyor. Hemen grup kuruluyor. Herkes tanıdığıyla ölen kişi fakirse çocukları zor durumda kaldı, zenginse Allah rahmet eylesin arkada çocukları zorluk yaşamayacak gibi konuları konuştuktan sonra taziyeye gelen kişilerden başlayıp akrabalar ile ilgili çocuğunu okutmuş, terbiye vermiş, evi düzenli ya da değil, gibi başarıyı kıskanan konular konuşuluyor.” (S. T, 45, K)

“Sigara içilen alanlarda, kahvehanelerde daha çok yapılır ve özellikle siyasiler çekiştirilir. 4. Murat’ın kahvehaneleri yasaklama nedenlerinden birisi de budur. Umuma açık alanlarda insanlar bazı şeyleri söylemekten korkması ve kapalı alanların mahremiyeti sağlaması nedeniyle dedikodu daha çok buralarda yapılır.”(H. E, 26, E)

“Kahvehaneler, kadın günleri, yakın arkadaş çevreleri, içkili mekanlar, dernekler ve lokaller, siyasi gruplar, öğretmenler odası, sigara içilen mekanlar, yemek molalarında yapılır. Boş zaman, grup birlikteliği vb. nedenler ile buralarda dedikodu yapılır.”(F. R, 41, E)

“Toplu yaşam alanları, erkekler için kahvehaneler, kiraathaneler, kadınlar için beş çayları, dolmuşlar da seyahat ederken, berberlerde, cafelerde, sosyal medya resmi dedikodu aracı olarak görüyorum. İnsanların bir araya gelip daha rahat konuşabildiği ortamlar olması nedeniyle buralarda daha çok dedikodu yapılır.”(E.P,38, E)

“Kadın günlerinde, dini sohbet için toplanılan yerlerde, taziye evlerinde, düğünlerde daha çok yapılıyor. Taziye evinde taziye sahibinin davranışları, verdikleri yemekler, düğün evinde takılan takılardan gelinin damadın, kayınvalide, kayınpederin durumuna kadar her şey konuşulabiliyor. “(Ü. D, 25, K)

“Mahalle ve sokak aralarında rastgele karşılaşma esnasında, özellikle de binada kapı önlerinde saatlerce dedikodu yapılıyor. Bunun amacı aldıkları eşyaları, evi insanlara duyurmak bu amaçla ev yerine herkesin duyacağı yerler tercih ediliyor.”(B. G, 30, K)

“En çok yalnız kalabildiğimiz her yerde yapılıyor. Mobil iletişim araçları, whatsapp grupları, tweeter, mesenger da bir fotoğrafın, sanatçının bile dedikodusu

yapılıyor.”(G. E, 18, K)

“Kesinlikle kadın kuaförü olarak kuaförler ve berberler olduğunu düşünüyorum. Gelen müşteriye çalışıyor musunuz şeklinde bir soru yönelttiğimiz anda sohbet başlıyor. Kendisi ne paylaşmak istiyor ise onu anlatıyor. Hem fiziksel hem de ruhsal bir rahatlama sağladıklarını gözlemliyoruz. Bir nevi terapi sağlıyor.”(Ç. S, 30, K)

“Hiç önemli değil, hasta ile eczane çalışanları arasında mesafe olmasına rağmen burada yapılıyorsa her yerde yapılacağını düşünüyorum. O kültürle alakalı samimiyetsizlikle alakalı bir durum. İnsanların binlerce kimliği var ve kimlik değiştirme problemi yaşıyor. Ailenin çocuğunu yetiştirememesi, dini, hayatı yanlış anlamamızdan, okuyamamamızdan elimizden bir şey gelmiyor olmasından her insana göre bir sebep olduğunu düşünüyorum.”(Ö. O, 40, E)

“Genellikle camilerde cami hocası hakkında konuşuluyor. Su-i zanda bulunulabiliyor. Hoca 33 lük teşbih kullanıyor. Hoca takkesiz dolaşıyor. Hocamız maça gidince, çocuklar ile oynayınca böyle hoca mı olur. Bizim zamanımızda böyle şeyler yoktu gibi konuşuluyor. Genelde cami cemaatinin yaşlarına göre konuşulan konular değişiyor.”(M. B, 33, E)

Dedikodunun yaygın olarak hangi mekanlarda yapıldığı ve neden buralarda yapıldığı konusunda katılımcıların söylemlerinden de anlaşılacağı gibi kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kır yaşamı, ailede din eğitimi alma durumuna göre değişiklik göstermektedir. Dedikodunun yapıldığı mekânlar denildiğinde akla belli başlı yerler gelse de aslında iki kişinin olduğu her yerde dedikodu yapılabilmektedir. Katılımcılar dedikodunun mesleklerine ve kent-kırt yaşamlarına göre öğretmenler odası, sigara içme alanları, kafeterya, kantin gibi yerlerde verilen molalar dışında mahalle ve sokak aralarında rastgele karşılaşma

esnasında, apartman merdivenlerinde, kapı önlerinde yapılabildiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların cinsiyetlerine, geniş-çekirdek aile biçimlerine göre kadınların altın günleri, beş çayları, dini sohbet için toplanılan evler, erkeklerin bir arada toplanabildikleri kahvehaneler ve gençlerin toplandığı kafeler, esnaf ziyaretlerinde bayan kuaförü ve eczaneler de dedikodunun yapılabildiği mekânlar olarak sayılmaktadır. Van'daki taziye kültürü, kadınların dedikodu mekânı olarak söyledikleri bir başka yerdir. Bunun dışında dikkat çeken ayrıntı ise dedikodunun mekânsız olarak yapılabilir hale gelmesidir. Katılımcılar yaşlarına, eğitim durumlarına göre mobil iletişim teknolojileri ile arama, whatsApp, twitter, messenger, skype gibi anlık konuşma ve mesajlaşma programlarıyla da dedikodu yapmak için artık kişiyle karşılaşmak veya bir yerde bir araya gelmeyi beklemeye gerek kalmadığını, elde edilen bilgi o an içinde paylaşılabilir hale geldiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların kendisi ya da ailesinde din eğitimi alma durumlarına göre söylemlerinden de anlaşılacağı gibi dedikodunun mekânı olarak sayılabilecek sayısız yer bulunmakta bir araya gelinen her yer dedikodu mekânı olabilmektedir. Bunun en büyük örneği ise cami cemaatinin imamlar ve diğer cemaat bireyleri hakkında konuşmalarının yapıldığı yer olarak camilerde bile dedikodunun yapılabilen olmasıdır. Neredeyse birçok mekan ile iç içe geçmiş olan dedikodu günlük hayatın içine sinmiş hale gelmiştir.

3.5. Dedikodunun Cazibesi

Dedikodu denilince genelde zihinlerde olumsuz bir algı oluşmaktadır. Çünkü dedikodu genel olarak çekiştirme, gıybet, karalama gibi bazı olumsuz kavramlar ile bir tutulmaktadır. Ancak dedikodu ile ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında bunun kimi zaman farklı olabileceği dedikodunun bazen olumlu olabileceği de görülmektedir. Yani dedikodunun hem pozitif tarafı hem de negatif bir tarafı vardır.

Araştırmanın beşinci sorusunda, katılımcılara göre neden dedikodunun cazip olduğu ve dedikodunun hoşça giden yanlarının neler olduğu üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Neden dedikodu çok caziptir? Dedikodunun cezbedici, hoş giden yanları nelerdir?

“Çünkü yasaklanan şeyler insanlara çok cazip geliyor. Kendini kanıtlamak gibi oluyor aslında ben bir yasağı deldim. Bende bir bireyim var olma çabası gibi.”(K. K, 26, K)

“Dedikodunun cazip olma nedeni dini, ahlaki açıdan caydırıcılığının olmaması.. Bazı şeyler zamanla sıradanlaşır, sıradanlaşınca da önemsenmez, Şu an yalan konuşmakta öyle insanlar yalan konuşmayı sıradan hale getirmişler. Oysa yalan konuşmak zina kadar ağır bir suç. Herkes yaptığı için de sıradan hale gelmiş, İnsanlar Allah’a inanıyor ancak Allah’a güvenmiyor, Allah’a güvenmediği içinde günah işliyor. Allah’a güvense o hataları yapmaz. Allah’ın vaadinden dönmeyeceğini umursamıyorlar.”(H. M, 41, E)

“Dedikodu insanların egosunu tatmin ediyor. İnsan içerisini boşalttığına dertlerini anlattığında bir rahatlama hissi oluşuyor. Aslında başkasını kendi derdine ortak ederek taraftar bulmuş oluyor, ben bunu bunu yaşadım. Karşıdaki de bunu üç beş kelime ile cevap verdiğinde sen de ona ortak olmuş oluyorsun bu da insanın kendisini daha güvende hissetmesine neden oluyor. Düşüncesini tasdik eden birisinin olması onu onore ediyor, haklılığını ortaya koymuş oluyor. “(V. G, 41, E)

“Birileri ile ilgili iyi veya kötü konuşmak insanları iyi hissettiriyor. Bunun nedeni kendimizle barışık olmamamız, kendimizde olan eksiklikleri gidermek yerine karşı tarafın eksikliklerini ortaya koymak bizi mutlu ediyor. Aslında aynı hata bizde de var ama bunu arkadaşımızda, komşumuzda, üstümüzde başkalarında arıyoruz. Aslında aynı durumda olsam bende aynı şeyi yapardım diye düşünmeyiz. Yeşil kazak giyeriz ama sarı kazak giyeni eleştiririz oysa sende aykırı bir şey yapıyorsun ama senin yeşili öne çıkarman için sarıyı eleştirmen gerekiyor. Ortaya koyduğun şey kendin. Bana eleştiri gelmeden ben karşıya saldırıyorum aslında.. Bu bir savunma da aslında örneğin benim komşularım ile iletişimim kötü ancak iletişimi daha kötü olan

başka birini örnek vererek kendi alanımı korumuş oluyorum.”(S. D, 42, K)

“İnsanların cinsel dürtülerine neden bu kadar düşkün olduğunun cevabı ile dedikodu yapmanın cazip olmasının nedeni tamamen haz ve zevk almaktır. Para kazanmakta öyle o kağıda değil, para ile elde edeceği şeylere daha çok değer veriyor. İnsanın doğasında olan tüm özelliklerin kıyamete kadar devam edeceğini düşünüyorum.”(M. G, 29, E)

“Sosyal doyum olması nedeniyle cazip gelir. Ben sizin gibi olmak isterim, sizin gibi olamayınca bu sefer davranışlarınızı kötümeye başlarım veya karalamaya başlarım. Olumsuz yansıtma yaparak kendi eksikliklerimi kapatıyorum, kendimi rahatlatıyorum. Öfke kusması, duygu birikimlerinin olumsuz dışa vurumunu sağlaması nedeniyle caziptir dedikodu.”(E. P, 38, E)

“Muhabbet açabilmek adına konuşacak başka bir şeyi olmadığı için, konuşma ihtiyacını gidermek, rahatlamak için konuşuyorlar. Ki aslında insan olarak hepimiz aynı zaafı taşıyoruz ama onu kamufler etmek için yapıyoruz belki de.”(R. G, 28, E)

“Kesinlikle iman eksikliği olduğunu düşünüyorum. Korkmuyoruz. Ahireti sürekli hatırlasak belki o cazipliğini kırabiliriz.”(D. S, 27, K)

“Bir şey helalse onu yapmak cazip gelmiyor, ama haramsa çok cazip geliyor, şeytanın bir oyunu, onu tatlandırarak insanın daha fazla yapmasını istiyor.”(K. K, 26, E)

“Bir bayan kuaförü olarak kıskançlık, merak ve ilgi çekmek başta olmak üzere içerisinde bulunduğunuz ortam da dedikoduyu cazip kılıyor. Konuşulunca siz bir yorum, diğeri bir yorum derken konuşuluyor. Kaç kez tövbe ettim ancak ortam

tekrar başlatıyor.” (İ. A, 35, K)

“Dedikodu aslında hakkında bilgi sahibi olmadığın kişi ile ilgili ön bilgi edinmeyi, kısaca bilgi akışını sağlaması nedeniyle cazip.” (K. K, 25, K)

Katılımcıların verdiği cevaplarda dedikodunun çoğu zaman zararlı bir konuşma olduğu, kötü niyetlerle yapıldığı yanıtları sıkça alınmıştır. Bu sorudaki amaç dedikodunun bu kadar kötü olduğu düşünülmesine rağmen neden bu kadar yapıldığı üzerinedir. Dedikodu mutlaka sonuçları itibariyle negatiflikler barındırmasına rağmen bir cazibesi vardır Katılımcıların çoğunluğu dedikodunun cazibesinin kıskançlık duygusunu dolaylı yoldan gösterilebilmesinden ve merak duygusunun giderilmesinden geldiğini düşünmektedir. Dedikodu gündelik yaşamın içerisinde kişilerin tanıdıkları veya tanımadıkları kişilerin ne yaptığı, ne yaşadığı ve kritik olaylar hakkında ön bilgi edinmesini kolaylaştıran konuşma türüdür. Bu konuşmaların bir kişiyle muhabbete başlamadan önce o kişiyi tanımada yardımcı ve rahatlatıcı bir duygu olduğu düşünülür. Dedikodunun cazibelerinden birisi bu rahatlamayı sağlamasından gelmektedir.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile yapısının, kent/kırda yaşamasının dedikodunun neden cezbedici olduğu ve cezbedici yanlarının neler olduğu konusu üzerinde bilgiye hâkimiyetin dışında, kişinin öfke, sinir, kıskançlık gibi duygularını, kişinin arkasından konuşarak dindirmeyi ve yumuşatılmış halde dışavurumunu sağladığını, kişinin kendisine söylediğinde, çatışma yaşayacağını ve belki de ilişkisinin sonlanacağını bildiği için dedikodu yaparak hem duygularını boşaltmış hem de o kişiyle bu derece problemler yaşamayacağını düşünmesini, kişinin kendisinde olmayan fakat başkasında olan kötü huylarını anlatarak dolaylı yoldan bende böyle kötü özellikler yok diyebilmesini ve kendisini yüceltebilmesini, kendi üstünlüklerini dedikodu yoluyla gösterebilmesini aynı zamanda stratejik konuşmalar yaparak topluluk içinde kişiyi gruptan dışlamayı, işine son vermeyi, provokasyonu sağladığını, insanları konuşacak bir şey

bulamadıkları için rahatsız eden sessizlikten kurtarıp siyasi, magazinsel, sportif muhabbetler açma ve konuşmayı sürdürülebilirliği görevi üstlendiğine yönelik etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ailesinde ya da kendisi din eğitimi alan kişiler ise dedikodunun her hangi bir cezbedici yanının olmadığını belirtmişlerdir.

3.6. Dedikodunun Faydaları, Zararları ve Amaçları

Dedikodu insan iletişimde önemli bir role sahiptir. İletişimin başlaması, devamlılığın sağlanması, bireylere sıkıntılarını anlatarak rahatlama olanağı sağlaması ayrıca dedikodu yapan bireyler arasında paylaşma, dayanışma ve sosyalleşme, yakınlık ve samimiyeti artırması açısından dedikodunun içeriği önemli olmaktadır.

Dedikodu bireysel, sosyal alanda olduğu gibi kurumsal alanda da faydalı olabilmektedir. Özellikle dedikodunun örgütsel yaşamda önemli etkilerinin olduğu yapılan etkinlikler ile bireyleri bir araya getirip birbirine yaklaştırdığı, samimiyeti artırdığı bazı araştırmalar ile desteklenmektedir. Kurumsal açıdan baktığımızda kimi çalışanlar dedikodu sayesinde etrafında olup bitenler hakkında ve özellikle rakipleri hakkında bilgi elde ettiklerini hatta dedikodunun kariyer yükseltmenin bir yolu olduğunu belirterek dedikodunun faydalı olabileceğine işaret etmektedirler. Ayrıca dedikodu bir iş yerinde veya sosyal çevrede aksayan ve yanlış olan bir tutumu ortaya koyabilme olanağına sahip olduğu için de yararlı görülmektedir.

Dedikodu toplumsal bir dayanışma içerir. Dedikoduda failler anonim iken kurban ise açıkça bellidir. Belirli kişi ya da kişilerin adını lekelemek üzere tasarlanan, güçsüz olanın güçlü olana karşı en önemli itibar zedeleme aracı olarak kullanılan dedikodu, suç mahallinde en iz bırakmayan silahlardan biridir. Dedikodudaki amaç karşıdakini zedelemek ve ona zarar vermektir. Bu nedenle dedikodunun kimi zaman toplumsal sapmaya neden olduğu bir gerçektir.

Araştırmanın altıncı sorusunda, katılımcılara göre dedikodunun faydaları, zararları ve amaçlarının neler olduğu üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Dedikodunun faydaları, zararları ve amaçları nelerdir?

“Bence dedikodunun genel geçer bir faydası yok ancak kişiye kendini iyi hissettirir. Kendi egosunu tatmin eder. Kişisel faydası budur. Zararı ise şu zaten yaptığın şey yanlış, davranışın kendisi yanlış, çünkü kişi ile ilgili karakteri ile ilgili iletişimi ile ilgili ilişkileri ile ilgili sürekli bilgi paylaşıyorsun ve bu onun bilgisi dahilinde değil, kulis yapıyorsun farkında olmadan ona karşı bir tavır gelişmesine sebep oluyorsun, kişiyi yalnızlaştırabilirsin. Dedikodu yapmanın amacına gelince kelime olarak kötülüğü koyarsak aslında bir amacı var. Dedikodunun sıradanlaşması farklı ancak amaç kötülük ise ve biriyle ilgili bilerek durmadan kasıtlı sürekli yapılması bireyi yalnızlaştırabiliyor. Masumane konuştuğunda da aslında iyi niyet yok çünkü yaptığı davranış temel de yanlış bunun altına iyi niyeti koymak kendini kandırmaktır. “(S. D, 42, K)

“Faydası yapan için o anlık haz aldığı için o olabilir. Ama yapılan için bir faydası olduğunu düşünmüyorum. Zararı ise itibarın zedelenmesidir. Fitne kaynağıdır. Cinayetten bile üstün görülüyor fitne, toplumda bir fesat bozulmaya neden oluyor. Amacı olanı da vardır. Amacı olmayan da vardır. Boşboğazlılığından da yapabilir, çıkarları, karışıklık çıkarmak nedeni vs. amacı ile de yapılabilir. Hz. Aişe'ye yapılan iftira olayı dedikodudur. Hz. Zeyd'in eşi ile peygamberimizin evlenmesi bir dedikodu nedenidir. İnsanları gözden düşürmek amacı örneğin ebter soyu kesik ifadesinin kullanılmasının amacı itibarını zedelemek, güçsüzlüğünü göstermek, tasarlayarak yapılabilir. “(M. G, 29, E)

“Kimseye bir faydası olmaz. Örneğin birisini tanımıyorsunuz ama çevre onun hakkında konuşunca siz de de bir ön yargı oluyor ve etkileniyorsunuz. Acaba diye bir soru işareti oluşturuyor. Dedikodusu yapılan kişinin de itibarı azalıyor. İtibarı azalan kişi kendisini aklamak zorunda hiss ediyor. Aklayamayınca da yalnızlaştırıyor.

Kıskandığı için yapıyor genellikle dedikodu ama bazıları da alışkanlık haline getirmiş konuşmak için konuşuyor. “(A. A, 62, K)

“Dedikodunun kimseye bir faydası yok ama zararı çok. Önce kendine zarar veriyorsun çünkü dedikodu çok büyük bir günah. Dışarda dedikoducu olarak damgalanıyorsun. Dışlanmana sebep oluyor. Dedikodunun bir amacı olduğunu düşünmüyorum. Bence dedikodu yaparak onu küçük düşürmüyorsun kendini küçük düşürüyorsun. “(G. O, 18, K)

“Hiçbir faydası yok. Yıkımları çok. Dedikoduyu yapan kişi en başta dışlanır. O kişiyi bunalıma götürür. Allah muhafaza intihara götürür. Son seçimde muhtarlık seçiminde Van Çatak'ta ölüme sebep olmuştu. Köyün yeni muhtarı taziyeye gelmiş o kişiye taziye sahipleri saldırıyor. Bu Van'da çok ayıp görülür. Ne olursa olsun Van'da taziyeye giden kişi düşman bile olsa dokunulmaz. Saldırıya uğrayan kişinin oğlu bu durumu duyar duymaz kalp krizi geçirip vefat etmiş. Bunun nedeni olarak ise muhtarın her seçim dönemi mutlaka bir fitne ortaya atıp herkesi birbirine düşürmek istemesi olduğunu ve dayı yeğen olmalarına rağmen bunu yaptıklarını anlattılar. Akraba da olsa dedikodunun nelere sebep olduğunu gördük. Ki Van'da da akrabalık ilişkileri inanılmaz sıkı olmasına rağmen böyle bir durum yaşanıyor.”(M. B, 33, E)

“Dedikodunun zararları çoktur, özellikle Van gibi küçük yerlerde dedikodu çok hızlı bir şekilde yayılabiliyor. Mesela mahallelerde herkes birbirini tanıyor. Eğer bir kız ile selamlaşmışsan o kızın adı çıkıyor ve kızın itibarı zarar görüyor. Kartopu misali herkes bir şeyler katarak anlatınca bazı kızlar evde kalıyor, evlenemiyor. İş yerinde de eğer kadın personeller ile şakalaşırsan adın çıkabiliyor. Bu durumda kız da sen de işi bırakmak zorunda kalıyorsun, çünkü namusuna leke gelmesi söz konusu oluyor. “(R. Ö, 26, E)

Dedikodunun fayda, zarar ve amaçları üzerine sorulan soruda katılımcıların büyük çoğunluğu dedikoduyu tamamen zararlı, faydası olmayan konuşmalar olarak nitelemiştir. Bunun dışında bazı katılımcılar ise birkaç faydasının bulunduğunu fakat bu faydaların da aslında geçici olduğunu söylemektedir.

“Dedikodunun bir faydası olmaz ancak insan rahatladım diye kendini kandırabilir. Aslında doğan konuşma ihtiyacını dedikodu ile giderdiği için rahatladığını düşünür. İslam dini açısından kendisi başta olmak üzere başkalarına da zarar verir. Başkası hakkında ön yargılı olmaya sebep olabilir. Çünkü dedikodu yapan insan o ortamda onu tanımayan insanları da etkileyebilir. İnsanın konuşma ihtiyacını gidermek için bulduğu boşluğu gidermesidir dedikodu bu nedenle herhangi bir amacı olduğunu düşünmüyorum.”(E. B, 26, K)

“İnsanda psikolojik rahatlık sağlıyor. Kişinin direk yüzüne söyleyemediğin şeyi başka birisi ile paylaştığın zaman rahatlama hissine kapılıyor insan. Zararı anlattığı şey gerçek ile örtüşmüyorsa belki bir vicdan azabı ortaya çıkar. Kastettiği şey A ama ortaya çıkacak şey Z birbirinden çok uzak noktalar ortaya çıktığında eğer o insanda vicdan varsa vicdan azabı, utangaçlık, af dileme helallik isteme gereksinimi duyuyor insan eğer biraz inancı varsa. Dedikodu yaparak hoşuma gitmeyen insanın en küçük hatasını piyeyi deve yapıyorum, onun eksikliklerini ortaya koyarak taraftar topluyor, kitle oluşturuyorum o kişiyi cezalandırmak istiyorum. Çünkü o kişi bana engel oluyor, dedikodunun gerçekleşmesine sebep olacak bir hal ve hareket dedikoduyu meşru kılacak bir neden değildir.”(V. G, 41, E)

“Bilgi edinme ihtiyacını karşılıyor. Onunla ilgili daha dikkatli davranmanı da sağlıyor. Kafanda çizdiğin profile uyuyor mu? Sorusunun cevabını karşılıyor. Kendini ifade etmeni sağlıyor, bazıları da bir dedikodu getirince kendisini değerli hissediyor, dikkat çekmeye çalışıyor. İnsanın öfkesini alıyor, stresini gideriyor, bireyler arasında bir samimiyet oluşsa da insanda “başkasının dedikodusunu yapan, niçin benim dedikodumu yapmasın?” şüphesiyle güven duygusunun zedelenmesine

neden oluyor“(K. Ö, 35, K)

“Dedikodunun bilginin paylaşılması ve çoğalması anlamında faydalı görüyorum. Bazen öyle olaylar olur ki ortada konuşmak uygun olmayabilir ancak kulaktan kulağa gittiğinde bir sorun olduğu ortaya çıkar. Dedikodunun dozu kaçmadığı sürece insanları olmasını istemediğimiz bir noktaya götürmediği sürece ben dedikoduyu faydalı buluyorum.”(E. E, 32, E)

“Kişisel olarak rahatlatıyordur, hafifletiyordur böyle bir faydası olabilir. Dedikodu aslında var olmayan durumları yaratmaktır. Olmayan durumlar varmış gibi gösterilerek başkalarını itham etmek, lekelemektir. Kişiler belki zararın farkında değildirler. Ben inanmıyorum insanlar bilerek isteyerek başkalarına zarar versin, kötü ruhlu olması gerekir. O yüzden çok da sonucu düşünülmeden yapılan davranışlar, söylemlerdir. Amaçsız oluyor çoğu spontane iki kafadar bir araya geliyor ve konuşuluyor. Bu durum da kişilerin “dedikoducu” şeklinde tanınmasına, itibarının zedelenmesine ve toplumda saygınlığını kaybetmesine sebep oluyor. “ (E. P, 38, E)

“Dedikoduyu hep kötü olarak söylüyoruz da iyi tarafı olabilir. Mesela birinin kötü bir şeyi anlatıldığı konuşuluyorsa etrafındakilerin uyarılması için iyi bir şey olabilir ama kötü niyetli yapıldığında zararı oluyor karşı taraf duyduğumda yıpranmasına sebep oluyor. Mesela ikili ilişkilerin bozulmasına sebep oluyor mutlu olacağın bir şeyken mutsuz olmana sebep oluyor. Ayırıştırıyor insanları dedikodu, boş zamanın olduğu için vakit geçirmek için yapılıyor genelde. Vaktini muhabbetle geçirmek amacıyla yapılıyor sadece, zaman geçirmek için ve kıskançlık amacıyla yapılıyor.” (E. Y, 26, E)

Dedikodunun herhangi bir faydası olmadığı görüşünün aksine bazı katılımcılar ise dedikodunun insanları gündelik hayatın stresinden kurtardığını, elde

ettiği ön bilgi ile uyardığını, rahatlamayı sağladığını savunanlar da bulunmaktadır. Dedikodunun sağladığı gruplaşma bazı katılımcılar tarafından zarar olarak görülürken, bazıları ise gruplaşmanın bir faydası olduğunu savunmaktadır. Bunun dışında katılımcılar dedikodunun oluşturduğu muhabbetle yapay da olsa bir samimiyetin oluştuğunu ancak oluşan bu samimiyetin şimdi başka birinin dedikodusunun yapan kişi, neden benim de dedikodumu yapmasın şüphesiyle güvensizliğe neden olduğunu, bu durumun da kişilerarasında oluşan dert anlatma, sır paylaşma şeklindeki muhabbetin oluşmasını engellediğini belirtmektedirler.

Katılımcılara göre dedikodunun zararları ise iletişim azalması, kopması, güvenin azalması, insanları kırılması gibi bireylerarasında bağların zedelenmesi esasına dayamaktadır. Bunun dışında kişinin “dedikoducu” şeklinde tanınmasına, itibarının zedelenmesine ve toplumda saygınlığını kaybetmesine sebep olduğunu ve dedikodu yapan kişinin konuşmalarının ortaya çıkması halinde utanç vermesine, vicdani olarak rahatsızlık duymasına sebep olduğu da söylemektedirler. Dedikodu bilgisi ile konuşma esnasında bireyler kendi bildiklerinin karşılığında dolaylı olarak, karşı tarafın bildiklerine talip olduklarını gösterirken kendi düşündüklerine ortak arama, kendi gibi düşündürme, hissettirme çabasındadırlar.

Dedikodu yapmaktaki fayda, zarar ve amacın katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile yapısı, kent/kırda yaşaması ve kendisi/ailesinde din eğitimi alma durumuna göre çekememezlik, kıskançlık, zaman geçirme, kendini tatmin etme, bilgiye hâkim olduğunu gösterme ve elde ettiği bilgileri paylaşmak, yeni bilgiler elde etme gibi nedenlerden kişiden kişiye değişebileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

3.7. Dedikoduyu Engellemeye Yönelik Yaklaşımlar

Dedikoduya maruz kalmak insanın psikolojik ve sosyal boyutu olmak üzere tüm hayatını etkileyebilmektedir. Özellikle ağır hakaretlere maruz kalmak, iftiraya uğramak gibi bireyin kaldıramayacağı durumlar karşımıza çıkabilmektedir.

Dedikoduya maruz kalan bireylerden bazıları bu duruma itiraz ederek engellemeye çalışırken bazıları ise dedikoduyu engellemeye yönelik her faaliyetin dedikoduyu engellemek yerine daha da artıracığını belirterek herhangi bir eylemde bulunmadıklarını belirtmektedirler.

Dedikoduyu engelleyen en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza “din”in çıktığını belirtmek gerekir. Çünkü din ve koyduğu kurallar bir toplumu bir arada tutan, bize ne yapmamız gerektiğini belirttiği gibi ne yapmamamız gerektiğini de belirten bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi İslam dini dedikodunun her türüsünü yasaklamaktadır. Ayrıca dedikodu yapılan bir ortamdaki kişilerin birbirini uyarması, engel olmaya çalışması ya da tecrübeye dayalı bir durumun yaşanması da dedikoduyu engelleyen unsurlardandır.

Ancak bazı kişiler hayatımızın her alanında bir şekilde dahi olduğumuz, kaçamadığımız dedikoduyu engellenin pek de mümkün olmadığını belirtmektedirler. Görüldüğü gibi hayatımızın her alanına sirayet edip sık sık meydana gelmesi nedeniyle artık alışkanlık haline gelen ve normal bir davranış olarak kabul edilen dedikoduyu engelleyen bir takım unsurların olabileceği ancak bunu engellenin çok zor bir iş olduğu belirtilerek dedikodunun günlük hayatımızda ne derece önemli bir aktivite olduğu görülmektedir.

Araştırmanın yedinci sorusunda, katılımcılara göre dedikodunun önlenilmesinin mümkün olup olmadığı, eğer mümkün ise nasıl önenebileceği ve önlenmeli mi konuları üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Dedikodu önenebilir mi? Nasıl önenebilir? Önlenmeli mi?

“Dedikodu ancak insanların evrensel ahlak ilkelerine sıkı sıkı sarılmasıyla önenebilir. Başka hiçbir şekilde önlenemez. Herhangi bir din duygusu, herhangi devlet zorbalığı, baskı ile önlenemez. Dedikodu yapan insanların kendisi için

yapılmasını istemediği şeyi başkaları için yapmaktan vazgeçemedikleri sürece dedikodu devam edecektir. Kuranda siz günah işleyip tövbe eden bir topluluk olmasaydınız Allah sizi helak eder sizin yerinize günah işleyen bir topluluk yaratırdı ayeti olmasaydı ben önlenbilir derdim ancak ben önlenemeyeceğini düşünüyorum. Gıybet en tatlı günahlardan biridir. İnsanlar bir çok günahı terk edebilir ancak dedikoduyu terk etmeleri zordur. Dedikodu yaparak nefsin kendini tanrı gibi hissediyor ve başkalarını küçültüp kendisini yücelterek tanrısal duyguya yaklaştırıyor.”(F. R, 41, E)

“Dedikodu bence önlenemez, insanların ağız torba değil ki büzesin diye bir atasözümüz var bu nedenle her zaman konuşmaya devam edecekler. Peygamberin arkasından bile dedikodu etmişler, biz sıradan insanların arkasından mutlaka dedikodu yapılır.”(V. G, 41, E)

“Hayır dedikodu önlenemez. Çünkü bu herkesin yapmaktan mutlu olduğu, farkında olmadan yaptığı, sıradan herkesin kabul ettiği bir davranışa dönüşmüş bu kadar kalıplaşmış bir davranışı ortadan kaldırmak çok zor. Bu dini telkinlerle de olmaz, sosyal yaşamda etik, ahlaki demekle de olmaz çünkü artık kanıksanmış, kabul edilmiş ve dedikoduya iyi niyet giydirilmiş belli bir kalıba koyulmuş bu nedenle bu davranış kötü olarak görmüyor.”(S. D, 42, K)

“Bana göre dedikodu önlenemez. Çünkü bir insan kendini ne kadar tutsa da bir noktadan sonra konu mutlaka dönüp dolaşır 3. Şahıslara gelebiliyor. Önlemek için gıybetin dini anlamda uygun olmadığı hatırlatılabilir. Ya da bizim köyümüzde bir büyük amcamız vardı. Toplantı yaptığımızda o hiçbir zaman başkası hakkında konuşmaz ve bizi uyarırdı. Bu durum böyle devam ederse kalkıp giderim diyordu. Gerçekten de bunun etkisini gördük. Böyle ailede, toplumda uyarıcı vasfında kimselerin çoğalması ile bir nebze de olsa olumlu etkisi olacağını düşünüyorum.”(M. Ç, 35, E)

“Günümüz koşullarında diğer günahlar bile bu kadar sıradanlaşmışken dedikodu çok önemsiz kalıyor. Yapmış ne olacak deniyor çünkü dedikodu insanı rahatlatıyor neden önleyelim ki ..”(K. M, 33, E)

“Maalesef önleyemiyoruz. Bizim işimiz insan ile ve gelen müşteri ile ilgilenmesek kendini beğenmiş oluyorsun. Müşteri tekrar gelmek istemiyor. Ekonomik sebepler nedeniyle müşteriyi dinlemek zorunda kalıyorsun o ortamı değiştiremiyorsun. Cevap vermediğinde neden cevap vermiyorsun neden sessiz kalıyorsun şeklinde cevaplar alıyorsun. Dedikoduyu yapan değil siz yalnızlaşıyorsunuz.”(İ. A, 35, K)

“Bence önlenemez ama azaltılabilir. İnsan kendisine hakim olabilir. Bizde insanız eleştirdiğimiz her davranışın daha kötüsünü biz de yapabiliriz diyerek empati ile sorunu çözebiliriz. Sosyal aktiviteleri artırarak, sosyal medyadan uzaklaşarak birbirimizi uyararak, empati yaparak dedikoduyu engelleyemesek de azaltabiliriz.”(G. O, 18, K)

“Dedikodunun önlenebilmesi için bir, eleştiriye açık olmalıyız iki, bir eleştiri karşısında sakın bir şekilde kendimizi kontrol edebilmeliyiz. Bunun temeli de eğitimden geçiyor. Bu durumda önlenebilmesinden ziyade otomatik olarak ortadan kalkmış olacaktır. Baskıcı bir toplum içerisinde ister dini ister ahlaki yaptırım olsun kesinlikle önleyemezsin.”(E. E, 32, E)

“Evrensel ahlak değerleri dediğimiz değerlerimiz var. Eğer insanlar bu değerlere sahip olurlarsa dedikodu istenmeyen bir durum olduğu için zaten önlenebilir. Örneğin başkalarının hakkına hukukuna riayet göstermek, yalan söylememek, başkalarının ardından konuşmamak gibi..Bu değerleri içselleştirmek, sevdirmek ve kazandırmak tabiki eğitimle başlıyor. Eğitimde de öncelik aile ortamında, sonra okul ortamında rol modeller görerek onu örnek alıp taklit ederek

sağlanabilir. “(E. P, 38, E)

“Dedikodu önlenabilir bence mesela dedikodu yaptığın kişi ben bu tarz tepkilerden hiç hoşlanmıyorum derse ve bu tepkisini sürekli dile getirirse sen o kişinin yanında dedikodu yapmazsın ve önlenabilir. Dedikodu yapıp yapmamak öğretilecek bir durum değil, kişinin kendi nefsi istekleri ile ilgilidir. Ne kadar aile bunun olumsuz sonuçlarını anlatsa da kişinin kendi ahlaki ve vicdanı değerleri ile ilgili diyebiliriz. Dinin dedikodunun önlenmesinde çok da caydırıcılığı olduğunu düşünmüyorum. İnsan gözüyle görmediği şeye iman gibi inanmakta tereddüt yaşamayı çok rahat hata yapıyorlar. Ciddi bir toplum yaptırımı ile karşılaşıldığında örneğin a şahsı çok dedikoducudur, ahlaki değerlerden yoksundur o daha caydırıcı oluyor. Bence insanın karakteri tabiatı daha etkili bu konuda.”(K. Ö, 35, K)

“Dedikodu önlenabilir. Eğer bir toplumda ahlaki ve dini değerleri yerleştirmek istiyorsak aileden başlamalıyız. Allah resulü buyuruyor ki bir yer de kötülük görüyorsanız düzeltemiyorsanız o ortamı terk ederek tepkinizi gösteriniz. Bir kişi sizin yanınızda birisini çekiştiriyorsa sizi de çekiştirir. Çünkü sizin gördüğünüzün ve işittiğinizin bir öncesi bir sonrası mutlaka vardır.”(E. T, 26, E)

“Dedikodu önlenabilir, örneğin insanlar kendi bakış açılarını değiştirerek kendilerini dedikodusu yapılan kişinin yerine koyup empati yaparak önleyebilir dedikoduyu. İnsanların meşguliyetleri artırılarak da önlenabilir. “(A. A, 62, K)

“Tamamen Şeriati ve fihhi boyutu hakkında bilgi verip yaptığının ne kadar tehlikeli olduğunu hal dili ile bizzat göstererek engel oluşturabiliriz. Biz temsil kabiliyetimizi kullanarak ve Allah resulünü -örnek alarak önleyebiliriz. İmamların bu konuda önder olacağını düşünüyorum. “(M. B, 33, E)

Dedikoduyu önleyebilmek katılımcıların çoğuna göre imkânsızdır. Çünkü dedikodu kimi zaman bilinçli, istemli olarak yapılırken kimi zaman da istemsizce farkında dahi olunmadan yapılabilir. Katılımcılar birçok probleme neden olan dedikodunun herhangi bir kanuni yasak olmaması, ağızdan çıkanların kimsenin kontrolünde olmaması, bilgi akışını sağlaması ve eğlenceli oluşu nedeniyle önlenemeyeceği gibi noktalara vurgu yaparak dedikodunun engellenemeyeceğini ancak kişinin kendi iradesiyle azaltılabileceğini belirtmişlerdir. Bu noktada kişinin iradesi, dedikodu yapılan ortamda bulunmama dikkat etmesi, bulunduğu ortamdaki dedikoduyu sonlandırmaya çalışması ve kendi ağzından çıkan sözcüklere ket vurması, empati yapması, kendini dedikodudan alıkoyması şeklindedir. Böylece dedikoduyu kısmen de olsa kendi çevresinde engelleyebilmekte ve önlenmesini sağlayabilmektedir. Bir diğer etken ise Van'da boş zamanlarda vakit geçirmeyi sağlayacak alternatif etkinliklerin olmamasından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar sosyal yaşamın aktif hale getirileceği ortamların oluşmasıyla boş vakitlerin değerlendirilebileceğini ve dedikodunun önleneceğini düşünmektedirler. Katılımcıların dedikodunun önlenemeyeceği üzerine düşüncelerinde ise kişilerin arkasından konuştuklarını yüzüne karşı konuşacak cesaretlerinin olmadığı, dedikodunun artık alışkanlık halini aldığı ve konuşma esnasında istem dışı bilinçsizce başladığı savunulmaktadır.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, geniş-çekirdek aile yapısının, kent/kırda yaşamasının dedikodu önlenir mi, nasıl önlenir, önlenmeli mi? konusu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılırken eğitim durumu ve mesleğine göre özellikle eğitimciler, aile ve öğretim kurumlarının iş birliği ile gerekli eğitimlerin verilmesi sonucunda dedikodunun önlenebileceğini, kendisi/ailesinde din eğitimi alan kişiler ise dedikodunun dinen büyük günah olması konusunda ortamda bulunan kişilere fıkhi yükümlülükleri hakkında bilgi verip uyararak ve bizzat hal diliyle de yaşayarak dedikoduya engel olunabileceğini belirtmişlerdir.

3.8.Dedikoduya İnanıp-İnanmama Tutumu

İnsanlar karşılıklı olarak kimi zaman kızgınlıklarını kimi zaman kırgınlıklarını kimi zaman da öfkelerini dile getirebilmekte ve pek çok şeyi aynı anda anlatabilmektedir. Bu süreçte anlatılan her şeyin doğruluğundan söz etmek ise oldukça zor olabilmektedir. Bazen bireyler kime inanıp inanmayacağı konusunda kaosa düşmekte ve karmaşa yaşayabilmektedirler. Bu noktada ise karşısındaki kişiyi yeterince tanıyıp tanımadığı, aradaki samimiyet ve güven duygusunun gelişmiş olması önem arz etmektedir. Bazen kendisini yeterince tanıdığımızı iddia ettiğimiz bireylerden hiç beklenmeyen davranışlar ile karşılaşabildiğimiz gibi yeterince tanımadığımız birinin anlattıklarını ise şüphe dolu bakışlar ile dinlememiz normal bir davranış olabilmektedir.

Kimi zaman insanlar öfke duydukları kişiler hakkında intikam amaçlı onu karalayan konuşmalar yaparak kendisini üstün gösterip karşıdaki kişiyi küçük düşürme çabası içerisine girebilmektedir. Bu durumda anlatılanlar tehlikeli bir boyuta ulaşabilmekte ancak anlatılanların karalamaya yönelik oluşu dedikodunun inandırıcılığını kaybettirmektedir. Bazen anlatılanlar doğru olmasa da öylesine gerçekmiş gibi anlatılır ki buna inanıp inanmayacağımız konusunda arada kalabilmekteyiz.

Araştırmanın sekizinci sorusunda, katılımcıların dedikoduyu inandırıcı bulup bulmadıkları, dedikoduya inanıp inanmadıkları, görüşlerine etkisinin olup olmadığı konuları üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Dedikodu inandırıcı mıdır? Siz dedikoduya inanır mısınız? Sizin görüşlerinize etkisi olur mu?

“Kişisel özellikler hayatı ve insanları anlama kapasitesi nedir bunlar giriyor devreye ona göre değişir. Kimisi hiçbir şey bilmiyordur hemen inanır. Ama ben çok şüpheli bir insanımdır mesleki etkisi de var tabii ki. Birisi bana bir şey anlattığında

gerçek olmama ihtimalini, bundan hangi çıkarı elde edebileceğini, bunu söyleyenin ona ne gibi faydası vardır. Benim hakkımda konuşulsa ben nasıl savunurdum kendimi diye düşünürüm. Ben pek inanmam, beni kandırmak zordur. Sadece kafamda bir soru işareti, acaba olabilir belki... “(M. G, 29, E)

“Ben gözümle görmediğim hiçbir şey inanmam. Benim görüşlerimi etkilemez. Ben mutlaka araştırırım. 15 yıllık arkadaşım bile getirirse önce hakkında dedikodu yapılan kişinin yanına gider konuyu soruştururum. Amacı ne diye düşünürüm.” (R. Ö, 26, K)

“Dedikoduya inanmıyorum aklıma hemen ölüm geliyor ve hesap vereceğim diye düşünüyorum. Gözümle görmediğim hiçbir şeye inanmıyorum. “(E. Y, 33, K)

“Dedikodu inandırıcı değildir. Güvendiğim birisi getirirse önce araştırırım sonra inanırım. Ancak güvenilir olmayan birisi ise inanmam çünkü insanlar birbirini düşürmek amacıyla yapıyorlar. Görüşlerime etkisi olur. Güveniyorsam güvenmemeye başlarım. Gördüğünün yarısına, duyduğunun hiçbirine inanma diye bir atasözümüz vardır. “(H. E, 26, E)

“Dedikodu bazıları için inandırıcı örneğin falsız yaşayamam diyen bunu hayatının merkezine koymuş insanlar tanıyorum. Ben dedikoduya inanmam. Görüşlerimi etkilemez. Gözümle görmem gerekir. Acaba yaptığı söylediği ifade ile kastettiği nedir amacı nedir? Niyeti öyle olmayabilir. “(K. M, 33, E)

“Eğer karşı tarafı gerçekten iyi tanıyorsam, dedikoduyu getiren kişinin lafını hemen çürütürüm “bence öyle değil” derim. Eğer gerçekten öyleyse “bilmiyorum, boş ver, bizi ilgilendirmez” derim.” (K. P, 26, K)

Bu altı katılımcının anlatımındaki ortak yön dedikoduya itiraz etmeleri, anlatılmamaları, dinlese de inanmamaları ve anlatanın niyetini anlama çabalarıdır. Dedikoduya inanmayanlar genellikle anlatan kişi de art niyet gören, aynı zamanda anlatımda abartma, yalan konuşma, farklı anlatma faktörleri olduğundan dolayı dedikoduya şüpheyile bakan kişilerdir. Bu yüzden dedikodunun bu kişilerin görüşlerinde, dedikoduya tamamen inananlar kadar etkisinin olmadığı belirtilebilir.

“Asla inanmıyorsunuz ama mutlaka etkileniyorsunuz. İnandırıcılığı da dedikoduyu getiren kişinin inandırıcılığına göre değişebiliyor. Güvendiğiniz biriye inanma oranı artarken güvenmediğiniz kişiye yönelik yaptığı hatadan dolayı rencide etme çabası içerisine girebiliyorsunuz. Çünkü hayatınız sakız değil insanların ağzında dolansın.”(F. R, 41, E)

“Kiminle konuştuğuma bağlı, eğer karşımdaki kişi çok güvendiğimi, bu asla yapmaz dediğim, başkası hakkında yanlış bir şey söylemez dediğim biriye inanma oranım artabilir. Ama sıradan biriyle konuşuyorsam he der geçerim dikkate almam. Muhatabım önemli kesinlikle. Görüşlerimi dedikodu zaman zaman etkiliyor diyebilirim. Ufak da olsa bir önyargı oluşturuyor.”(K. K, 26, K)

“Dedikodu insanları yönlendirebilir. Sizin değer verdiğiniz insanların yaptığı dedikodu ise benim için inandırıcıdır. Benim daha sonraki hamlelerimde az da olsa etkiler. Ancak yine de insanın aklında bir şüphe oluyor getiren kişi ile ilgili. Acaba bir çıkar çatışması vs. mi oldu da bu konuyu bana getirdi diye düşünürüm. Tanımadığım, güvenmediğim bir insan getirse beni etkilemez.”(V. G, 41, E)

“Dedikodu yapıldığında aslında şunu düşünüyorsunuz, bunu bana söylüyorsa başkasına da söylüyordur. Sağlam bir yere oturmaz. Kimin hakkında dedikodu yapıldıysa onda, malzeme olan kişi buna inanır. Hem getiren kişinin hem de hakkında konuşulan kişinin konumu önemlidir. Kişinin konumu da merakı artırır.

Güvenmediğin birisi getirdiğinde karşılığını bulmaz. Güvendiğin birisi seni korumak adına da o bilgiyi getirebilir. Yine de soru işareti bırakacak şekilde inanırsın. Tümünden bir kabul olmaz. Çünkü kişinin süsleyerek getirdiği bir şeydir. O yüzden bir araştırmaya ihtiyaç duyulur.”(S. D, 42, K)

“Dedikodu kesinlikle inandırıcı çünkü konuşan da inanıyor, dinleyen de inanıyor. Bende çoğunlukla inanıyorum dedikoduya. Güvendiğimi birisi bilgiyi getirdiğinde inanırım ve o kişiye karşı daha temkinli olurum. Güvenmediğim birisi getirdiğinde ise sorgularım, emin misin, ciddi bir günah bence konuşma. Özellikle genç kızlar hakkında konuşulduğunda hemen konuyu kapatırım. Dinimiz zinayı görsen de düşün diyor, o kadar ağır bir günah da temkinli olmayı öğütüyor. Okulda da böyle oluyor. İki öğretmen konuştuğunda hemen aralarında bir şey var olarak algılanıyor.”(Y. G, 38, K)

“Dedikoduyu yapan kişiye bağlı, çok inandırıcı sözlerle karşılaşırsanız yeri gelir, çok rahat inanabilirsiniz. Dedikoduya inanırım ancak tasvip etmiyorum. Dedikodu yapanı, dedikoduyu sevmiyorum. Bazen kendimi dedikodunun içerisinde gördüğüm zamanlar olabiliyor. Olayın dedikodudan ibaret olduğunu duyduğum an açıkçası duyduğum sözlerden dolayı utanç duyar ve keşke söylemeseydim, duymasaydım derim. Bir nevi haksızlık ettiğimi düşünürüm. Dinlemek bile beni rahatsız ediyor. Gözümle görsem bile inanmak istemediğim şeylere inanmam. Böyle bir şeyi yokmuş olarak görürüm. O insanı rencide etmemek, saygı duymak, empati yapmak nedeniyle inanmam. Dedikodunun yasak olduğu bir inanca sahipsek uhrevi yaptırımını da düşünerek böyle bir ortamda bulunmaktan ve dedikodu yapmaktan korkarız. “(E. P, 38, E)

“Söyleyen kişi güvenilir bir kimse mi daha önce bu konuda sabıkalı birisi mi ve getirdiği deliller somut mu ona bakarım. Öyle bile olsa yine de bir süzgeçten geçiririm tabi ki. Görüşümü değil ancak bakış açımı değiştirir. Biraz daha tedbirli olurum. Bana anlatılan yanlısını bir nevi gözlemlerim. Bakarım böyle bir hareketi

var mı ki bazen bu gözlemlene sırasında bile pişman olurum keşke yapmasaydım derim.”(M. Ç, 35, E)

“Anlatan kişinin bir yeteneği varsa inandırıcılık konusunda etkili olabiliyor. Yani bir seminer mi versen yoksa dedikodu mu yapsan daha etkili olur inandırıcılık konusunda kesinlikle dedikodu daha çok etkili olur. Eğitilmiş insanların görüşlerine etkisi bir nebze olsa da araştırma ihtiyacı duyarken, eğitimsiz kesimin görüşlerine etkisinin fazla olduğunu düşünüyorum. Örneğin bir öğrenci getirirse inanmam, ama bir öğretmen getirirse inanabilirim. Yine de araştırma ihtiyacı duyuyorum.”(M.E,33,K)

“Sürekli aynı kişiler ve aynı konu hakkında konuşulunca dedikodunun inandırıcılığı da artıyor. Biri abartıyor, diğeri yalan söylüyor ancak herkes aynı şeyi yapamaz diyorsunuz ve inanıyorsunuz. Tabi ki görüşlerinize etki ediyor.”(K.K,25,K)

“Aldığım eğitim, Allah resulünün ifadelerini düşünerek bana gelen bilgiyi araştırırım ve sağlıklı bir bilgiye ulaşıncaya kadar ona inanıp inanmayacağıma karar veririm. Bana bu haberi getiren bir kişi değil Allahtan korkan üç dört kişinin ağzından aynı şeyi duymam bizzat hakkında konuşulan kişi ile görüşmem gerektiğini düşünürüm. Haberi araştırırken de ben bir dedikoduya fitneye sebep verecek konuma düşmemeliyim buna dikkat ederim. Dedikodunun görüşlerim üzerindeki etkisi kişiden kişiye göre değişir. Beklemediğim bir kişi ile ilgiliyse tabi ki bir kırgınlık oluşur. Ama yanlışsam bu konuda özür dilemesini de bilirim.”(M. B, 33, E)

Katılımcıların geneli dedikoduyu anlatan kişinin özellikleri nedeniyle inandırıcı bulmaktadır. Toplumda saygın bir konumu olan, güvenilen, değer verilen kişilerin anlattığına inanılırken, sürekli konuşan, güven vermeyen kişilerin anlattıklarına ise inanılmamaktadır. Diğer önemli nokta ise anlatılan olayın gerçeklikle ne kadar bağlantılı oluşudur. Anlatılan sıra dışı, sıkça karşılaşılmayan olaylara dinleyici genellikle şüpheyle yaklaşmaktayken, dedikodusu yapılan kişinin

anlatılan konuyla bağının olma ihtimali, o olayı yapabilmesinin beklenmesi, anlatımın inandırıcı oluşu, heyecanlı konuşma tarzı, anlatana duyulan güven ve dinleyici ile hakkında dedikodu yapılan kişinin arasındaki bağın güçsüz olması dedikodunun inandırıcılığını etkileyen özelliklerdendir. Dinleyici ile dedikodusu yapılan kişinin bağları kuvvetli olduğu takdirde dinleyici olaylara inanmamakla birlikte anlatana çeşitli itirazlarda bulunabilmekte, hatta savunmaya bile geçebilmektedir. Katılımcıların dedikoduya inanmaları ile ilgili vurguladığı bir diğer şey ise dedikodunun zamanlamasındaki tutarlılıktır. Dedikodu genellikle karşıdakinin inanmasının kolay olacağı hassas zamanlarda ve gündemde olan konulardan seçilerek anlatılır. Dinleyici gündemde olan dedikoduya inanıp ona sahip olmak ister. Katılımcıların birçoğu dedikoduya inanmak ve görüşlerine etkisinin olması sorularına aynı cevapları verdiklerinden yanıtlarını tekrarlamamışlardır. Bunun nedeni ise genellikle inanılan dedikoduların görüşe etkisinin olmasıdır. Ancak biraz daha ileri gidip inanılmayan dedikoduların da görüşlere etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların bir kişi hakkında yapılan dedikodular yalan dahi olsa, hakkında konuşulan kişiyi gördüğü zaman aklına onun hakkında söylenenlerin geldiğini söylemesi her ne kadar görüşlerine etkisi olmadığını belirtse de o dedikoduyu dikkate aldığını dikkate alınan dedikodunun ise ister istemez kişinin görüşlerine etki edebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, geniş-çekirdek aile yapısı, kent/kırda yaşam ve kendisi/ailesinde din eğitimi alma durumunun dedikodunun inandırıcı olup olmadığı, dedikoduya inanıp inanmadıkları, görüşlerine etkisinin olup olmadığı konuları üzerinde herhangi bir etkisin olmadığı ancak eğitim seviyesinin ve mesleki konumun örneğin polis olan bir katılımcının görüşlerinin dedikoduya inanıp inanmama durumu üzerinde etkili olduğu ayrıca kendisi ya da ailesinde din eğitimi alan kişilerin dedikoduyu inanmadıkları ve görüşleri üzerinde etkisinin olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.9. Dedikodu ve Psikolojik Durum Arasındaki İlişki

Dedikodu yapmak bireysel anlamda kişiye rahatlık verirken bazen vicdani açıdan rahatsızlık da verebilmektedir. Sonuçları açısından bakıldığında ise dedikodu genellikle olumsuz sonuçlar doğururken sosyal ilişkileri de zedeleyebilmektedir. İlişkilerde gerekli olan ilk şey “ karşılıklı güven” iken dedikodu en çok sosyal hayata zarar vermekte ve güven duygusunu yok edebilmektedir. Dedikodu yapan birey güvenilir insan imajını yok etmekte ve bu durum onun hem psikolojik hem de sosyal yaşantısını olumsuz yönde etkilemekte ve yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Birey insanlar arasında dedikoducu-istenmeyen kişi etiketini alır. Sohbet ortamlarına davet edilmez, onun bulunduğu ortamlarda herkes daha dikkatli davranır, özel hayatlarına ilişkin önemli buldukları şeyleri ondan gizlemeye çalışır. Kişiye güvenilmez, yalnızlaştırılır ve uzaklaştırılır.

Kişinin kurduğu sohbetlerin temelinde başka insanlar varsa ve bütün iletişimini dedikodu yapmak üzerine kuruyorsa bu durum onun hayatında bir takım problemlerin olduğunu gösterir. Çünkü mutlu insanlar başkalarının hayatları ile ilgili konuşmazlar. Çeşitli sakıncaları olmasına rağmen bireyler arasında aktif olan dedikodu psikolojik açıdan bakıldığında kişileri rahatsız eden, pişmanlık duygusu yaratan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmanın dokuzuncu sorusunda, katılımcılara dedikodunuzun yapılmasına nasıl tepki verirsiniz, dedikodunuz yapıldığında nasıl hissedersiniz, korkar mısınız? konuları üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Dedikodunuzun yapılmasına nasıl tepki verirsiniz? Neler hissedersiniz? Korkar mısınız?

“Vallahi ben o kadar dedikodusu yapılan bir adamım ki genelde çok iftiraya denk gelirim. Üniversite de okurken çok oluyordu. Örnek fakülteye gitmişim, haberim olmadan birçok kızla adım çıkmış. Oysa öyle bir şey yok buna hiç üzülmem, çünkü

alt yapısı yok. Ama alt yapısı olsa sıkıntı olur. Toplumsal değerlere önem veren birisi ise dedikodusunun yapılmasını istemez. Ama insanları çok umursamayan önemsemeyen birisi ise benim gibi umursamaz. Dedikodunun kökeninde haset duygusunu da yok saymamak gerek. Önemsemediğim için dedikodumun yapılmasından korkmam. Beni tanıyan nasıl olsa bilir. Yunus Emre'nin söylediği gibi bilenler zaten bilir bizi bilmeyenlere selam olsun..."(M. G, 29, E)

"Ben güler geçerim. Kısmi doğru olan şeyler olsa da çok da umursamam. Dedikodu ile gelen bir şey ise eksikliklerimde olsa çok önemsemem. Ben kendimi kişiliğimi, karakterimi, bilirim. Ben içsel olarak vicdan olarak rahatsam hiçbir zaman korkmam. Benim en iyi dostum kendimim felsefesi ile yaklaşırım. Kendime küsmediğim sürece sıkıntım olmaz."(E. P, 38, E)

"Dedikodumun yapılmasına tepki vermem, merak ederim. Benimle konuşulsa mutlaka ona verecek bir cevabım olur. İnsanlar eğer arkamdan konuşuyorsa benim onlara gösterdiğim bir tepki var ki çekinip dedikodu yapıyor, Bu nedenle kendimi de bir süzerim, bende acaba ne var diye buna da bakarım. Dedikodumun yapılması beni etkiler, acaba ben çok mu eleştirilere kapalıyım diye düşünürüm. Hiçbir zaman benim hakkımda konuştunuz gibi bir eleştiride bulunmam. Konuyu bana açmalarını beklerim. Konuyu bana açtıklarında vereceğim bir cevabım olur. Bana açmazlarsa asla gidip sormam. Başka bir tepkim olursa yanlış olur. İnsanlar başka tepkiler olur diye dedikodu yapıyor. Ben dedikoduyu faydalı buluyorum. Ancak doğru bulmuyorum. İftira boyutuna ulaşırsa şiddet değil yasal çerçevede ne varsa yapılır. Dedikodumun yapılmasından korkmam, üzülürüm. İftiradan herkes gibi bende korkarım. "(E. E, 32, E)

"Benim şahsıma yapılan dedikodu da acaba ben hatamı yaptım önce kendimi sorgularım. Yapmadığım bir şey ise Allaha havale ediyorum. Gidip ona sormam neden bunu yaptın diye. Zaten o kendisini o seviyeye düşürmüş ben de bunu yaparsam onun seviyesine inmiş olurum. İnsan önce kendisine güvenmeli kendime

güveniyorsam dedikodumun yapılmasından hiçbir zaman korkmam. Çünkü az çok kiminle ne konuşacağını bilecek tecrübeye sahibiz. Beni ilgilendirmeyen her konuda o ortamı terk ediyorum. “(K. M, 33, E)

“Birisi dedikodumu yaptığında sadece susup Allaha havale ediyorum. En güzel hesap görücünün Allah olduğunu biliyorum. Çok üzüliyorum. Şimdi dokunsanız ağlayabilirim. Yaptığın bir şey hakkında konuşulduğunda insanın zoruna gitmiyor. Ama hiçbir şey yapmadığın halde konuşulunca insan yıkılıyor. Korkuyorum çünkü beni tanımayan insanlar inanabilir.”(A. A, 62, K)

“Tepki vermem dedikodumun yapılmasına çünkü ben de yaparım. O yüzden umursamıyorum. Ben kendimi biliyorum. Korkmuyorum bu yüzden.”(N. K, 38, K)

“Dedikodumun yapılmasına karşı artık çok nötrüm. Çünkü değiştiremiyorsun. Bir şekilde gerçekler ortaya çıkıyor. Ben ilahi adalete inanıyorum. Sessiz kalmayı tercih ediyorum. Çünkü çok çabaladım. Çabaladıkça battığımı hissettim. Sanki dünyanın en kötü insanıyım. Berbat hissediyorum. Çok üzüliyorum. Sinirleniyorum. Eskiden bir bardağı yere düşürsem çok kötü bir şey yapmış gibi hissediyordum. Benim hakkımda doğru olmayan şeyi söylediklerinde ben bile inanırdım. Özgüvenim tam olduktan sonra hiç takmıyorum. Bunun nedeninin iman eksikliği olduğunu düşünüyorum. Korkmuyorum artık. “(D. S, 27, K)

Katılımcıların bazıları dedikodularının yapılmasına üzülmesine rağmen tepki vermeyeceklerini, tepki vermekten kasıtlarının ise kavgacı bir tutum olmadığını belirtmektedirler. Katılımcıların bazıları ise dedikodularının yapılmasını hiç umursamayacağını, o kişiyle karşılaştığında neden böyle bir şey yaptıklarını bile sormayacaklarını belirtmiştir. (E.E.) adlı katılımcının dedikodu yapılması üzerine düşünceleri bu noktada önemlidir: ona göre yüzüne konuşulması yerine dedikodusunun yapılmasının sebebi eleştirilere kapalı olmamız nedeniyle kişinin

yüzüne söylemeye cesaret edilememesi ve büyük tepkiler verileceğinden korkulmasıdır. Karşı tarafın eleştirisinin anlayışla karşılanabilmesi düşüncesi dedikoduyu azaltabilecek bir etken olarak düşünülebilir.

“Eğer hakkımda yapmadığım bir şey konuşulmuşsa yüzleşirim, konuşurum ve uyarırım daha devam ediyorsa selam vermem. Bulduğum ortama girmem, diyalogumu keserim. Korkarım çünkü hakkımda yalan yanlış şeyler söyleniyor. Beni tanımayan kişi buna inanabilir. Bu insanın özgüvenini azaltıyor. İnsanı yalnızlaştırıyor.”(G. E, 18, K)

“Olumlu bir tepki vermiyorum. Çünkü bizim toplumda arkadan pek olumlu bir konuşma olmuyor. Genelde olumsuz bir konuşma söz konusu oluyor. İletişimimi kesmem ama yavaşlatırım. Neden bunu yaptığını sorarım. Korkmam ama üzülürüm dedikodumun yapılmasından.”(Ö. O, 40, E)

“Dedikodumun yapılmasına üzülürüm. Niyetimin ne olduğunu bilmeden yapılan dedikodu sonucunda bu üzüntüm bazen küslüğe de gider. Yapmam gerekeni yapmamama sebep olabilir. Göreve başladığım ilk zamanlardaki heves ve heyecanı kendimde göremiyorum. Bunun nedeni yapmak istediklerime rağmen hakkımda yapılan dedikodular benim hevesimi kırmış yaptığının yanlış olduğunu geri çekilmemem gerektiğini de biliyorum. Ancak etkisi çok olmuş üzerimde.”(M.B,33,E)

“Dedikodumun yapılmasına yerine göre kızarım, yerine göre gülerim. Eğer konuşulan davranış bende varsa kızarım ve o davranışımı düzeltmeye çalışırım. Konuşulan davranış bende yoksa sadece gülerim. Dedikodumun yapılması çok kötü hissettirir. Mutsuz hissederim. Dedikodumun yapılmasından korkmam. Eğer korkarsam insanlar bunu öğrenirse daha çok dedikodumu yaparlar, zayıf yönümü görerek daha fazla üzerime gelirler.”(H. E, 26, E)

“Dedikodunun yapılmasına oldukça kırılırim. Beni yapmadığım şeyleri ispat etme duygusuna iter. İç dünyamı ezer. Dedikodunun yapılmasından çok korkarım. Aslında insanlara hiç değer vermediğim halde onların hakkımda konuşması beni çok korkutuyor.”(F. R, 41, E)

“Dedikodunun yapılmasını hoş karşılamam tabi ki, üzülürüm, sinirlenirim ama sonra kimin benim hakkımda konuştuğuna bakarım muhtemelen, çok önemsemediğimi birisi benim hakkımda bir şey söylemişse açıkçası çok umurumda olmaz, ama değer verdiğimi birisi yapıyorsa o zaman ciddi anlamda duygusal açıdan zedelenebilirim. Korkabilirim ama çok çok değil, hiç yapmasınlar malzeme olmayayım gibi bir korku olmaz. Tepkim şöyle olur. Kızarıım ama kendimi ifade etme gereksinimi de duyarım. Doğrusunu anlatmaya çalışırım baktım hala anlamamakta ısrar ediyor. O zaman çokta uğraşmam. Çünkü bir kere anlattım, anlamamakta ısrar ediyorsa bir daha hiç anlamaz.”(K. K, 26, K)

Katılımcıların büyük çoğunluğu dedikodusunun yapıldığını duyduğunda üzüleceğini belirtmiştir. Her ne kadar umursamam cevabı vurgulansa da katılımcıların bu konuda üzüldüklerini belirtmesi, dedikoduyu önemsemelerinden ve buna rağmen bir şey yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında verilebilecek genel tepki yöntemleri ise kişi ile yüzleşmek, konuşmak, uyarmak ve neden böyle bir şey söylediği hakkında cevap almak, iletişimi sınırlandırmak – sonlandırmak, konuşanın konuştuğunu ispat etmesini istemek sayılabilir. Dedikodularının yapıldığında eleştiriye açık olmadığını düşünmek, kendine çeki düzen vermeye çalışmak, hatalı olduğunu düşünmekte genel kanılar arasındadır. Katılımcıların çoğunluğunun tepki vermem cevabını vermesinin nedeni yıkıcı, kavgacı bir tepki vermeyeceklerini belirtmeleri ve kişiyle yüzleşmeyi, ispatını istemeyi, konuşmayı tepki olarak görmemelerinden anlaşılmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu dedikodudan korktuğunu, bu nedenle davranış ve hareketlerine dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Dedikodu özellikle küçük yerleşim alanlarında hızlı yayılabilmesi nedeniyle bireylerin davranışlarına ket vurmalarına sebep olan

kontrol mekanizması olarak işlevini yürütmektedir. Katılımcılar haklarında yapılan dedikoduları gerçek – gerçek olmayan ayırımına tabi tutmaktadırlar. Eğer haklarında yapılan dedikodunun doğruluk payı varsa tepki verme oranı çok daha azalmakta, dedikoduya konu olan davranışın düzeltilmesi çabasına gittiklerini belirtmektedirler. Verilen tepkilerin doğruluğu olmayan dedikodular, iftiralar üzerine olduğunu belirtmektedirler.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, kendisi/ailesinde din eğitimi alma durumunun dedikodunuzun yapılmasına nasıl tepki verirsiniz, neler hissedersiniz, korkar mısınız? konusu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ancak dedikodunun çekirdek aile yapısının yaygın olduğu kentlere kıyasla geniş aile yapısının yaygın olduğu kırsal kesimlerde hızlı yayılabilmesi nedeniyle bireyler de bir dikizleme kültürü oluşturduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

3.10. Dedikodunun Toplumsal İlişkilere Etkisi

Dedikodu, sosyal ilişkilerde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dedikoduda en az iki kişi vardır ve genelde diğer insanların yapıp-ettikleri hakkında konuşulur. Bu nedenle dedikodu sosyal ilişkilerin başlatılmasında, gelişmesinde ve bitmesinde etkili olabilmektedir. Çünkü dedikodunun içeriği konuşma anında değişebilmekte bazen olumlu durumlardan bahsedilerek sosyal ilişkilerin gelişmesini sağlarken bazen de olumsuz konuşmalar olduğu için sosyal ilişkilere zarar verebilmektedir. Yakın akrabalarımız, arkadaşlarımız, meslektaşlarımız, rakip gördüklerimiz, kısacası sevip-sevmediğimiz herkes hatta hiç tanımadığımız kişiler bile dedikoduya malzeme olabilmektedir. Ayrıca dedikodu içerisinde bulunan toplumun kültürel ve sosyal değerlerinin de gelişmesinde etkili olabilmektedir. Çünkü dedikoduda diğer insanların sosyo-ekonomik, kültürel, ahlaki ve politik tüm özellikleri hakkında konuşulabilmektedir.

Dedikoduya başlamak için bir yabancı ya da birlikte dedikodu yapılmayan kişiler grup üyesi olarak kabul edilmezler. Gruba yeni katılmalarda bu katılımcıların

dedikodu değerlendirmeleri önemli bir bağlayıcı işlev görür. Belirli bir kişiyle ilgili dedikodu yapma hakkı sadece gruba kabul edilmiş üyelere aittir ve dedikodu, bu kişilerce yapılır. Bu durum bir bakıma üyeliğın kabul edilmesi anlamına gelir.

Biz insanların bir başkasının kiminle ne yaptığı, ne konuştuğu gibi konular ile ilgili saatlerce kafa yorup konuşuruz. Ayrıca bu durum bize anormal gelse de aslında hiç de anormal olmamakta çünkü bunun bizim sosyal olma özelliğımızden kaynaklandığı belirtilmektedir. Birbirine yakın sosyo-ekonomik ve kültürel çevreden insanlar bir araya gelerek dertleşip rahatlamak, aradaki sosyal dayanışma ve paylaşmayı tazelemek, çevrelerinde olup-bitenler hakkında bilgi sahibi olmak, boş zamanlarını değerlendirmek, amacıyla kendileri dışında bir başkası ile ilgili sohbet etmektedirler. Bazen bireyler toplumda daha anlamlı bir konum elde etmek, sosyal kimliğini geliştirebilmek, sosyal kişiliğini güçlendirmek için bir araya gelip her türlü bilgi akışının sağlandığı ortamlarda toplanmayı görev olarak görür. Bu ortamlar kişisel konulardan tecrübeye dayalı konulara kadar hemen her konunun tartışmaya açıldığı sosyal mekanlardır. Ancak dedikodu negatif sonuçlar da doğurabilmekte ve bu durum da daha sonraki sosyal yaşamı olumsuz etkileyebilmektedir. Sürekli dedikodu yapan bireyler toplumda dedikoducu kimliği ile tanınabilmekte ve sosyal bir takım iletişimlerden izole edilebilmekte, yalnızlaşabilmektedirler. Diğer insanların onlara olan güveninde zedelenmeler oluşmakta, kendilerini onlara açmaktan, sırlarını paylaşmaktan çekinebilmektedirler.

Araştırmanın onuncu sorusunda, dedikodu ve sosyal ilişki arasındaki durumu daha net bir şekilde anlayabilmek için katılımcıların dedikodunun toplumsal ilişkilerdeki etkisinin ne olduğu, toplumsal ilişkilere yararı ve zararının ne oranda olduğu konuları üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

“Dedikodunun toplumsal ilişkilerdeki etkisi nedir? Toplumsal ilişkilere yararı, zararı ne orandadır?”

“Toplumsal bağları tüketir. Toplumda yalnızlaşmaya sebep olur. Bu da sizin

topluma faydalı bir birey olma isteğini, çabanızı tüketir. Dedikodunun yüzde bir faydası varsa yüzde doksan dokuz zararı vardır. Basit bir tatmin duygusu için karşıdaki insanın hayatını umursamadan onu yerle bir etmek, onun toplumdaki konumunu hiç umursamadan insanların gözünde zavallı konumuna düşürmek, habis arzularımızdan dolayı o insanı öyle olmadığı düşük seviyeye indirmeye çalışmak bizi tatmin edebilir ama bir sonraki adımda toplumu yerle bir edecek bir eylemdir.”(F.R.41,E)

“Dedikodunun topluma faydadan çok zararı olur. Çünkü dedikodu insanlarda riyakarlık nedeniyle yavaş yavaş tüm gruba yayıldığında toplumda çöküşe neden oluyor. Yararının olacağını da düşünmüyorum. Genel olarak kapalı toplumlarda dedikodu oranının fazla olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle Van’da da bu oran yüksek. İnsanlar düşüncelerini özgür bir şekilde söyleyemedikleri için kendi içlerine kapıyorlar. Kendi fikirlerine yakın kişilerle bir grup oluşturup gözümüze çok batmasa da dedikodu oranının yüksek olmasına neden oluyorlar.”(K. K, 26, K)

“Dedikodu yapılırken genelde benzer insanlar bir araya gelerek gruplaşmaya başlıyor. Bu durumda kendinden farklı insanları hedef haline getiriyor. Bu iki grup içinde geçerli. Hedef haline gelen içinde bunu yapan da karşılıklı gruba dönüşüyor. Birbirlerini tanıma fırsatını ortadan kaldırıyor. Grup mantığında farklı fikirlere olan ihtiyaç da böylece kapatılmış oluyor. Birey gruba dahil olmak için yanlış gördüklerini bile onaylıyor. Bu da bireysel düşünmeyi birbirine tanımayı engelliyor. Gruplaşma ayrılmaya neden oluyor. Grup hiçbir zaman bütünleştirici değil. Grup doğru karar alma sürecini olumsuz etkiler. Çünkü grup üyelerinin tamamı katılmaz görüşe. Kırsal kesimde dedikodu çok yaygın çünkü tüm sosyal yaşam birbirlerinin yaşamlarını değerlendirmek ile geçiyor. Ben kırsalda büyüdüğün için insanların yapacak işleri yok ve insanları yaşamı onlar için bir konuşma dedikodu malzemesi boş zaman uğraşı haline geliyor. Birde insanlar birbirini çok iyi tanıyor kırsalda yıllardır birbirini tanıyorsun. Ama büyük şehirlerde bu mümkün değildir.”(S.D.42,K)

“Ben ağırlıyım, 18 yıldır da Van'da yaşıyorum. Böyle kapalı toplumları düşündüğümde mekan küçüldükçe yer küçüldükçe akraba ilişkileri arttıkça insanlar birbirini daha çok tanıyor, açıklarını biliyor ve bunu kullanıyor. Toplumsal anlamda akrabalık bağlarını, arkadaşlık ilişkilerini bozuyor, güven duygusunu zedeliyor ve artık kimse kimseye güvenmiyor, aile ilişkilerinde kin nefrete neden oluyor, muhabbetin azalmasına hatta boşanmaya kadar götürebiliyor. Aile toplumun temelini oluşturduğu için aile de yaşanan sıkıntı tüm toplumu etkiliyor.”(Y. G,38,K)

“Dedikodu elbette bireyin yalnızlaşmasına neden oluyor. Çünkü insanlar kendi özel durumları varsa bunu başkalarıyla paylaşmaktan çekinebilir. Kendine yakın hissettiğin insanlar ile dedikodu yaparsın bu noktada da gruplaşmaya neden olur. Genelde eleştiriye kapalı olan insanların ya da baskın olan insanların dedikodusunun yapılması ise toplumda ayrışmaya neden olur. Ben aslen Erzurumluyum. Doğma büyüme Muşluyum. Gençliğim ise Bursa da geçti. Eğitim seviyesi arttıkça insanlar dedikoduya başvurmuyor. Şehirleşme insanlar birkaç kuşak geçirdikçe oluyor. Bu toplumlarda paylaşım azaldığı için dedikodu azalıyor. Ancak köy, mahallede etkileşim daha fazla olduğu için ve eğitim oranı da düşük olduğu için buralarda dedikodu daha fazla oluyor. “(E. E, 32, E)

“Ben on yıl boyunca İstanbul da yaşadım. Büyük şehirlerde insanlar birbirini tanımıyor, ancak Van da insanlar birbirine karşı samimiyet adı altında Vallahi, Kur'an gibi dini ifadeleri kullandıklarında insanlar inanmaya başlar. Günümüzde toplum çok gergin bu da dedikoduya yol açıyor. Örneğin buradaki esnaflar diğer esnafı kendisine rakip olarak görüyor. Ondan fazla kazanmasını istemiyor. Van maalesef üreten bir toplum değil, üretse ürettiğini konuşacak, ürettiği şey olmayınca da birbirleri hakkında konuşuyor, tüketen insanlar geçmişiyile üreten insanlar gelecekleleriyle övünüyor. Doğu kültürü batı kültürünün çok fazla etkisinde kalıyor, bizim insanlarımız bilmiyor ve bilmediklerine de düşman oluyor..”(E. T, 26, E)

“Toplumda dedikodu ayrışmaya sebep oluyor. Kardeş kardeşe küsebiliyor. Birlik ve beraberliğin bozulmasına neden oluyor. İnsanların aklında hep bir soru işaretine neden olabiliyor. Dedikodu bu toplumda biraz daha fazla. Doğu kültürü olması nedeniyle insanlar biraz daha konuşkan, sıcakkanlı, çabuk iletişime geçmeyi seviyor. Batı da ilişkiler daha resmi ve güven duygusu daha az oysa burada hala komşu komşuya güveniyor, akraba ilişkileri güçlü, geniş aileler olması nedeniyle dedikodu daha fazla olabiliyor. Toki de çoğunlukla çalışmayan ev hanımları yoğunlukta, her hangi bir uğraşları da olmadığı için tabiki dedikodu oranı biraz daha yüksek olabiliyor. “(M. E, 33, K)

“6 yıldır Van da Toki de oturuyorum. Oturduğum bina da herkesi tanıyorum. Kimseye gidip kimseyi kötülemem, fırsat da vermem. Ben Toki de başka bir etapta oturuyordum. Her hareketin olay oluyordu. Bu yüzden yine aynı toki içerisinde başka bir etaba taşındım. Dedikodu yüzünden bina değiştirmek zorunda kaldım. Geldiğim bina da bu yüzden daha temkinli davranmaya başladım. “(N. K, 38, K)

“Dedikodunun esnaflar arasında özellikle dayanışmanın birlik ve beraberliğin azalmasına bir rekabete sebep olduğunu düşünüyorum. Mesela ben bana fazla gelen müşterileri diğer kadın kuaförlerine yönlendirirken, onlar müşteriyi elde etmek için bizi kötülemeyi tercih ediyor.”(Ç. Ş, 36, K)

“Beş yıldır Toki de imam olarak görev yapıyorum. Batıda eğitim aldım. Dedikodu oransal ve toplumsal etki noktasında burada daha fazladır. Batıda cemaat hocayı bile tanımaz. Ancak burada hocadan çok şey beklenir. Hocayı kardeşten öte görürler. Taziyede; cenazeyi yıkama, kabre götürülmede, hasta ziyareti gibi Allah resulünün tüm uygulamalarını hocadan beklerler onu görmeyince de dedikoduya başvuruluyor. Bunun nedeni olarak eğitimsizliği görüyorum. “(M. B, 33, E)

Dedikodu katılımcılara göre toplumsal ilişkiler anlamında faydası olmayan, tümüyle yıkıcı işlev görmektedir. Görüşlerin çoğunluğu toplumsal anlamda ortaya çıkan dedikoduların aile içinde muhabbetin azalmasına, huzursuzluğa, boşanmalara, güvenin yok olmasına, akrabalar arasındaki bağlarda zedelenmeye, ön yargılara kin ve nefrete neden olduğu yönündedir. Ayrıca dedikodu toplumda bireyler arasında gruplaşmaya, gruplaşma sonucunda ayrılmaya ve yalnızlaşmaya, topluma faydalı birey olma çabasını tüketip bunların sonucunda da toplumda çöküşe neden olmaktadır. Toplumsal şiddet biçimi olarak da kullanılan dedikodu, kontrol mekanizması işlevini sürdürmekte, bireylerin yaşamlarına sınırlar çizmektedir. Van gibi içine kapanık, herkesin bizzat birbirini tanıdığı, çabuk iletişime geçtiği, açıklarını bildiği, samimiyet adı altında Vallahi, Kur'an gibi din ifadeleri kullanarak inandırıcılığı pekiştirdikleri, etkileşimin daha fazla, eğitim düzeyinin düşük olduğu şehirlerde bu kontrol mekanizması daha baskın işlemektedir. Katılımcıların genel şikâyeti dedikodularının abartılı bir şekilde yapılması korkusuyla toplum içinde görünür olmaktan kaçınmak zorunda kalmaları ve toplumsal anlamda dışlanma korkusu yaşamalarıdır. Katılımcılar dedikodusu yapılan birçok kişinin, özellikle genç, evlenmemiş kadınların kendilerini toplumdan soyutlamak zorunda kaldıklarını, yakın çevreden kişiler ile evlenme konusunda problem yaşadıklarını ve dedikodunun hafızalardan silinişinin çok zor olduğunu anlatmaktadırlar. Ortaya çıkan dedikodular kişi ve aileler hakkında önyargılara, abartı ve çeşitli efsanelere konu olmalarına sebep olmaktadır.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, kendisi/ailesinde din eğitimi alma durumunun dedikodunun toplumsal ilişkilerdeki etkisinin neler olduğu, toplumsal ilişkilere yararı ve zararının neler olduğu? konusu üzerine herhangi bir etkisinin olmadığı ancak dedikodunun cemiyet tarzı çekirdek aile yapısının yaygın olduğu kentlere kıyasla geniş aile yapısının yaygın olduğu kırsal içine kapanık, herkesin bizzat birbirini tanıdığı, çabuk iletişime geçtiği, açıklarını bildiği, etkileşimin daha fazla, eğitim düzeyinin düşük olduğu cemaat tarzı toplumlarda kontrol mekanizması işlevi gördüğü bulgusuna ulaşmıştır.

3.11. Dedikodu ve Din İlişkisi

Dedikodu İslam dini açısından büyük günahlar arasında yer almakta, tehlikeli bir eylem olarak görülmekte ve bunun her türlü yasak kabul edilmektedir. İslam dininde dedikodu kavramı “gıybet” olarak tanımlanmakta ve pek çok ayette yasaklandığı belirtilmektedir. Ayetlerde de belirtildiği gibi bir başkasının arkasından konuşmak ölü kardeşinin etini yemek ile eş tutulmuştur. İslam dinine göre gerçek mümin din kardeşinin arkasından dedikodu yapmak yerine onunla konuşmalı, onu kırmadan problemini anlatmalı ve çözüme kavuşturmalıdır. İslam dininin dedikoduyu günah olarak görmesi ve yasaklamasının nedeni; dedikodunun bir toplumdaki dirlik ve düzeni bozması, insanlar arasındaki birlik ve beraberliği zedelemesi ve din kardeşliğini olumsuz etkilemesidir.

Araştırmanın on birinci sorusunda, katılımcıların dini inançlarının dedikodu ile ilgili onlara neler söylediği, dinin dedikodu yapmada caydırıcı olup olmadığı, günah olduğunu bile bile dedikodu yapmaya devam edilip edilmediği konuları üzerine düşünceleri saptanmaya çalışılmıştır.

Dini inancınız dedikodu ile ilgili size neler söylemektedir? Dedikodu yapmada din caydırıcı olmakta mıdır? Yoksa günah olduğunu bile bile dedikodu yapmaya devam edilmekte midir?

“İslam dinine göre dedikodu haram olmak ile birlikte en büyük günahlardan biridir. Kişi dedikodusunu yaptığı kişiden helallik istemedikçe bu günahın affedilmesi mümkün değildir. Dedikodu yapmada dinin caydırıcı olduğunu düşünüyorum. Çünkü çevremde dedikodunun günah olması sebebiyle yapmayanlar hatta yanındakileri engelleyenler bile var.”(F. R, 41, E)

“Namaz, hac gibi ibadetlerin herkes için olmasa da bazı kişileri dedikodu gibi büyük günahlar noktasında engellediğini düşünüyorum. Örneğin hac ibadetini yapmış bir kişi ben hacıyım bana yakışmaz diyerek inancı nedeniyle dedikodudan uzak kalabiliyor. Ben de çoğunlukla namaz kıyıyorum bu bana yakışmaz diyerek kendime engel olabiliyorum.”(E. Y, 33, K)

“Dedikodu çok büyük günahlardan birisidir çünkü dedikodu yapmak ölü din kardeşimizin etini yemek ile eş değerdedir. Dedikodu yapmada din bence caydırıcı. Özellikle dinen büyük bir günah olması sebebiyle dedikodu yapılmayabilir.”
(K. Ö, 35, K)

“Dini inancım dedikodu yapmamam gerektiğini söylüyor. Çünkü dedikodu vicdanı anlamda kötü hissetmeme, suçluluk duymama, psikolojik olarak rahatsız olmama neden oluyor. Dinin ahlaki boyuta verdiği önemi dikkate alırsak dinin caydırıcı olduğunu düşünüyorum.”(E. P, 38, E)

“Böyle bir diyalogun içerisinde olmamam gerektiğini, yapıldığına şahit olduğumda tevazu göstermemem ve hoş karşılamamam gerektiğini söylüyor. Peygamberimizin bir yanlış görüldüğünde önce elinle sonra dilinle ve en son kalp ile buğz edilmesine yönelik hadisini dedikodunun bireysel ve toplumsal anlamda insan ilişkilerine verdiği zarar çerçevesinde düşünüp sosyal bir varlık olarak hayatımıza geçirdiğimiz takdirde dinin caydırıcı olacağını düşünüyorum.”(E. T, 26, E)

Katılımcıların ortak yönü dedikodunun dini açıdan ne anlam ifade ettiği konusunda bilgi sahibi olduklarını ifade etmeleridir. İslam dininin dedikoduya yönelik yaklaşımını haklı bulduklarını çünkü dedikodunun faydalarının yanında zararlarının da olduğunu bunun bireysel ve toplumsal anlamda insan ilişkilerine zarar verdiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar günah olan bir şeyi bile bile yapmanın onlarda suçluluk duygusu yanında günahın verdiği bir ağırlığı hissettirdiğini bu durumda bireylerde psikolojik açıdan bir rahatsızlığa yol açtığını, bu nedenle dedikoduyu engellemeye çalıştıklarını belirtmektedirler.

“Biz insanlarda iman zayıflığı olması nedeniyle günah olduğunu bile bile dedikodu yapıyoruz. Bu nedenle dinin caydırıcı olduğunu düşünmüyorum.”
(E. E, 32, E)

“İslam dünyası açısından son derece önemli olan umre ve hac ziyaretlerinin bile dedikoduyu engelleyemediğini düşünüyorum. İnsanlar kutsal topraklara gidip döndükten sonra günah işleme konusunda daha dikkatli davranma kararı alıyor ancak büyük bir günah olduğunu bildiği halde tekrar dedikodu yapmaya devam ediyor. Bu durum inançlarımıza göre büyük günah olarak görülen dedikodu üzerinde bile dinin caydırıcılığı olmadığını gösteriyor.”(İ. A, 35, K)

“Dinin tam anlamıyla değil kısmen caydırıcı olduğunu düşünüyorum. Çünkü birinin canını yakarsanız, günah olduğunu bilse de dedikodu yapar. Yani insanlar inançlarına göre günah olduğunu bile bile dedikodu yapar yeter ki siz onların kuyruğuna basın.”(M. M. G, 29, E)

“Maalesef günah olduğunu bile bile dedikodu yapıyoruz. Çünkü “dilin kemiği yok” ve nefsimize sahip çıkamıyoruz.” Bu nedenle dinin caydırıcı olduğunu düşünmüyorum.”(S. T, 45, K)

“Ölümün gerçek olduğunu bilmemize rağmen hiç yokmuş gibi davranabiliyorsak dedikodunun günah olduğunu bilmemize rağmen de dedikodu yapmaya devam ediyoruz. Bunun temelinde de bence inanç zayıflığı var.” Maalesef dinin dedikodu yapmaya engel olduğunu düşünmüyorum.”(S. D, 42, K)

Katılımcıların inançlarının dedikodu ile ilgili kendilerine ne söylediği, dinin caydırıcı olup olmadığı, günah olduğunu bile bile dedikodu yapılıp yapılmadığı ile ilgili soruya verdikleri yanıtlara genel olarak bakıldığında dedikodunun dinen büyük bir günah olduğu bilinmesine rağmen dini inancın dedikodu yapma konusunda pek de caydırıcı olmadığı, ibadetlerin verdiği manevi atmosferin kalıcı olmaması, birisinin canını yakma, iman zayıflığı, nefis taşınması gerekçeleri ile dedikodu yapılmaya devam edildiği ifade edilmiştir. Ancak bazı katılımcılar tarafından

dedikodu ile ilgili dini faktörün dikkate alındığı ve dinin dedikodu yapmada caydırıcı olabileceği belirtilmiştir.

Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kırsal yaşam durumunun inançlarının dedikodu ile ilgili kendilerine ne söylediği, dinin caydırıcı olup olmadığı, günah olduğunu bile bile dedikodu yapılıp yapılmadığı konusu üzerine herhangi bir etkisinin olmadığı ancak kendisi/ailesinde din eğitimi alan kişiler tarafından dedikodu ile ilgili dini inancın dikkate alındığı, günah olan bir şeyi bile bile yapmanın suçluluk duygusunun yanında psikolojik açıdan rahatsız ettiğini bu nedenle dedikoduyu engellemeye çalıştıklarını ve dinin dedikodu yapmada caydırıcı olacağını düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Dedikodu, hayatımızın hemen her anında içinde bulunduğumuz bir iletişim biçimi olarak karşımıza çıkmakta ve sosyal ilişkilerimizde belirleyici bir etken olmaktadır. Van ilinde yapılan derinlemesine mülakat tekniği ile ulaştığımız verilere göre; orada olmayan biri hakkında yapılan konuşma olarak tanımlanan dedikodunun, sadece belli bir cinsiyete özgü eylem olmadığı, kadınların dedikodu yaptığı ile ilgili tutumun yanlış olduğu erkeklerin de dedikodu yaptığı, kadın ve erkek dedikodusu arasında değişen tek şeyin ise dedikodunun içeriği olduğu, dedikodu konularını sınırlandırmanın mümkün olmadığı ve dedikodu konusunu birçok şeyin besleyebildiği görülmektedir. Fakat öne çıkanlar genellikle, aile ve akraba bağlarıyla otaya çıkan dedikodular, ikili ilişkiler ve mesleki dedikodulardır. Bunun dışında kadınların genel dedikoduları kişilerin birbirine tutum ve davranışları, aile ve akrabalık ilişkileri, giyim ve alışveriş gibi daha şahsi ve duygusal konular olmaktadır, erkek dedikoduları rekabetçi, hiyerarşik, insanların iniş çıkışları ile ilgili durumlar, iş hayatı, siyaset, spor ve mevki üzerinedir. Gençler arasında genel dedikodu konuları ikili ilişkiler iken orta yaşlarda konular evlilik, iş yerindeki konum, başarılar ile edinilen mülk olmaktadır. Evli çiftlerin dedikodu konusu kaynana, kayınpeder, elti vb. akrabalar üzerinden yayılırken, aile hayatı içinde çocukların eğitim ve iş durumları, iş ve aile hayatı üzerine yaşadıkları, başarı ve başarısızlıkları ailelerin diğer bir konusudur. Evli olmayan çiftlerin konusu aşk ve sansasyonel ilişkiler iken evlilik ve iş hayatı sonrasında konu akraba ve iş hayatı üzerine yoğunlaşmaktadır.

Dedikodu yapmak, yapacak her hangi bir işi olmayan, başarısız, meraklı, kıskanç, konuşma cesareti ve özgüveni olmayan kişilerin işi olarak görülmektedir. Bu nedenle kişilerin en büyük korkusu toplum içerisinde “dedikoducu” olarak bahsedilmesidir. Dedikoducu kişi, kendisine güvenilmeyen, insanları çekemeyen, başkasının arkasından konuşan aynı zamanda “benim de arkamdan konuşabilecek” tehdit unsuru ve uzak durulması gereken kişidir. Dedikodusu yapılan kişileri; kardeş, anne, baba, kayınvalide, eş, akraba gibi birinci derece yakınlarımız ve yakın çevremizden bulunan ama tanımadığımız insanlar olarak iki kategoriye ayırabiliriz.

Dedikodunun asıl problemlili yanı kişiyi dedikoducu olarak ilan edip gruptan dışlama ve toplum içinde ilişkisel bağları zayıflatmasıyla birlikte kişilerin yalnızlaşmasına ve yapay ilişkiler sürdürmesine sebebiyet vermesidir.

Dedikodu iki kişinin bir araya geldiği herhangi bir yerde yapılabilse de başlıca dedikodu mekânları vardır. Kadınların genellikle evlerde bir araya geldikleri altın günleri, beş çayları, misafirlikler dışında rastgele karşılaşılan apartman-kapı önleri, mahalleler, sokaklar, balkon, pencere; erkeklerin iş çıkışı, akşamüzeri toplandıkları kahvehaneler, işyerleri, iş yerlerindeki mola alanları ve yemekhaneler; gençlerin toplandığı kafeler, alışveriş merkezleri, sosyal medya alanları ilk akla gelen yerlerdir. Bu alanlar dışında bakkal, manav, eczane, bayan kuaförü gibi esnaflar ile alışveriş sırasında, cami cemaatinin toplandığı, imamın ve cemaatin dedikodusunun yapılabildiği camilerde, düğün, nişan gibi törenlerinde Van'da bir gelenek haline gelen en az üç gün süren taziye evlerini ziyaret sırasında dedikodu yapılabilmektedir. İnsanların konuşma ihtiyacı, konuşulmanın dedikodu olarak algılanmaması, konunun bir başkası tarafından engellenememesi nedeniyle her yerde dedikodu yapılabilmektedir.

Özellikle günümüzdeki medya malı haline gelen dedikodular kitle iletişim araçları sayesinde kolaylıkla üretilebilmekte ve yayılabilmektedir. Dedikoduyu iletmenin en yaygın aracı olarak televizyon, internet ve medya karşımıza çıkmaktadır. Örneğin televizyonlarda dedikodu içerikli magazin haberlerine yer verilmekte hatta bazen haber içerikli programlar bile bir magazin formatına sokularak izleyiciye sunulmaktadır. Ayrıca internetteki “instagram”, “facebook” ve “twitter” gibi sosyal medya ortamlarında bazen gerçek bazen de gerçeğe hiçbir bağlantısı olmayan hayal ürünü haberler birkaç saniye içerisinde herkes ile paylaşılabilir. Yine gazetelerin ikinci sayfa haberleri ve bazı dergilerdeki ek sayfalar dedikodu içerikli haberlere ayrı bir yer ayırmaktadır. Katılımcılardan bir kısmı gelişen teknoloji sayesinde kitle iletişim araçları aracılığıyla dedikodu yapıldığını ancak yapılan bu dedikodulara bazen inandıklarını bazen de

inanmadıklarını bunun nedenini de haber-magazin arasındaki sınırın kaybolup ciddi olabilecek haberlerin bile değerinin kaybederek magazinsel bir sunum ile sunulmasına bağladıklarını belirtmişlerdir.

Dedikodu yapmanın psikolojik açıdan bazı sonuçlarının da olabileceğini dikkate almak gerekir. Dedikodu yapmak kişisel anlamda bazen bireye rahatlık sağladığı gibi bazen de vicdan açısından rahatsızlık da verebilmektedir. Bu durum da bireyleri psikolojik açıdan olumlu ya da olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Genel olarak dedikodu yapan bireyler dedikodu yaptıktan sonra suçluluk, pişmanlık, vicdan azabı duyduklarını belirtirken dedikodunun bir ihtiyaç olduğunu ve dedikodu yaptıktan sonra kendilerini rahatlamış hissettiklerini belirten katılımcılarda olmuştur. Dedikodu yapmak kişilere paylaşım yoluyla geçici bir hafifleme ve problemlerinden uzaklaşma olanağı tanıdığı için bir tür rehabilitasyon işlevi görebilmektedir. Bazı katılımcılar dedikodunun aşağılayıcı bir durum olduğunu belirterek kendisi hakkında dedikodu yapan kişilere tavır aldıklarını ve bunu engellemek için uğraştıklarını belirtirken kimileri ise psikolojik açıdan olumsuz etkilendiklerini ancak konunun üzerine gitmenin olayı büyütüp başka olumsuz sonuçlara yol açacağı düşüncesiyle engellemek için herhangi bir girişimde bulunmadıklarını belirtmektedir.

Dedikodu bir şey hakkında ön bilgi edinilmesi ve haber akışını sağlaması açısından hem faydalı hem de zararlı olabilir. Aktarılan haber veya ön bilginin tarafsız olmadığı, anlatanın duygu, düşünce ve çıkar durumuna göre değiştiği düşünüldüğünde zararlı olabilirken, gündelik hayat içinde bir şeyle karşılaşmadan önce ön bilgi almanın kaygıyı, stresi azaltması ve rahatlama sağlaması noktasında da faydalı olabilir. Dedikodu yapma esnasında bir rahatlama yaşanmasına rağmen dedikodunun bitmesiyle anlatılanların dedikodusu yapılan kişi tarafından duyulacağı korkusuyla geçici bir rahatlama sağlanmaktadır. Dedikodu ile kişinin kendinden daha kötü durumda olan birini dinleyerek avunması kişinin kendini üstün görmesine sebep olurken bu üstünlük yapay bir durum olduğu için ise kendinden üstün birini gördüğünde mutsuzluk, tatminsizlik, yetersizlik, açgözlülük, kıskançlık gibi

duyguların yaşanmasına sebep olacaktır. Güven duygusunu yok etmesi nedeniyle dostluk ilişkileri, muhabbet bağı koparan dedikodu, huzursuzluğa, yalnızlaşmaya, tedirginliğe, güvensizliğin artmasına, toplumsal ayrışma ve toplumdan izole olmaya neden olmaktadır. Toplumun sözlü kuralları toplumsal kontrol mekanizması olarak dedikodu ile dayatılabilmektedir. Toplumsal kurallara uymayanlar ise dedikodu yolu ile damgalanırken toplumdan da dışlanmaktadırlar. Dedikodular toplumda huzursuzluğa, güvensizliğe, endişeye ve toplumsal karmaşaya neden olmaktadır. Dedikodu elde etme, bilgiye hakim olma çabası, bir başkası üzerine haber alma - verme uğraşı merak duygusunun artmasını sağlarken topluma “dikizleme kültürü”nü aşılacaktır. Dikizleme kültürü ise kişilerinin bireyselleşmesini artırırken aynı zamanda görünmez olma çabası içerisine girmelerine sebep olmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre rahatlatan, kişilerin konuşma isteğini karşılayan, bilgiye sahip olma, muhalefet ve endişe yaşamadan kendini tatmin edebilmeyi sağlama, sorumluluk almadan toplumsal kontrolü sağlama, gruplaşma, damgalama gibi dedikodunun faydası ve zararı olarak saydığımız birçok etken dedikodunun cazibesine katkı sağlamaktadır. Bu kadar cazip olmasından dolayı dedikodu her yerde ve her an karşılaşılabilen konuşmalardır. Herkesin herhangi bir zaman diliminde yaptığı, lezzet aldığı dedikodu, hiç kimse tarafından, hiçbir zaman tasvip edilmeyen herkesin şikayetçi olduğu konuşmalardır. Birçok kişinin dini açıdan da günah sayıldığını ve yasaklandığını bilmesine rağmen hiç kimsenin kendini yapmaktan alıkoymadığı konuşmalardır. Kişilerin dedikodu yapmalarından yakınmak bile dedikodu ile yapılmaktayken, herkes kendisinin “çok fazla” dedikodu yapmadığını, kendi yaptıklarının genellikle “haber alma”, “dertleşme” olduğunu söylemekte, “burada olsaydı yüzüne de söylerdim” şeklinde kendilerini savunmaktadırlar. Kişinin yaptığı dedikodu çoğunlukla kendi tarafından önemsiz, zararsız olarak görülürken, dedikodu konusu kendisi olduğunda üzülmekte, sinirlenmekte neden “yüzüne karşı” konuşulamadığından bahsetmektedir. İnsanlar bunun sonucunda kıskanç, cesaretsiz, geveze olarak nitelendirilir. Tüm bu yönleriyle dedikodu iki yönlüdür: dedikoduyu yapan kişi ben isem herhangi bir problem yoktur ve bu dedikodu değildir. Ancak dedikoduyu yapan başkasıysa, herkes dedikoducu

olarak ilan edilmekte ve insanların neden dedikodu yaptığına anlam verilememektedir.

Dedikodunun çoğu zaman bulunulan ortamdaki “rahatsız edici sessizlik”ten kurtulmak ve duyguların dolaylı olarak dışı vurumu için de kullanıldığı görülmektedirler. Kişiyi söylenilemeyen sözler dedikodu yoluyla söylenir, işyerlerinde yönetim katına çıkarılamayan istek ve şikâyetler dedikodu yoluyla çıkarılır, mahalle yaşamında düzene uymayan bireyler dedikoduyla düzen altına sokulmaya çalışılır. Ayrıca dedikodu sorulamayan soruların cevabını almak, gruplaşma, gruba dahil etme, gruptan çıkarma için de kullanılan bir araç olabilmektedir. Bunun dışında dedikodu, insanların başkaları hakkında yapılan kötü yönlü dedikodular üzerinden kendini övmesi mesajıyla da bir pazarlama yöntemidir. Kurumların övülmesi de bu yolla yapılmaktadır. Beğenilen alışveriş yerleri dedikodu anlatımıyla “tavsiye” halini alırken, beğenilmeyen, kötü ürün satan, pahalı mağazalar dedikodu yoluyla duyurularak uyarıda bulunmaktadır.

Dedikodular anlatılan basit hikâyelerdir. Hikâyeler muhatabına ve anlatım şekline göre değer kazanır. Her dedikodunun anlatım şekli inandırıcı olmasındaki belirleyici unsurdur. Ayrıca anlatan kişinin konunun detayına hâkim olması ve şahitliği inandırıcılığı artıran etkenlerdendir. Dedikodunun inandırıcı ve eğlenceli olması için detaylı, çarpıcı bir anlatımın yanında, abartı, yalan ve hayal gücü de içermelidir. Bu nedenle dedikodunun gerçeklik derecesini ölçmek imkansız ve şüphelidir. Dedikodunun anlatımının eksiksiz ve ikna edici olması için bilinmeyen detaylar, eksikler az veya çok eklemelerle genişletilerek hayal gücü ile doldurulur. Bu nedenle anlatılan dedikodunun gerçeklik derecesini ölçebilmek mümkün değildir. Gerçeklik ise ancak kanaatlerle sağlanabilir. Kişi kendisini bence doğru, aslında çok da mantıklı gibi cümlelerle inandırır. Dedikodu inanmak isteme ile ilgili bir durumdur. Her ne kadar akla ve mantığa uymayan olaylar anlatılsa da dinleyen kişinin menfaatlerine uygun, paylaşılabilir ve eğlenceli ise inanmamak için hiçbir sebep yoktur.

Dedikodular kargaşa dönemlerinde özellikle hakkında bilgi eksikliğinin olduğu konularda çok daha hızlı bir şekilde oluşur, yayılırlar. Hakkında bilgi alınması zor olan kişiler ile ilgili dedikoduların daha çabuk oluşmasının sebebi o kişinin yeterince tanınmaması veya kötü tanınmasıdır. Toplumda kötü olarak tanınan bir kişinin hakkında yayılan dedikodunun doğruluk düzeyinin daha fazla olduğu düşünülür. Tanınmayan kişiler hakkında çıkan dedikodular ise kişi ile ilgili bilgilerin eksikliğinden kaynaklanır. İyi olarak bilinen veya tanınan kişiler hakkında yapılan dedikodular, kötü bilinen kişilere göre daha az yapılmaktadır. Dedikoduyu yapan kişi bazen meraklı, haberden çıkar sağlayan kişi iken bazen kişinin konuşma ihtiyacını karşılama isteği, sosyal birliktelik kazanma isteği de bu çıkarlardan bazıları olabilmektedir.

Dedikodunun dini açıdan da önemli bir boyutu vardır. Özellikle İslam dini açısından bakıldığında dedikodu büyük günahlar arasında görülmekte ve yasaklanmaktadır. Dedikodu İslam dininde “gıybet” olarak geçmekte ve bunun sakıncalı sonuçları pek çok hadis ve ayetler ile bildirilmektedir. İslam dinine göre gerçek mümin din kardeşinin arkasından konuşup dedikodu yapmak yerine yüz yüze konuşarak problemlerini çözüme kavuşturmalıdır. Katılımcılar genel olarak dedikodunun dini açıdan ne anlam ifade ettiğini belirterek, İslam dininin bu yaklaşımını haklı bulduklarını belirtmektedirler. Ancak dedikodunu dini boyutu ile ilgili günah olduğunun bilinmesinin yanında çok fazla caydırıcı olmadığı yapılan görüşmeler sonunda elde edilmektedir.

İnsanlar doğası gereği toplumsal varlık olmaları nedeniyle diğer insanlardan bağımsız yaşayamayacağı gibi onlar ile ilgili konularla da yakından ilgilenebilmektedir. Çevremizde olan kişiler ile ilgili gözlemlerimizi bazen planlı bazen de planlamadan paylaşabilmekteyiz. Ancak yapılan bu tür paylaşımlar kimi zaman bilinçli olarak kişiye zarar vermek amacı güderken kimi zaman da bilinçsizce karşıdaki kişiye zarar verebilmekte ve bu durum da sosyal ilişkinin devamlılığını olumsuz açıdan etkileyebilmektedir. Bu nedenle önemli bir iletişim türü ve sosyal

gerçeklik olan dedikoduyu toplumsal yapıyı ele alan bir bilim dalı olarak sosyolojiden bağımsız bir olgu olarak ele almak pek doğru bir tutum değildir.

Çalışmamızda elde edilen verilere dayanarak dedikodunun din sosyolojisi açısından incelenmesi onun toplumsal yaşantı içinde işlevini, etkilerini ve nasıl anlamlandırılıp tanımlandığını gösterme imkânı vermektedir. Dedikodunun toplumsal anlamda sosyalleşme, gruplaşma, gruptan çıkarma, toplumsal kontrol, toplumsal hafızayı canlı tutma, damgalama (stigma), pasif direniş ve tahakküm kurma gibi işlevleri bulunmaktadır.

Sonuç olarak dedikodu her zaman ve her mekanda yapılabilmektedir. Dedikodu yapmanın sebebine gelindiğinde ise tek bir nedene indirgenemeyecek kadar fazla olduğu görülmektedir. Ancak dedikodu kişilerin birbirlerine benzerliklerinin fazla, işlevlerinin farklılaşmamış olduğu mekanik dayanışma tarzı toplumlarda rekabet ve kıskançlık duygusuyla daha fazla görülen, bireyselden ziyade toplumsal bir sorundur. Bu yüzden kapalı toplumlarda dedikodunun sebebi rekabet ve çekememezlik iken modern toplumlarda dedikodunun kaynağı teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle ortaya çıkan iletişim eksikliğinin azalmasının sonucunda bireyin itildiği yalnızlık olgusudur. Toplumsal aidiyet kazanma, sosyalleşme, gruplaşma gibi insanın muhabbet, samimiyet vb. sosyal ihtiyacını doğal yöntemlerle karşılayamaması sonucunda ortaya çıkan yapay, sahte ve ikiyüzlü iletişim türü olan dedikoduya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abidoğlu, İsa. (2015). Kur’anda Toplumsal Farklılık, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Akdoğan, Asuman, Oflazer, Selen ve Cingöz, Ayşe. (2009). “İşgörenlerin Dedikoduya İnanma Düzeyleri ve Dedikodunun Amaçlarına İlişkin Algılamaları: Örgütsel ve Bireysel Değişkenler Açısından Bir İnceleme”. 17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayını. S. 17 – 25.

Akın, Mahmut Hakkı. (2011). Toplumsallaşma Sözlüğü. Konya: Çizgi Kitabevi.

Alver, Köksal. (2010b). Siteril Hayatlar. Ankara: Hece Yayınları.

Alver, Köksal. (2009). “Dedikodu: Hilekâr Rahatlık”. <http://www.40ikindi.com/yazarlar/oku.php?id=3446&kategori=73>, Erişim Tarihi: (10.09.2018).

Alver, Köksal. (2013). “Komşu Kimdir?”. Sosyoloji Divanı Dergisi, S. 2, 23 –37.

Artaç, Melih. (2017). Dedikodu ve Söylentinin İşletme Verimliliği Etkisi Üzerine Mersin İlinde Hemşireler Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Coulon, Alan. (2010). Etnometodoloji. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınları.

Çağlak, Uğur. (2009). “Kentte Eğlence Ve Muhabbet Mekanları”. Hece Dergisi, “Şehirlerin Dili” Özel Sayısı, (150/152/152), 467 – 475.

Çaylı, Emek. (2008). “Popüler Bir Tecrübe”/ Tahakküm ve Direniş in Aracı Olarak Dedikodu: Türkiye Televizyonlarında Dedikodunun Söylemsel Analizi”. Kültür ve İletişim Dergisi, 11(2), 9 – 40.

Danış Salim, M. (2015). Dedikodunun Sosyolojisi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Demirci, Kerim. (2004). “Dedikodu Kavramına Dair”. Milli Folklor, 64, 11-8.

Develioğlu, Ferit. (1980). Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: Doğuş Matbaası.

DiFonzo, N and Bordia, P. (2007). Rumor, Gossip and Urban Legends. *Diogenes*, 213. 19- 35.

Ellul, Jacques. (2015). Sözü'n Düşüşü. (Çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Eren, Şadi. (2000). Kur'an'da Teşbih ve Temsiller. İstanbul: Işık Yayınları. s. 190.

Eroğlu, Erhan. (2005). “Yöneticilerin Dedikodu ve Söylentiye Yönelik Davranış Biçimlerinin Belirlenmesi (Arfor Taşıma Hizmetleri A.Ş.’de Bir Uygulama)”. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 213 – 218.

Fischer, Roger Steven. (2013). Dilin Tarihi. (Çev. Muhtesim Güvenç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fromm, Erich. (1990). Umut Devrimi. (Çev. Şemsa Yeğin), İstanbul: Payel Yayınları.

Gazali, İmam- 1. Gıybet. (Çev. Yahya Alkın). İstanbul: Bahar Yayınları.

Gluckman, Max. (1963). “Gossip And Scandel”. *Current Anthropology*, 4, 307- 316.

Gülensoy, Tuncer. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (A-N). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kapferer, Jean – Noel. (1990). Dünyanın En Eski Medyası Dedikodu ve Söylenti. (Çev. Işın Gürbüz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Karahan, Firdevs. (2006). “Biçembilim ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Dedikodu Sütunlarına Yönelik Bir İnceleme”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 89 – 118.

Karahan, Firdevs. (2005). “Toplumbilimsel Betimlemeler ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında “Gelinim Olur musun?” Adlı Yarışmadaki Dedikodu Nitelikli Konuşmalara Yönelik Bir İnceleme”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 125 – 154.

Kasapoğlu, Abdurrahman. (2006). “ Kuranda Gıybet Olgusu: Bir Davranım Bozukluğu Olarak Dedikodu ve Korunma Yolları”. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11:2 SS.51–70.

Kniffin, K. M and Wilson, D. S. (2005). Utilities of Gossip across Organizational Levels. *Human Nature*, 16(3). 278-292.

Kocabay, Hatice. (2007). “Bir Dedikodu İletim Mekânı Olarak İnternet Sitelerinin Forumları”. Millî Folklor Dergisi, Sayı: 75.

Kurland, B. N and Pelled, L. H. (2000). Passing The Word: Toward A Model of Gossip and Power in The Workplace. *Academy of Management Review*, 25(2). 428- 438.

Kümbetoğlu, Belkıs. (2005). *Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

LaFollete, Hugh. (1999). *Kişisel İlişkiler*. (Çev. Fermâ Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Leblebici, Doğan Nadi, Yıldız, Hasan Hüseyin ve Karasoy, Alpay. (2009), “Örgütsel Yaşamda Dedikodunun Algılanışı Ve Araçsallığı”. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), 561 – 574.

Marshall, Gordon. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

McAndrew, F. T, Bell, E. K and Garcia, C. M. (2007). Who Do We Tell and Whom Do We Tell On? Gossip as a Strategy for Status Enhancement. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(7). 1562-1577.

Mishra, J. (1990). Managing The Grapevine. *Public Personnel Management*. 19(2). 213-228.

Nevevi, İmam. (2014). *Riyazü’s Salihin*. (Çev. Mahmut Kısa). Konya: Hüner Kitabevi.

Niedzwiecki, H. (2010). *Dikizleme Günlüğü*. Çev. Gökçe Gündüç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nirun, Nihat. (1991). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Noon, M and Delbridge, R. (1993). News From Behind My Hands. *Organization Studies*. 14(1). 23-36.

Ozansoy, Halit Fahri. “Dedikodu”. https://www.siir.gen.tr/siir/h/halit_fahri_ozansoy/dedikodu.htm, Erişim Tarihi: (12.01.2019).

Polat, Esra. (2014). *Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde Dedikodunun İşlevi ve Ötekinin Anlatısı, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon*.

Russel, Bertrand. (2014). Mutlu Oma Sanatı. (Çev. Yunus Sağlamtürk). İstanbul: Say Yayınları.

Scott, James C. (1995). Tahakküm ve Direniş Sanatları. (Çev: Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shermer, Michael.(2007). İyilik ve Kötülüğün Bilimi. (Çev: Sinem Gül). İstanbul: Varlık Yayınları.

Sennet, Richard. (2010). Kamusal İnsanın Çöküşü. (Çev. Serpil Durak). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Slattery, Martin. (2008). Sosyolojide Temel Fikirler. (Haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz). Bursa: Sentez Yayınları.

Solmaz, Başak. (2004). Kurumsal Söylenti ve Dedikodu: Türkiye'deki İşletmeler Üzerine Bir Uygulama. Konya: Tablet Kitabevi.

Suls, J. M. (1977). Gossip As Social Comparison. Journal of Communication. 27. 164-168.

Tekgöz, Ayşe. (2013). Dedikodunun Cinsiyeti: Kadın Kimliğinin Yeniden İnşasında Dedikodunun Rolü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

TDK Türkçe Sözlük. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk, Bahadır. (2015). “Bir Erkek Mekânı Olarak Berber: Fragmanlar” Bir Berber Bir Berbere (Der. Tanıl Bora, Âdem Erkoçak). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uygur, Mermi. (2015). Dilin Gücü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya. (1969). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: MEB Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya. (2012). Aşk Ahlakı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Vermeule, Blakey. (2013). Edebi Karakterlere Neden Önem Veririz. (Çev. Müge Sözen). İstanbul: Alfa Yayınları.

Yağbasan, Mustafa ve Ustakara, Fuat. (2008). “Türk Toplumunda Kahvehane ve Kafelerdeki İletişimsel Ortamı Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (1), 233 – 260.

EKLER

EK:1 Katılımcılar Listesi

(A. Y, 52, E): 52 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Taksici. Evli. Geniş aile. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(A. A, 62, K) : 62 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Dul. Geniş aile. Kırsal. Babası imam olarak görev yapmış.

(A. A, 53, K): 53 yaşında. Van doğumlu. Ev Hanımı. Okumamış. Evli. Geniş aile. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(B. G, 30, K): 30 yaşında. Van doğumlu. Ortaokul mezunu. Ev Hanımı. Evli. Çekirdek aile. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(B. A, 26, K): 26 yaşında. Ankara doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Çekirdek aile. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(C. N, 55, E): 55 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Esnaf. Evli. Geniş aile. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Ç. S, 36, K): 36 yaşında. Van doğumlu. Lise mezunu. Kadın Kuaförü. Evli. Geniş aile. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(D. S, 25, K): 25 yaşında. Bursa doğumlu. Üniversite mezunu. Ev Hanımı. Evli. Çekirdek aile. Kent. Babası din kültürü öğretmeni ve önceden imamlık yapmış.

(D. Ş, 21, K): 21 yaşında. Van doğumlu. Üniversite öğrencisi. Eczacılık okuyor. Bekar. Çekirdek aile. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(D. S, 23, K): 23 yaşında. Van doğumlu. Üniversite öğrencisi. Bekar. Çekirdek aile. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(E. O, 40, K): 40 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Hizmetli. Evli. Çekirdek aile. Kent. Kendisi/ Ailesinde din eğitimi alan yok.

(E. Y, 33, K): 33 yaşında. Van doğumlu. Ev hanımı. İlkokul mezunu. Evli. Çekirdek aile. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(E. T, 26, E) :26 yaşında. Van doğumlu. Üniversite öğrencisi. Kuran kursu öğreticisi. Evli. Geniş aile. Kent. Kendisi İlahiyat Fakültesinde öğrenim görüyor.

(E. E, 32, E): 32 yaşında. Muş doğumlu. Yüksek Lisans mezunu. Öğretmen. Evli. Geniş aile. Kırsal. Dedesi medrese eğitim almış.

(E. P, 38, E): 38 yaşında. Hakkari doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Evli. Çekirdek aile. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(E. B, 26, K): 26 yaşında. İstanbul doğumlu. Yüksek Lisans öğrencisi. Diyanette Memur. Geniş aile. Kırsal. Kent. Kendisi İlahiyat Fakültesi mezunu.

(F. D, 60, K): 60 yaşında. Van doğumlu. Okumamış. Ev hanımı. Evli. Geniş aile. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(F. P, 48, K):48 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Çiftçi. Geniş aile. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(F. R, 41, E): 41 yaşında. Van doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Evli. Çekirdek aile. Kent. Kendisi medrese eğitimi almış.

(G. E. O, 18, K): 18 yaşında. Van doğumlu. Lise mezunu. Öğrenci. Bekar. Çekirdek aile. Kent. Amca çocukları İlahiyat Fakültesinde okuyor.

(H. E, 26, E): 26 yaşında. Eskişehir doğumlu. Üniversite Mezunu. Öğretmen. Bekar. Çekirdek aile. Kent. Kardeşi İmam Hatip Lisesi mezunu.

(H. M, 41, E): 41 yaşında. Van doğumlu. Üniversite mezunu. Müdür Yardımcısı. Bekar. Geniş aile. Kent. Kendisi/Ailede din eğitimi alan yok.

(İ. A, 35, K): 35 yaşında. Van doğumlu. Lise mezunu. Kadın Kuaförü. Bekar. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(K. K, 26, K): 26 yaşında. Çorum doğumlu. Yüksek Lisans öğrencisi. Öğretmen. Bekar. Kırsal. Çekirdek aile. Ablası İmam Hatip Lisesi mezunu.

(K. Ö, 35, K): 35 yaşında. Van doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(K. K, 25, K): 25 yaşında. Zonguldak doğumlu. Ön Lisans mezunu. Polis Memuru. Bekar. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(K. K, 26, E): 26 yaşında. Hakkari doğumlu. Üniversite öğrencisi. Evli. Kent. Geniş aile. Kendisi İlahiyat Fakültesinde öğrenim görüyor.

(K. M, 33, E): 33 yaşında. Hakkari doğumlu. Açık Öğretim Lisesi öğrencisi. Teknik Personel. Evli. Kent. Geniş aile. Hala ve kuzenleri medrese eğitimi almış.

(A. S, 44, E): 35 yaşında. Muğla doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kırsal. Çekirdek aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(K. P, 26, K): 26 yaşında. Konya doğumlu. Üniversite mezunu. Ebe. Bekar. Kırsal. Çekirdek aile. Babası imam olarak görev yapıyor.

(L. A, 50, K): 50 yaşında. Van doğumlu. Okumamış. Hayvancılıkla uğraşılıyor. Evli. Kırsal. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(M. B, 33, E): 33 yaşında. Van doğumlu. Lise mezunu. İmam. Evli. Kırsal. Geniş Aile. Ailede kendisi, abisi, amca çocukları, teyze-hala çocuklarının çoğunluğu imam olarak görev yapıyor.

(M. F. A, 37, E): 37 yaşında. Van doğumlu. Ortaokul mezunu. Garson. Evli. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(M. E, 33, K): 33 yaşında. Bursa doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Evli. Kent. Çekirdek aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(M. M. G, 29, E): 29 yaşında. Erzurum doğumlu. Üniversite mezunu. Polis. Bekar. Kent. Çekirdek Aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(M. D, 35, E): 35 yaşında. Adana doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Evli. Kent. Çekirdek aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(M. Ç, 35, E): 35 yaşında. Van doğumlu. Yüksek Lisans Öğrencisi. Öğretmen. Evli. Kent. Çekirdek aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(N. K, 38, K): 38 yaşında. Van doğumlu. Ortaokul mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(N. S, 41, K): 41 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Hizmetli. Evli. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitim alan yok.

(Ö. O, 40, E): 40 yaşında. Van doğumlu. Üniversite mezunu. Eczacı. Evli. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Ö. Ö, 35, E): 35 yaşında. Adana doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kent. Çekirdek aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(R. G, 28, E): 28 yaşında. Trabzon doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kent. Çekirdek aile. Ailede din eğitimi alan yok

(R. Ö, 26, E): 26 yaşında. Van doğumlu. Lise mezunu. Garson. Bekar. Kent. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(S.T, 45, K): 45 yaşında. İzmir doğumlu. Lise mezunu. Hizmetli. Evli. Geniş aile. Kırsal. Yeğenleri İlahiyat Fakültesinde okuyor.

(S. D, 42, K): 42 yaşında. Muş doğumlu. Üniversite mezunu. Müdür Yardımcısı. Bekar. Kırsal. Geniş aile. Babası medrese eğitim almış imam olarak görev yapıyor.

(Ş. Y, 23, K): 23 yaşında. Denizli doğumlu. Üniversite mezunu. Öğretmen. Evli. Kent. Çekirdek aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Ü. D, 25, K): 25 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Evli. Kırsal. Geniş aile. Kendisi/ Ailesinde din eğitimi alan yok.

(V. G, 41, E): 41 yaşında. Van doğumlu. Yüksek Lisans mezunu. Müdür Yardımcısı. Evli. Kent. Çekirdek aile. Kendisi/Ailede din eğitimi alan yok.

(Y. D, 36, K): 36 yaşında. Van doğumlu. İlkokul mezunu. Evli. Kırsal. Geniş aile. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Y. G, 38, K): 38 yaşında. Ağrı doğumlu. Ön Lisans mezunu. Hemşire. Evli. Kent. Çekirdek aile. Kendisi ve Ailesinde din eğitimi alan kimse yok.

EK 2: Görüşme Soruları

“Dedikodu Olgusuna Psiko-Sosyolojik Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği”

Merhaba,

Bu görüşme metni kişilerin dedikoduyu nasıl anlamlandırdıkları ve dedikodunun toplumsal yaşam üzerindeki etkileri hakkındaki görüşlerini öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Cevaplarınız “Dedikodu Olgusuna Bir Yaklaşım: Van Merkez Toki Örneği” isimli yüksek lisans tezinde kullanılacaktır. Araştırmaya yaptığınız katkılardan dolayı teşekkür ederim.

KİŞİSEL BİLGİLER

Kod Ad-Soyad:.....

Doğum Yeri: Yaş: Cinsiyet:

Medeni Hali:.....Eğitim Durumu.....

Meslek:.....

Kırsal-Kent yaşamı.....

Geniş-Çekirdek Aile.....

Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan.....

GÖRÜŞME SORULARI

- 1 – Sizce dedikodu nedir? Neden dedikodu yapılır? Dedikodu bir ihtiyaç mıdır?
- 2 – Nelerin dedikodusu yapılır?
- 3– Kimler daha çok dedikodu yapar? Kimlerin dedikodusu yapılır?
- 4– Dedikodunun yaygın olarak yapıldığı mekânlar nerelerdir? Neden buralarda dedikodu yapılır?
- 5– Neden dedikodu çok caziptir? Dedikodunun cezbedici yanları nelerdir?
- 6– Dedikodunun faydaları, zararları ve amaçları nelerdir?
- 7– Dedikodu önlenbilir mi? Nasıl önlenbilir? Önlenmeli mi? Neden önlenmeli?
- 8– Dedikodu inandırıcı mıdır? Siz dedikoduya inanır mısınız? Sizin görüşlerinize etkisi olur mu?
- 9– Dedikodunuzun yapılmasına nasıl tepki verirsiniz? Neler hissedersiniz? Korkar mısınız?
- 10– Dedikodunun toplumsal ilişkilerdeki etkisi nedir? Toplumsal ilişkilere yararı, zararı ne orandadır?
- 11- Dini inancınız dedikodu ile ilgili size neler söylemektedir? Dedikodu yapmada din caydırıcı olmakta mıdır? Yoksa günah olduğunu bile bile dedikodu yapmaya devam edilmekte midir?

Daniş, Muhammed Salih. (2015). “Dedikodunun Sosyolojisi” adlı yüksek lisans tezinde kullanılan sorulardan faydalanılmıştır.

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler
Enstitüsü
Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Çiğdem DOĞAN	İmza:	
Doğum Yeri:	Kars/Sarıkamış		
Doğum Tarihi:	03.01.1984		
Medeni Durumu:	Bekar		
Öğrenim Durumu			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer Yıl
İlköğretim	Yenilik İlkokulu		Ankara 1995
Ortaöğretim	Ahmet Yesevi İlköğretim Okulu		Ankara 1998
Lise	Açıköğretim Lisesi		Ankara 2004
Lisans	1.Ank Üniv.Sağlık Bilimleri Fak. Sosyal Hizmet Bölümü 2.Ank.Üniv. İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü		Ankara 2011 Ankara 2016
Yüksek Lisans	N.E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi Bilim Dalı		Konya 2017
Becerileri:			
İlgi Alanları:	Dezavantajlı Gruplara Yönelik Manevi Temelli Bakım, Din Sosyolojisi, Din Psikoloji, Gençler ve Medya, Korunmaya İhtiyacı Olan İhmal ve İstismar Mağduru Çocuklar		
İş Deneyimi:	Van Hüma Hatun MTAL Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni		
Aldığı Ödüller:	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Üçüncüsü, Sosyal Hizmet Bölüm Birincisi		
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:			
Tel:	05457441954		
Adres	Vali Mithat Bey mah. Cemaller Çıkma Sok. Daire:56 Van/İpekyolu		